ప్రథమ ముద్రణ: వేయి ప్రతులు

ఇందులో

కుమారసంభవం (1, 2 సర్గలు)

కపోతోపాఖ్యానము (భారతము)

సమాస కుసుమావళి

ధాతుపాఠావళి

అమరము (ద్వితీయకాండము)

కలవు.

కల్యాణి ప్రెస్, విజయవాడ—1.

కుమారసంభవం

ప్రథమస్సర్గః

అస్త్యుత్తరస్యాం దిశి దేవతాత్మా హిమాలయో నామ నగాధిరాజః।
పూర్వాపరౌ వారినిధీ విగాహ్య స్థితః పృథివ్యా ఇవ మానదణ్డః. 1
యం సర్వశైలాః పరికల్ప్య వత్సం మేరౌ స్థితే దోగ్ధరి దోహదక్షే।
భాస్వన్తి రత్నాని మహౌషధీశ్చ
పృథూపదిష్టాం దుదుహు ర్ధరిత్రీమ్. 2
అనన్తరత్నప్రభవస్య యస్య హిమం న సౌభాగ్యవిలోపి జాతమ్
ఏకోహి దోషో గుణసన్నిపాతే నిమజ్జతీన్దోః కిరణేష్వివాంకః. 3
యశ్చాప్సరోవిభ్రమమణ్డనానాం సంపాదయిత్రీం శిఖరై ర్బిభర్తి
వలాహకచ్ఛేదవిభక్తరాగా మకాలసన్ధ్యామివ ధాతుమత్తామ్. 4
పదం తుషారస్రుతిధౌతరక్తం యస్మి న్నదృష్ట్వాపి హతద్విపానామ్
విదన్తి మార్గం నఖరన్ధ్రముక్తై ర్ముక్తాఫలైః కేసరిణాం కిరాతాః. 5
ఆమేఖలం సఞ్చరతాం ఘనానాం ఛాయా మధస్సానుగతాం నిషేవ్య
ఉద్వేజితా వృష్టిభి రాశ్రయన్తే శృఙ్గాణి యస్యాతపవన్తి సిద్ధాః. 6
న్యస్తాక్షరా ధాతురసేన యత్ర భూర్జత్వచః కుంజరబిందుశోణాః
వ్రజంతి విద్యాధరసుందరీణా మనంగలేఖ క్రియయోపయోగమ్. 7
యః పూరయన్ కీచకరంధ్రభాగాన్ దరీముఖోత్థేన సమీరణేన
ఉద్గాస్యతా మిచ్ఛతి కిన్నరాణాం తానప్రదాయిత్వ మివోపగన్తుమ్. 8
కపోలకండూః కరిభి ర్వినేతుం విఘట్టితానాం సరళద్రుమాణామ్
యత్ర స్రుతక్షీరతయా ప్రసూత స్సానూని గంధ స్సురభీకరోతి. 9
వనేచరాణాం వనితాసఖానాం దరీగృహోత్సంగనిషక్తభాసః
భవంతి యత్రౌషధయో రజన్యా మతైలపూరా స్సురతప్రదీపాః. 10

ఉద్వేజయ త్యంగుళిపార్ష్ణిభాగాన్ మార్గే శిలీభూతహిమేఽపి యత్ర
న దుర్వహశ్రోణిపయోధరార్తా
భిందంతి మందాం గతి మశ్వముఖ్యః.
దివాకరా ద్రక్షతి యో గుహాసు లీనం దివాభీత మివాంధకారమ్
క్షుద్రేఽపి నూనం శరణం ప్రపన్నే మమత్వ ముచ్చైశ్శిరసాం సతీవ.
లాఙ్గూలవిక్షేపవిసర్పిశోభై రిత స్తత శ్చంద్రమరీచిగౌరైః
యస్యాఽర్థయుక్తం గిరిరాజశబ్దం కుర్వన్తి వాలవ్యజనైశ్చమర్యః.
యత్రాంశుకాక్షేపవిలజ్జితానాం యదృచ్ఛయా కింపురుషాంగనానామ్
దరీగృహద్వారవిలంబి బింబా స్తిరస్కరిణ్యో జలదా భవన్తి. 14
భాగీరథీనిర్ఝరశీకరాణాం వోఢా ముహుః కంపితదేవదారుః
యద్వాయు రన్విష్టమృగైః కిరాతై రాసేవ్యతే భిన్నశిఖండిబర్హః. 15
సప్తర్షిహస్తావచితావశేషా ణ్యధో వివస్వాన్ పరివర్తమానః
పద్మాని యస్యాగ్రసరోరుహాణి
ప్రబోధయ త్యూర్ధ్వముఖై ర్మయూఖైః. 16
యజ్ఞాంగయోనిత్వ మవేక్ష్య యస్య సారం ధరిత్రీధరణక్షమం చ
ప్రజాపతిః కల్పితయజ్ఞభాగం శైలాధిపత్యం స్వయ మన్వతిష్ఠత్.
స మానసీం మేరుసఖః పితౄణాం కన్యాం కులస్య స్థితయే స్థితిజ్ఞః
మేనాం మునీనామపిమాననీయా మాత్మానురూపాం విధినోపయేమే.
కాలక్రమేణాథ తయోః ప్రవృత్తే స్వరూపయోగ్యే సురతప్రసంగే
మనోహరం యౌవన ముద్వహన్త్యా
గర్భోఽభవ ద్భూధరరాజపత్న్యాః. 19
అసూత సా నాగవధూపభోగ్యం మైనాక మంభోనిధిబద్ధసఖ్యమ్
క్రుద్ధేఽపి పక్షచ్ఛిది వృత్రశత్రా వవేదనాజ్ఞం కులిశక్షతానామ్. 20

అథావమానేన పితుః ప్రయుక్తా దక్షస్య కన్యా భవపూర్వపత్నీ
సతీ సతీ యోగవిసృష్టదేహా తాం జన్మనే శైలవధూం ప్రపేదే.21
సా భూధరాణా మధిపేన తస్యాం సమాధిమత్యా ముదపాది భవ్యా
సమ్యక్ప్రయోగా దపరిక్షతాయాంనీతా వివోత్సాహగుణేన సంపత్.
ప్రసన్నది క్పాంసువివిక్తవాతం శంఖస్వనానంతరపుష్పవృష్టి
శరీరిణాం స్థావరజంగమానాం సుఖాయ తజ్జన్మదినం బభూవ. 23
తయా దుహిత్రా సుతరాం సవిత్రీ స్ఫురత్ప్రభామండలయా చకాశే
విదూరభూమి ర్నవమేఘశబ్దా దుద్భిన్నయా రత్నశలాకయేవ. 24
దినేదినే సా పరివర్ధమానా లబ్ధోదయా చాంద్రమసీవ రేఖా
పుపోష లావణ్యమయా న్విశేషాన్
జ్యోత్స్నాంతరాణీవ కలాంతరాణి.
తాం పార్వతీ త్యాభిజనేన నామ్నా
బంధుప్రియాం బంధుజనో జుహావ.
ఉమేతి మాత్రా తపసో నిషిద్ధా
పశ్చా దుమాఖ్యాం సుముఖీ జగామ. 26
మహీభృతః పుత్త్రవతోఽపి దృష్టిస్తస్మి న్నపత్యే న జగామ తృప్తిం
అనంతపుష్పస్య మధో ర్హి చూతే ద్విరేఫమాలా సవిశేషసంగా. 27
ప్రభామహత్యా శిఖయేవ దీప స్త్రిమార్గయేవ త్రిదివస్య మార్గః
సంస్కారవత్యేవ గిరా మనీషీ తయా స పూతశ్చ విభూషితశ్చ.28
మందాకినీ సైకతవేదికాభి స్సా కందుకైః కృత్రిమపుత్రికైశ్చ
రేమే ముహు ర్మధ్యగతా సఖీనాం క్రీడారసం నిర్విశతీవ బాల్యే.29
తాం హంసమాలా శ్శరదీవ గంగాం
మహౌషధీం న క్తమి వాత్మభాసః
స్థిరోపదేశా ముపదేశకాలే ప్రపేదిరే ప్రాక్తన జన్మవిద్యాః. 30

అసమ్భృత మ్మణ్డనమఙ్గయష్టే రనాసవాఖ్యం కరణం మదస్య
కామస్య పుష్పవ్యతిరిక్తమస్త్రం
బాల్యాత్పరం సాఽథ వయః ప్రపేదే. 31
ఉన్మీలితం తూలికయేవ చిత్రం సూర్యాంశుభి ర్భిన్న మివారవిన్దమ్
బభూవ తస్యా శ్చతురశ్రశోభి వపు ర్విభక్తం నవయౌవనేన. 32
అభ్యున్న తాంగుష్ఠనఖప్రభాభి ర్నిక్షేపణా ద్రాగమి వోద్గిరంతౌ
ఆజహ్రతు స్తచ్చరణౌ పృథివ్యాం స్థలారవిన్దశ్రియ మవ్యవస్థామ్.
సా రాజహంసై రివ సన్నతాంగీ గతేషు లీలాంచితవిక్రమేషు
వ్యనీయత ప్రత్యుపదేశలుబ్ధై రాదిత్సుభి ర్నూపురశింజితాని. 34
వృత్తానుపూర్వేచ నచాతిదీర్ఘే జంఘే శుభే సృష్టవత స్తదీయే
శేషాంగనిర్మాణవిధౌ విధాతు ర్లావణ్య ఉత్పాద్య ఇవాస యత్నః.35
నాగేన్ద్రహస్తా స్త్వచి కర్కశత్వా దేకాన్తశైత్యా త్కదళీవిశేషాః
లబ్ధ్వాపి లోకే పరిణాహి రూపం
జాతా స్తదూర్వో రుపమానబాహ్యాః. 36
ఏతావతా నన్వనుమేయశోభి కాఞ్చీగుణస్థాన మనిన్దితాయాః
ఆరోపితం య ద్గిరిశేన పశ్చా దనన్యనారీ కమనీయ మఙ్కమ్. 37
తస్యాః ప్రవిష్టా నతనాభిరంధ్రం రరాజ తన్వీ నవరోమరాజిః
నీవీ మతిక్రమ్య సితేతరస్య తన్మేఖలామధ్యమణే రివార్చిః. 38
మధ్యేన సా వేదివిలగ్నమధ్యా వళిత్రయం చారు బభార బాలా
ఆరోహణార్థం నవయౌవనేన కామస్య సోపానమివ ప్రయుక్తమ్.
అన్యోన్య ముత్పీడయ దుత్పలాక్ష్యా
స్తనద్వయం పాణ్డు తథా ప్రవృద్ధం
మధ్యే యథా శ్యామముఖస్య తస్య
మృణాళసూత్రా నర మప్యలభ్యమ్. 40

శిరీషపుష్పాధికసౌకుమార్యౌ బాహూ తదీయావితి మే వితర్కః
పరాజితేనాపి కృతౌ హరస్య యౌ కణ్ఠపాశౌ మకరధ్వజేన. 41
కణ్ఠస్య తస్యా స్తనబన్ధురస్య ముక్తాకలాపస్య చ నిస్తలస్య
అన్యోన్యశోభాజననా ద్బభూవ సాధారణో భూషణభూష్యభావః.42
చన్ద్రం గతా పద్మగుణా న్న భుఙ్క్తే-
పద్మాశ్రితా చాన్ద్రమసీ మభిఖ్యాం
ఉమాముఖన్తు ప్రతిపద్య లోలా ద్విసంశ్రయాం ప్రీతి మవాప లక్ష్మీః
పుష్పం ప్రవాళోపహితం యది స్యాన్ముక్తాఫలం వాస్ఫుటవిద్రుమస్థం
తతోఽనుకుర్యాద్విశదస్య తస్యా స్తామ్రోష్ఠపర్యస్తరుచే స్స్మితస్య,
స్వరేణ తస్యామమృతస్రుతేన ప్రజల్పితాయా మభిజాతవాచి
అప్యన్యపుష్టా ప్రతికూలశబ్దా శ్రోతు ర్వితన్త్రీరివ తాడ్యమానా. 45
ప్రవాత నీలోత్పల నిర్విశేష మధీరవిప్రేక్షిత మాయతాక్ష్యా,
తయా గ్రహీతం ను మృగాఙ్గనాభ్య స్తతో గృహీతంను మృగాఙ్గనాభిః
తస్యాశ్శలాకాఞ్జననిర్మితేవ కాన్తి ర్భ్రువో రాయత లేఖయో ర్యా,
తాం వీక్ష్య లీలాచతురా మనఙ్గః స్వచాపసౌన్దర్యమద మ్ముమోచ,74
లజ్జా తిరశ్చాం యది చేతసి స్యా దసంశయం పర్వత రాజపుత్ర్యాః,
తం కేశపాశం ప్రసమీక్ష్య కుర్యు ర్వాల ప్రియత్వం శిథిల ఞ్చమర్యః
సర్వోపమాద్రవ్యసముచ్చయేన యథాప్రదేశం వినివేశితేన,
సా నిర్మితా విశ్వసృజా ప్రయత్నా దేకస్థసౌందర్యదిదృక్షయేవ, 49
తాం నారదః కామచరః కదాచి త్కన్యాం కిల ప్రేక్ష్య పితు స్సమీపే
సమాదిదేశైకవధూం భవిత్రీం ప్రేమ్ణా శరీరార్ధహరాం హరస్య,50
గురుః ప్రగల్భేఽపి వయ స్యతోఽస్యా స్తస్థౌ నివృత్తాన్యవరాభిలాషః
ఋతేకృశానో ర్నహి మన్త్రపూతమర్హన్తి తేజాంస్యపరాణిహవ్యమ్.

అయాచితారం న హి దేవ మద్రి స్సుతాం ప్రతిగ్రాహయితుం శశాక
అభ్యర్థనాభఙ్గభయేన సాధు ర్మాధ్యస్థ్య మిష్టేఽప్యవలమ్బతేఽర్థే:52
యదైవ పూర్వే జననే శరీరం సా దక్షరోషా త్సుదతీ ససర్జ
తదా ప్రభృత్యేవ విముక్తసఙ్గః పతిః పశూనా మపరిగ్రహోఽభూత్.
స కృత్తివాసా స్తపసే యతాత్మా గఙ్గాప్రవాహోక్షిత దేవదారు
ప్రస్థం హిమాద్రేర్మృగనాభిగంధి కిఞ్చిత్క్వణత్కిన్నరమధ్యువాస!
గణా నమేరుప్రసవావతంసా భూర్జత్వచః స్పర్శవతీ ర్దధానాః
మనశ్శిలావిచ్ఛురితా నిషేదు శ్శైలేయనద్ధేషు శిలాతలేషు. 55
తుషారసఙ్ఘాతశిలాః ఖురాగ్రైః స్సముల్లిఖన్ దర్పకలః కకుద్మాన్
దృష్టః కథఞ్చిద్గవయై ర్వివిగ్నై రసోఢసింహధ్వని రున్ననాద. 56
తత్రాగ్ని మాధాయ సమిత్సమిద్ధం స్వ మేవమూర్త్యన్తరమష్టమూర్తిః
స్వయంవిధాతా తపసః ఫలానాం కేనాపి కామేన తప శ్చచార, 57
అనర్ఘ్యమర్ఘ్యేణ తమద్రినాథః స్వర్గౌకసా మర్చిత మర్చయిత్వా
ఆరాధనాయాస్య సఖీసమేతాం సమాదిదేశ ప్రయతాం తనూజాం,58
ప్రత్యర్థిభూతామపి తాం సమాధేః శుశ్రూషమాణాం గిరిశోఽనుమేనే
వికారహేతౌ సతి విక్రియన్తే యేషాం న చేతాంసి త ఏవ ధీరాః. 59

అపచితబలిపుష్పా వేదిసమ్మార్గదక్షా
నియమవిధిజలానాం బర్హిషాం చోపనేత్రీ
గిరిశ ముపచచార ప్రత్యహం సా సుకేశీ
నియమితపరిఖేదా తచ్ఛిరశ్చన్ద్రపాదైః 60

ఇతి శ్రీ మహాకవి కాళిదాస కృతౌ కుమార సంభవే
మహాకావ్యే ప్రథమస్సర్గః.

కుమారసంభవం

ద్వితీయస్సర్గః

తస్మిన్ విప్రకృతాః కాలే తారకేణ దివౌకసః
తురాసాహం పురోధాయ ధామ స్వాయమ్భువం యయుః. 1
తేషా మావిరభూ ద్బ్రహ్మా పరిమ్లానముఖశ్రియాం
సరసాం సుప్తపద్మానాం ప్రాత ర్దీధితిమానివ. 2
అథ సర్వస్య దాతారం తే సర్వే సర్వతోముఖం
వాగీశం వాగ్భి రర్థ్యాభిః ప్రణిపత్యోపతస్థిరే. 3
నమ స్త్రిమూర్తయే తుభ్యం ప్రాక్సృష్టేః కేవలాత్మనే
గుణత్రయవిభాగాయ పశ్చా ద్భేద ముపేయుషే. 4
య దమోఘ మపా మన్త రుప్తం బీజ మజ త్వయా,
అత శ్చరాచరం విశ్వం ప్రభవ స్తస్య గీయసే. 5
తిసృభి స్త్వ మవస్థాభి ర్మహిమాన ముదీరయన్.
ప్రళయస్థితిసర్గాణా మేకః కారణతాం గతః. 6
స్త్రీపుంసా వాత్మ భాగౌ తే భిన్న మూర్తే స్సిసృక్షయా,
ప్రసూతిభాజ స్సర్గస్య తావేవ పితరౌ స్మృతౌ, 7
స్వకాలపరిమాణేన వ్యక్తరాత్రిందివస్య తే,
యౌ తు స్వప్నావబోధౌ తౌ భూతానాం ప్రళయోదయౌ. 8
జగద్యోని రయోని స్త్వం జగదీశో నిరీశ్వరః,
జగదాది రనాది స్త్వం జగదంతో నిరంతకః, 9
ఆత్మాన మాత్మనా వేత్సి సృజ స్యాత్మాన మాత్మనా,
ఆత్మనా కృతినా చ త్వ మాత్మ న్యేవ ప్రలీయసే, 10

ద్రవ స్సజ్ఞాతకఠినః స్థూలస్సూక్ష్మో లఘు ర్గురుః,
వ్యక్తో వ్యక్తేతరశ్చాసి ప్రాకామ్యం తే విభూతిషు. 11

ఉద్ఘాతః ప్రణవోయాసాం న్యాయైస్త్రిభి రుదీరణం,
కర్మ యజ్ఞః ఫలం స్వర్గ స్తాసాం త్వం ప్రభవో గిరామ్. 12

త్వా మామనంతి ప్రకృతిం పురుషార్థప్రవర్తినీమ్,
తద్దర్శిన ముదాసీనం త్వామేవ పురుషం విదుః. 13

త్వం పితౄణామపి పితా దేవానామపి దేవతా,
పరతోఽపి పరశ్చాసి విధాతా వేధసామపి. 14

త్వమేవ హవ్యం హోతా చ భోజ్యం భోక్తా చ శాశ్వతః,
వేద్యం చ వేదితా చాసి ధ్యాతా ధ్యేయం చ యత్పరమ్ 15

ఇతి తేభ్య స్తుతీః శ్రుత్వా యథార్థా హృదయంగమాః,
ప్రసాదాభిముఖో వేధాః ప్రత్యువాచ దివౌకసః. 16

పురాణస్య కవే స్తస్య చతుర్ముఖసమీరితా,
ప్రవృత్తి రాసీ చ్ఛబ్దానాం చరితార్థా చతుష్టయీ. 17

స్వాగతం స్వా నధీకారాన్ ప్రభావై రవలంబ్య వః,
యుగప ద్యుగబాహుభ్యః ప్రాప్తేభ్యః ప్రాజ్యవిక్రమాః 18

కిమిదం ద్యుతి మాత్మీయాం న బిభ్రతి యథా పురా,
హిమక్లిష్టప్రకాశాని జ్యోతీంషీవ ముఖాని వః. 19

ప్రశమా దర్చిషా మేత దనుద్గీర్ణ సురాయుధమ్.
వృత్రస్య హన్తుః కులిశం కుంఠితాశ్రీవ లక్ష్యతే. 20

కిం చాయ మరిదుర్వారః పాణౌ పాశం ప్రచేతసః,
మన్త్రేణ హతవీర్యస్య ఫణినో దైన్య మాశ్రితః. 21

కుబేరస్య మనశ్శల్యం శంసతీవ పరాభవమ్.
అపవిద్ధగదో బాహు ర్భగ్నశాఖ ఇవ ద్రుమః 22
యమోఽపి విలిఖన్ భూమిం దండేనాఽ_స్తమితత్విషా,
కురుతేఽస్మి న్నమోఘేఽపి నిర్వాణాలాతలాఘవమ్. 23
అమీ చ కథ మాదిత్యాః ప్రతాపక్షయశీతలాః,
చిత్రన్యస్తా ఇవ గతాః ప్రకామాలోకనీయతామ్. 24
పర్యాకులత్వా న్మరుతాం వేగభంగోఽనుమీయతే,
అంభసా మోఘసంరోధః ప్రతీపగమనాదివ. 25
ఆవర్జితజటామౌళి విలంబి శశి కోటయః,
రుద్రాణామపి మూర్ధానః క్షతహుంకారశంసినః. 26
లబ్ధప్రతిష్ఠాః ప్రథమం యూయం కిం బలవ_త్తరైః,
అపవాదై రివోత్సర్గాః కృతవ్యావృ_త్తయః పరైః. 27
తద్బ్రూత వత్సాః కిమితః ప్రార్థయధ్వం సమాగతాః,
మయి సృష్టి ర్హి లోకానాం రక్షా యుష్మా స్వవస్థితా. 28
తతో మందానిలోద్ధూత కమలాకరశోభినా,
గురుం నేత్రసహస్రేణ చోదయామాస వాసవః, 29
స ద్వినేత్రం హరే శ్చక్షు స్సహస్రనయనాధికమ్,
వాచస్పతి రువాచేదం ప్రాంజలి ర్జలజాసనమ్. 30
ఏం యదాత్థ భగవ న్నాఽమృష్టం నః పరైః పదం,
ప్రతేకం వినియుక్తాత్మా కథం న జ్ఞాస్యసి ప్రభో. 31
త్వయా ద_త్తవరోదీర్ణ స్తారకాఖ్యో మహాసురః,
ఉపప్లవాయ లోకానాం ధూమకేతు రివోత్థితః. 32
పురే తావ_న్త మేవాస్య తనోతి రవి రాతపమ్,
దీర్ఘికాకమలో న్మేషో యావన్మాత్రేణ సాధ్యతే. 33

సర్వాభి స్సర్వదా చన్ద్ర స్తం కళాభి ర్నిషేవతే,
నాదత్తే కేవలాం రేఖాం హరచూడామణీ కృతామ్. 34
వ్యావృత్తగతి రుద్యానే కుసుమ స్తేయసాధ్వసాత్,
న వాతి వాయు స్తత్పార్శ్వే తాలవృన్తానిలాధికమ్. 35
పర్యాయసేవా ముత్సృజ్య పుష్పసమ్భారతత్పరాః,
ఉద్యానపాలసామాన్య మృతవ స్త ముపాసతే. 36
తస్యోపాయనయోగ్యాని రత్నాని సరితాంపతిః,
కథ మప్యంభసా మన్త రానిష్పత్తేః ప్రతీక్షతే. 37
జ్వలన్మణిశిఖా శ్చైనం వాసుకిప్రముఖా నిశి,
స్థిరప్రదీపతా మేత్య భుజంగాః పర్యుపాసతే. 38
తత్కృతానుగ్రహాపేక్షీ తం ముహు ర్దూతహారితైః,
అనుకూలయతీన్ద్రోఽపి కల్పద్రుమవిభూషణైః. 39
ఇత్థ మారాధ్యమానోఽపి క్లిశ్నాతి భువనత్రయమ్,
శామ్యే త్ప్రత్యపకారేణ నోపకారేణ దుర్జనః. 40
తేనాఽమరవధూహస్త సదయాలూనపల్లవాః.
అభిజ్ఞా శ్ఛేదపాతానాం క్రియన్తే నన్దనద్రుమాః, 41
వీజ్యతే స హి సంసుప్త శ్శ్వాససాధారణానిలైః,
చామరై స్సురబన్దీనాం బాష్పశీకరవర్షిభిః. 42
ఉత్పాట్య మేరుశృఙ్గాణి క్షుణ్ణాని హరితాం ఖురైః,
ఆక్రీడపర్వతా స్తేన కల్పితా స్స్వేషు వేశ్మసు. 43
మన్దాకిన్యాః పయశ్శేషం దిగ్వారణ మదావిలమ్,
హేమామ్భోరుహసస్యానాం తద్వాప్యో ధామ సాంప్రతమ్. 44
భువనాలోకన ప్రీతి స్స్వర్గిభి ర్నాఽనుభూయతే,
ఖిలీభూతే విమానానాం తదాపాతభయా త్పథి. 45

యజ్వభి స్సంభృతం హవ్యం వితతే ష్వధ్వరేషు నః,
జాతవేదోముఖా న్మాయీ మిషతా మాచ్ఛినత్తి నః, 46
ఉచ్చై రుచ్చైశ్శ్రవా స్తేన హయరత్న మహారి చ,
దేహబద్ధ మివేన్ద్రస్య చిరకాలార్జితం యశః. 47
తస్మి న్నుపాయా స్సర్వే నః క్రూరే ప్రతిహతక్రియాః,
వీర్యవంత్యౌషధానీవ వికారే సాన్నిపాతికే. 48
జయాశా యత్ర చాస్మాకం ప్రతిఘాతోత్థితార్చిషా,
హరిచక్రేణ తేనాస్య కణ్ఠే నిష్క మివార్పితమ్. 49
తదీయా స్తోయదే ష్వద్య పుష్కరావర్తకాదిషు
అభ్యస్య న్తి తటాఘాతం నిర్జితై రావణా గజాః, 50
తదిచ్ఛామో విభో స్రష్టుం సేనాన్యం తస్య శాన్తయే,
కర్మబంధచ్ఛిదం ధర్మం భవస్యేవ ముముక్షవః. 51
గోప్తారం సురసైన్యానాం యం పురస్కృత్య గోత్రభిత్.
ప్రత్యానేష్యతి శత్రుభ్యో బన్దీ మివ జయశ్రియమ్. 52
వచస్యవసితే తస్మిన్ ససర్జ గిర మాత్మభూః,
గర్జితానన్తరాం వృష్టిం సౌభాగ్యేన జిగాయ సా. 53
సంపత్స్యతే వః కామోయం కశ్చి త్కాలః ప్రతీక్ష్యతామ్,
న త్వస్య సిద్ధౌ యాస్యామి సర్గవ్యాపార మాత్మనః. 54
ఇత స్స దైత్యః ప్రాప్తశ్రీ ర్నేత ఏవార్హతి క్షయమ్,
విషవృక్షోఽపి సంవర్ధ్య స్వయం ఛేత్తు మసామ్ప్రతమ్. 55
వృతం తేనేద మేవాదౌ మయా చాస్మై ప్రతిశ్రుతమ్.
వరేణ శమితం లోకానలం దగ్ధుం హి తత్తపః. 56
సంయుగే సాంయుగీన స్త ముద్యతం ప్రసహేత కః,
అంశాదృతే నిషిక్తస్య నీలలోహిత రేతసః. 57

సహి దేవః పరంజ్యోతి స్తమః పారే ప్రతిష్ఠితమ్,
పరిచ్ఛిన్నప్రభావర్ధి ర్న మయా న చ విష్ణునా. 58
ఉమా రూపేణ తే యూయం సంయమ స్తిమితం మనః,
శంభో ర్యతధ్వ మాక్రష్టు మయస్కాంతేన లోహవత్. 59
ఉభే ఏవ క్షమే వోఢు ముభయో ర్వీర్య మాహితమ్,
సా వా శంభో స్తదీయా వా మూర్తి ర్జలమయీ మమ. 60
తస్యాత్మా శితికణ్ఠస్య సైనాపత్య ముపేత్య వః,
మోక్ష్యతే సురబన్దీనాం వేణీ ర్వీర్యవిభూతిభిః. 61
ఇతి వ్యాహృత్య విబుధా న్విశ్వయోని స్తిరోదధే,
మనస్యాహితకర్తవ్యాః తేఽపి దేవా దివం యయుః, 62
తత్ర నిశ్చిత్య కన్దర్ప మగమ త్పాకశాసనః,
మనసా కార్యసంసిద్ధౌ త్వరాద్విగుణరంహసా. 63

అథ స లలితయోషిద్భ్రూలతాచారుశృఙ్గం
రతివలయ పదాఙ్కే చాప మాసజ్య కణ్ఠే,
సహచర మధుహ స్తన్య స్త చూతాంకురాస్త్ర
శ్శతమఖ ముపతస్థే ప్రాఞ్జలిః పుష్పధన్వా. 64

ఇతి శ్రీమహాకవి కాళిదాస కృతౌ కుమార సంభవే
మహాకావ్యే ద్వితీయస్సర్గః.

శ్రీ
గురుభ్యోనమః.

అచతుర్వదనో బ్రహ్మా ద్విబాహు రపరో హరిః।
అఫాలలోచన శ్శంభు ర్భగవా న్బాదరాయణః ॥

నారాయణం నమస్కృత్య నరంచైవ నరోత్తమం ।
దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం తతో జయ ముదీరయేత్ ॥

శ్రీ మన్మహా భారతే శాంతి పర్వణి, ఆపద్ధర్మ పర్వణి
త్రిచత్వారింశ దధికశతత మోధ్యాయః.

కపోతోపాఖ్యానం

యుధిష్ఠిర ఉవాచ:

పితామహ మహాప్రాజ్ఞ సర్వశాస్త్ర విశారద।
శరణం పాల్య మానస్య యో ధర్మ స్తం బ్రవీహి మే॥ 1

భీష్మ ఉవాచ:

మహాన్ ధర్మో మహారాజ శరణాగతపాలనే।
అర్హః ప్రష్టుం భవాంశ్చైవ ప్రశ్నం భరతసత్తమ॥ 2
శిబి ప్రభృతయో రాజన్ రాజాన శ్శరణాగతాన్।
పరిపాల్య మహాత్మాన స్సంసిద్ధిం పరమాం గతాః॥ 3
శ్రూయతే చ కపోతేన శత్రు శ్శరణ మాగతః।
పూజితశ్చయథాన్యాయంస్వైశ్చమాంసైర్నిమంత్రితః॥4

యుధిష్ఠిర ఉవాచ:

కథం కపోతేన పురా శత్రు శ్శరణ మాగతః।
స్వమాంసం భోజితః కాంచ గతిం లేభే స భారత ॥5

భీష్మ ఉవాచ:

శ్రుణు రాజన్ కథాం దివ్యాం సర్వ పాప ప్రణాశినీం।
నృపతే ర్ముచుకుందస్య కథితాం భార్గవేణవై॥ 6
ఇమ మర్థం పురా పార్థ ముచుకుందో నరాధిపః।
భార్గవం పరిపప్రచ్ఛ ప్రణతః పురుషర్షభ॥ 7
తస్మైశుశ్రూషమాణాయభార్గవోఽకథయత్కథాం।
ఇమాం యథా కపోతేన సిద్ధిః ప్రాప్తా నరాధిప॥ 8

ముని రువాచ:

ధర్మనిశ్చయ సంయుక్తాం కామార్థ సహితాం కథాం।
శ్రుణుష్వాఽవహితో రాజన్ గదతో మే మహీభుజ॥ 9
క్వచిత్ క్షుద్ర సమాచారః పృథివ్యాం కాలసమ్మితః।
విచచార మహారణ్యే ఘోర శ్శకునిలుబ్ధకః॥ 10
కాకోల ఇవ కృష్ణాంగో రక్తాక్షః కాల సమ్మితః।
దీర్ఘజంఘో హ్రస్వపాదో మహా వక్త్రో మహాహనుః॥11
నైవతస్య సుహృత్కశ్చిన్న సంబంధీ న బాంధవాః।
సహితై స్సంపరిత్యక్త స్తేన రౌద్రేణ కర్మణా॥ 12
నరః పాప సమాచార స్త్యక్తవ్యో దూరతో బుధైః।
ఆత్మానంయోభిసంధత్తే సోన్యస్య స్యాత్కథం హితః॥
యే నృశంసా దురాత్మానః ప్రాణి ప్రాణహరా నరాః।
ఉద్వేజనీయా భూతానాం వ్యాళా ఇవ భవంతి తే॥14
సవై క్షారక మాదాయ ద్విజాన్ హత్వా వనే సదా।
చకార విక్రయం తేషాం పతంగానాం జనాధిప॥ 1

ఏవంహి వర్తమానస్య తస్య వృత్తిం దురాత్మనః।
అగమత్సుమహాన్కాలో నచాఽధర్మమబుధ్యత॥16
తస్య భార్యాసహాయస్య రమమాణస్య శాశ్వతం।
దైవ యోగ విమూఢస్యనానావృత్తిరరోచయత్॥17
తతః కదాచిత్తస్యాథ వనస్థస్య సమంతతః।
పాతయన్నివవృక్షాంస్తాన్ సుమహాన్ వాతసంభ్రమః॥18
మేఘ సంకుల మాకాశం విద్యున్మండల మండితం।
సంఛన్నస్తు ముహూర్తేన నౌసార్థైరివ సాగరః॥ 19

వారిధారా సమూహేన సంప్రవృష్ట శ్శతక్రతుః ।
క్షణేన పూరయామాస సలిలేన వసుంధరా॥ 20

తతో ధారాకులే కాలే సంభ్రమ న్నష్ట చేతనః।
శీతార్త స్తద్వనం సర్వ మాకులే నాంతరాత్మనా॥ 21
నైవ నిమ్నం స్థలం వాపి సోఽవిందత విహంగహా।
పూరితోహి జలౌఘేన తస్య మార్గో వనస్యతు॥ 22
పక్షిణో వర్ష వేగేన హతా లీనాస్తదాఽభవన్।
మృగ సింహ వరాహాశ్చ స్థల మాశ్రిత్య శేరతే॥ 23
మహతా వాత వర్షేణ త్రాసితా స్తే వనౌకసః।
భయార్తాశ్చ క్షుధార్తాశ్చ బభ్రము స్సహితా వనే॥24
స తు శీత హతైర్గాత్రై ర్నజగామ న తస్థివాన్।
దదర్శ పతితాం భూమౌ కపోతీం శీతవిహ్వలాం॥ 25
దృష్ట్వార్తోపి హి పాపాత్మా స తాంపంజరకేఽక్షిపత్।
స్వయం దుఃఖాభిభూతోపి దుఃఖమేవాకరోత్పరే॥26

పాపాత్మా పాపకారిత్వా త్పాపమేవ చకార సః।
సోఽపశ్య ద్వనషండేషు మేఘనీలం వనస్పతిం॥ 27
సేవ్యమానం విహంగౌఘై శ్ఛాయావాసఫలార్థిభిః।
ధాత్రా పరోపకారాయ స సాధు రివ నిర్మితః॥ 28
అథాఽభవ త్క్షణేనైవ వియ ద్విమలతారకం।
మహత్సర ఇవోత్ఫుల్లం కుముదచ్ఛురితోదకం॥ 29
తారాఢ్యం కుముదాకార మాకాశం నిర్మలం బహు।
ఘనై ర్ముక్తం నభో దృష్ట్వా లుబ్ధక శ్శీత విహ్వలః 30
దిశో విలోకయామాస విగాఢాం ప్రేక్ష్య శర్వరీం।
దూరతో మే నివేశశ్చ అస్మద్దేశాదితి ప్రభో॥ 31
కృతబుద్ధి ర్ద్రుమే తస్మిన్ వస్తుం తాం రజనీం తతః।
ప్రాంజలిః ప్రణతిం కృత్వా వాక్య మాహ వనస్పతిం॥
శరణం యామి యా న్యస్మిన్ దైవతాని వనస్పతౌ।
స శిలాయాం శిరః కృత్వా పర్ణా న్యాస్తీర్య భూతలే॥ 33
దుఃఖేన మహతా విష్ట స్తత స్సుష్వాప పక్షిహా।
ఇతి శాంతిపర్వణి త్రిచత్వారింశతధికశతతమోఽధ్యాయః.

భీష్మ ఉవాచ;

అథ వృక్షస్య శాఖాయాం విహంగ స్ససుహృజ్జనః।
దీర్ఘ కాలోషితో రాజం స్తత్ర చిత్రతనూరుహః॥ 1
తస్య కల్యం గతా భార్యా చరితుం నాభ్య వర్తత।
ప్రాప్తాంచ రజనీం దృష్ట్వా స పక్షీ పర్యతప్యత॥ 2
వాతవర్షం మహ చ్చాసీ న్నచాగచ్ఛతి మే ప్రియా।
కిన్ను తత్కారణం యేన సాఽద్యాపి న నివర్తతే॥ 3

అపి స్వస్తి భవేత్తస్యాః ప్రియాయా మమ కాననే।
తయా విరహితం హీదం శూన్య మద్య గృహం మమ॥4
పుత్రపౌత్ర వధూభృత్త్యై రాకీర్ణమపి సర్వతః।
భార్యాహీనం గృహస్థస్య శూన్యమేవ గృహం భవేత్॥5
న గృహం గృహ మిత్యాహుః గృహిణీ గృహ ముచ్యతే।
గృహంతు గృహిణీహీన మరణ్యసదృశం భవేత్॥ 6
యది సా రక్తనేత్రాంతా చిత్రాంగీ మధురస్వరా ।
అద్య నాయాతి మే కాంతా న కార్యం జీవితేన మే॥ 7
న భుంక్తే మయ్యభుక్తే యా న స్నాతే స్నాతి సువ్రతా।
నాతిష్ఠత్యుపతిష్ఠేత శేతే చ శయితే మయి ॥ 8
హృష్టే భవతి యా హృష్టా దుఃఖితే మయి దుఃఖితా।
ప్రోషితే దీనవదనా క్రుద్ధే చ ప్రియవాదినీ 9
పతివ్రతా పతిగతిః పతిప్రియహితే రతా ।
యస్య స్యా త్తాదృశీ భార్యా ధన్య స్స పురుషో భువి॥ 10
సా హి శ్రాంతం క్షుధార్తం చ జానీతే మాం తపస్వినీ।
అనురక్తా స్థిరా చైవ భక్తా స్నిగ్ధా యశస్వినీ 11
వృక్షమూలేపి దయితా యస్య తిష్ఠతి తద్గృహం।
ప్రాసాదోపి తయా హీనః కాంతార ఇతి నిశ్చితం॥ 12
ధర్మార్థ కామకాలేషు భార్యా పుంస స్సహాయినీ।
విదేశగమనే చాస్య సైవ విశ్వాసకారికా॥ 13
భార్యా హి పరమో హ్యర్థః పురుషస్యేహ పఠ్యతే।
అసహాయస్య లోకేఽస్మిన్ లోకయాత్రాసహాయినీ॥ 14

తథా రోగాభిభూతస్య నిత్యం కృచ్ఛ్రగతస్య చ।
నాస్తి భార్యాసమం కించి న్నరస్యార్తస్య భేషజం॥ 15
నాస్తి భార్యాసమో బంధు ర్నాస్తి భార్యాసమా గతిః।
నాస్తి భార్యాసమో లోకే సహాయో ధర్మసంగ్రహే॥ 16
యస్య భార్యా గృహే నాస్తి సాధ్వీ చ ప్రియవాదినీ।
అరణ్యం తేన గంతవ్యం యథాఽరణ్యం తథా గృహం॥ 17

ఇతి చతుశ్చత్వారింశ దధికశతతమోఽధ్యాయః
కపోత లుబ్ధక సంవాదః.

భీష్మ ఉవాచ :

ఏవం విలపతి స్తస్య శ్రుత్వా తు కరుణం వచః।
గృహీతా శకునిఘ్నేన కపోతీ వాక్య మబ్రవీత్॥ 1

కపోత్యువాచ :

అహోఽతీవ సుభాగ్యాఽహం యస్యా మే దయితః పతిః।
అసతో వా సతో వాపి గుణా నేవం ప్రభాషతే॥ 2
న సా స్త్రీ హ్యభిమంతవ్యా యస్యాం భర్తా న తుష్యతి।
తుష్టే భర్తరి నారీణాం తుష్టా స్స్యు స్సర్వదేవతాః॥ 3
అగ్నిసాక్షిక మిత్యేవ భర్తా వై దైవతం పరం।
దావాగ్నినేవ నిర్దగ్ధా సపుష్పస్తబకా లతా।
భస్మీభవతి సా నారీ యస్యా భర్తా న తుష్యతి॥ 4
ఇతి సంచింత్య దుఃఖార్తా భర్తారం దుఃఖితం తదా।
కపోతీ లుబ్ధకేనాపి గృహీతా వాక్య మబ్రవీత్॥ 5

హాంత వక్ష్యామి తే శ్రేయ శ్శ్రుత్వా తు కురు తత్తథా
శరణాగతసంత్రాతా భవ కాంత విశేషతః॥ 6
ఏష శాకునిక శ్శేతే తవ వాసం సమాశ్రితః।
శీతార్త శ్చ క్షుధార్త శ్చ పూజా మస్మై సమాచర॥ 7
యో హి కశ్చి ద్ద్విజం హన్యా ద్గాం చ లోకస్య మాతరం।
శరణాగతం చ యో హన్యా త్తుల్యం తేషాం చ పాతకం॥ 8
అస్మాకం విహితా వృత్తిః కాపోతీ జాతిధర్మతః।
స్యా న్న్యాయ్యాత్మవతా నిత్యం త్వద్విధేనా నువర్తితుం 9
య స్తు ధర్మం యథాశక్తి గృహస్థో హ్యనువర్తతే।
స ప్రేత్య లభతే లోకా నక్షయా నితి శుశ్రుమః॥ 10
స త్వం సంతానవా నద్య పుత్రవా నపి చ ద్విజ।
త త్స్వదేహే దయాం త్యక్త్వా ధర్మార్థౌ పరిగృహ్య చ॥ 11
పూజా మస్మై ప్రయుంక్ష్వ త్వం ప్రీయేతాఽస్య మనో యథా।
మత్కృతే మా చ సంతాపం కుర్వీథా స్త్వం విహంగమ॥ 12
శరీరయాత్రా కృత్యార్థా మన్యాం దారా నుపైష్యసి।
ఇతి సా శకునీ వాక్యం పంజరస్థా తపస్వినీ॥ 13
అతిదుఃఖాన్వితా ప్రాహ భర్తారం సముదీక్ష్య చ।
ఇతి పంచచత్వారింశ దధికశతతమోధ్యాయః.

భీష్మ ఉవాచ:

స పత్న్యావచనం శ్రుత్వా ధర్మయుక్తిసమన్వితం।
హర్షేణ మహతా యుక్తో వాక్యం వ్యాకులలోచనః॥ 1
తం వై శాకునికం దృష్ట్వా విధిదృష్టేన కర్మణా।
స పక్షీ పూజయామాస యత్నాత్తం పక్షిజీవినం॥ 2
ఉవాచ స్వాగతం తేఽద్య బ్రూహి కిం కరవాణి తే।
సంతాపశ్చ న కర్తవ్యః స్వగృహే వర్తతే భవాన్॥ 3
తత్ బ్రవీతు భవాన్ క్షిప్రం కిం కరోమి కిమిచ్ఛసి।
ప్రణయేన బ్రవీమి త్వాం త్వం హి నః శరణాగతః॥ 4
అగావప్యుచితం కార్యమాతిథ్యం గృహమాగతే।
ఛేత్తుమప్యాగతే ఛాయాం నోపసంహరతే ద్రుమః॥ 5
శరణాగతస్య కర్తవ్యమాతిథ్యం హి ప్రయత్నతః।
పంచయజ్ఞప్రవృత్తేన గృహస్థేన విశేషతః 6
పంచయజ్ఞాంస్తు యో మోహాన్న కరోతి గృహాశ్రమే।
తస్య నాయం న చ పరో లోకో భవతి ధర్మతః॥ 7
తత్ బ్రూహి మాం సువిస్రబ్ధో యత్త్వం వాచా వదిష్యసి।
తత్కరిష్యామ్యహం సర్వం మా త్వం శోకే మనః కృథాః॥ 8
తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా శకునే ర్లుబ్ధకో బ్రవీత్।
బాధతే ఖలు మే శీతం సంత్రాణం హి విధీయతాం॥ 9
ఏవముక్తస్తతః పక్షీ పర్ణాన్యాస్తీర్య భూతలే।
యథాశక్త్యా హి పర్ణేన జ్వలనార్థం ద్రుతం యయౌ॥10

గత్వాంగారకకర్మాంతం గృహీత్వాఽగ్ని మథాఽ
గమత్ ।
తత శ్శుష్కేషు పర్ణేషు పావకం సోఽభ్యదీపయత్॥ 11
స సందీప్య మహ త్కృత్వా త మాహ శరణాగతం।
ప్రతాపయ సువిస్రబ్ధః స్వగాత్రా ణ్యకుతోభయః 12
స త థోక్త స్తథేత్యుక్త్వా లుబ్ధో గాత్రా ణ్యతాపయత్।
అగ్నిప్రత్యాగతప్రాణ స్తతః ప్రాహ విహంగమం॥ 13
హర్షేణ మహతాఽవిష్టో వాక్యం వ్యాకులలోచనః।
తథేమం శకునిం దృష్ట్వా విధిదృష్టేన కర్మణా॥ 14
దత్త మాహార మిచ్ఛామి త్వయా క్షు
ద్బాధతే హి మాం।
స త ద్వచః ప్రతిశ్రుత్య వాక్య మాహ విహంగమః॥ 15
న మేఽస్తి విభవో యేన నాశయేయం క్షుధం తవ।
ఉత్పన్నేన హి జీవామో వయం నిత్యం వనౌకసః॥ 16
సంచయో నాస్తి చాస్మాకం మునీనా మివ భోజనే।
ఇత్యుక్త్వా తం తదా తత్ర వివర్ణవదనోఽభవత్॥ 17
కథం ను ఖలు కర్తవ్య మితి చింతాపర స్తదా।
బభూవ భగతశ్రేష్ఠ గర్హయన్ వృత్తి మాత్మనః॥ 18
ముహూర్తా ల్లబ్ధసంజ్ఞ స్తు స పక్షీ పక్షిఘాతినం।
ఉవాచ తర్పయిష్యే త్వాం ముహూర్తం ప్రతిపాలయ॥
ఇత్యుక్త్వా శుష్కపర్ణైస్తు సముజ్జ్వాల్య హుతాశనం।
హర్షేణ మహతాఽవిష్టః స పక్షీ వాక్య మబ్రవీత్॥ 20

ఋషీణాం దేవతానాం చ పితౄణాం చ మహాత్మనాం।
శ్రుతః పూర్వం మయా ధర్మో మహా నతిథిపూజనే॥ 21
కురుష్వానుగ్రహం సౌమ్య సత్య మేతత్ బ్రవీమి తే।
నిశ్చితా ఖలు మే బుద్ధి రతిథిప్రతిపూజనే॥ 22
తతః కృతప్రతిజ్ఞో వై స పక్షీ ప్రహసన్నివ।
త మగ్నిం త్రిః పరిక్రమ్య ప్రవివేశ మహామతిః॥ 23
అగ్నిమధ్యే ప్రవిష్టంతు లుబ్ధో దృష్ట్వా తు పక్షిణం।
చింతయామాస మనసా కి మిదం వై కృతం మయా॥ 24
అహో మమ నృశంసస్య గర్హితస్య స్వకర్మణా।
అధర్మ స్సుమహాన్ ఘోరో భవిష్యతి న సంశయః॥ 25
ఏవం బహువిధం భూరి విలలాప స లుబ్ధకః।
గర్హయన్ స్వాని కర్మాణి ద్విజం దృష్ట్వా తథాగతం॥
ఇతి షట్చత్వారింశ దధికశతతమోఽధ్యాయః.

భీష్మ ఉవాచ :

తత స్స లుబ్ధకః పశ్యన్ క్షుధయా భిపరిప్లుతః।
కపోత మగ్నిపతితం వాక్యం పున రువాచ హ॥ 1
కి మీదృశం నృశంసేన మయా కృత మబుద్ధినా।
భవిష్యతి హి మే నిత్యం పాతకం కృశజీవినః॥ 2
స వినిందం స్తథాత్మానం పునః పున రువాచహ।
అవిశ్వాస్య స్సుదుర్బుద్ధి స్సదా నికృతి నిశ్చయః॥ 3
శుభం కర్మ పరిత్యజ్య సోఽహం శకునిలుబ్ధకః।
నృశంసస్య మమాఽద్యాయం ప్రత్యాదేశో న సంశయః॥

దత్త స్స్వమాంసం దహతా కపోతేన మహాత్మనా।
సోఽహం త్యక్ష్యే ప్రియాన్ ప్రాణాన్ పుత్రాన్
దారాన్ విసృజ్యచ॥ 5
ఉపదిష్టో హి మే తేన కపోతేన మహాత్మనా।
అద్య ప్రభృతి దేహం స్వం సర్వభోగై ర్వివర్జితం॥ 6
యథాస్వల్పం సరో గ్రీష్మే శోషయిష్యా మ్యహం తథా।
క్షుత్పిపాసాతపసహః కృశో ధమనిసంతతః॥ 7
ఉపవాసై ర్బహువిధై శ్చరిష్యే పారలౌకికం।
అహో దేహప్రదానేన దర్శితాఽతిథిపూజనా॥ 8
తస్మా ద్ధర్మం చరిష్యామి ధర్మో హి పరమా గతిః।
దృష్టో ధర్మో హి ధర్మిష్ఠే యాదృశో విహగోత్తమే॥ 9
ఏవ ముక్త్వా వినిశ్చిత్య రౌద్రకర్మా స లుబ్ధకః।
మహాప్రస్థాన మాశ్రిత్య ప్రయయౌ శంసితవ్రతః॥ 10
తతో యష్టిం శలాకాం చ జాలకం పంజరం తథా।
తాం చ బద్ధాం కపోతీం స ప్రముచ్య విససర్జ హ॥ 11
ఇతి సప్తచత్వారింశ దధికశతతమోఽధ్యాయః.

భీష్మ ఉవాచ :
తతో గతే శాకునికే కపోతీ ప్రాహ దుఃఖితా।
సంస్మృత్య సా చ భర్తారం రుదతీ శోకకర్శితా॥ 1
నాహం తే విప్రియం కాంత కదాచిదపి సంస్మరే।
సర్వాపి విధవా నారీ బహుపుత్రాపి శోచతే॥ 2
శోచ్యా భవతి బంధూనాం పతిహీనా తపస్వినీ।
లాలితాఽహం త్వయా నిత్యం బహుమానా చ్చపూజితా॥

వచనై ర్మధురైః స్నిగ్ధై ర సంక్లిష్టమనోహరైః।
కందరేషు చ శైలానాం నదీనాం నిర్ఝరేషుచ॥ 4
ద్రుమాగ్రేషు చ రమ్యేషు రమితాఽహం త్వయాసహ।
ఆకాశగమనే చైవ విహృతాఽహం త్వయా సుఖం।
రమామి స్మ పురా కాంత తన్మే నా స్త్యద్య కించన॥ 5
మితం దదాతి హి పితా మితం భ్రాతా మితం సుతః।
అమితస్య హి దాతారం భర్తారం కా న పూజయేత్॥ 6
నా_ భ ర్తృసమో నాథో నా స్తి భ ర్తృసమం సుఖం।
విసృజ్య ధనసర్వస్వం భర్తా వై శరణం స్త్రియాః॥ 7
న కార్య మిహ మే నాథ జీవితేన త్వయా వినా।
పతిహీనా తు కా నారీ సతీ జీవితు ముత్సహేత్॥ 8
ఏవం విలప్య బహుధా కరుణం సా సుదుఃఖితా।
పతివ్రతా సంప్రదీ ప్తం ప్రవివేశ హుతాశనం॥ 9
తత శ్చిత్రాంగద ధరం భర్తారం సాఽన్వపశ్యత।
విమానస్థం సుకృతిభిః పూజ్యమానం మహాత్మభిః॥ 10
చిత్రమాల్యాంబరధరం సర్వాభరణభూషితం।
విమానశతకోటీభి రావృతం పుణ్యకర్మభిః॥ 11
తతః స్వర్గం గతః పక్షీ విమానవర మాస్థితః।
కర్మణా పూజిత స్తత్ర రేమే స సహ భార్యయా॥ 12

ఇతి అష్టచత్వారింశ దధికశతతమోఽధ్యాయః.

భీష్మ ఉవాచ:

విమానస్థౌ తు తౌ రాజన్ లుబ్ధకః ఖే దదర్శ హ।
దృష్ట్వా తౌ దంపతీ దుఃఖా దచింతయత తాం గతిం॥ 1

ఈదృశేనైవ తపసా గచ్ఛేయం పరమాం గతిం।
ఇతి బుద్ధ్యా వినిశ్చిత్య గమనా యోపచక్రమే॥ 2
మహాప్రస్థాన మాశ్రిత్య లుబ్ధకః పక్షిజీవకః।
నిశ్చేష్టో మరుదాహారో నిర్మమ స్స్వర్గకాంక్షయా॥ 3
తతోఽ పశ్య త్సువిస్తీర్ణం హృద్యం పద్మాభిభూషితం।
నానాపక్షిగణాకీర్ణం సర శ్శీతజలం శివం॥ 4
పిపాసార్తోపి త ద్దృష్ట్వా తృప్త స్స్యా న్నాత్ర సంశయః।
ఉపవాసకృశోఽ త్యర్థం స తు పార్థివ లుబ్ధకః॥ 5
అనవేక్ష్యైవ సంహృష్టః శ్వాపదాధ్యుషితం వనం।
మహాంతం నిశ్చయం కృత్వా లుబ్ధకః ప్రవివేశ హ॥ 6
ప్రవిశ న్నేవ స వనం నిగృహీత స్సకంటకైః।
సకంటకై ర్విభిన్నాంగో లోహితార్ద్రీకృతచ్ఛవిః॥
బభ్రామ తస్మి న్విజనే నానామృగసమాకులే। 7
తతో ద్రుమాణాం మహతాం పవనేన వనే తదా।
ఉదతిష్ఠత సంఘర్షాత్ సుమహాన్ హవ్యవాహనః॥ 8
తద్వనం వృక్షసంపూర్ణం లతావిటపసంకులం।
దదాహ పావకః క్రుద్ధో యుగాంతాగ్నిసమప్రభః॥ 9
సజ్వాలైః పవనోద్ధూతై ర్విస్ఫులింగై స్సమంతతః।
దదాహ తద్వనం ఘోరం మృగపక్షిసమాకులం॥ 10
తత స్స దేహమోక్షార్థం సంప్రహృష్టేన చేతసా।
అభ్యధావత వర్ధన్తం పావకం లుబ్ధక స్తదా॥ 11

తత స్తేనాగ్నినా దగ్ధో లుబ్ధకో నష్టకల్మషః ।
జగామ పరమాం సిద్ధిం తతో భరతసత్తమ॥ 12
తత స్స్వర్గస్థ మాత్మాన మపశ్య ద్విగతజ్వరః ।
యక్షగంధర్వసిద్ధానాం మధ్యే భ్రాజన్త మిన్ద్రవత్॥ 13
ఏవం ఖలు కపోతశ్చ కపోతీచ పతివ్రతా ।
లుబ్ధకేన సహా స్వర్గం గతాః పుణ్యేన కర్మణా॥ 14
యాపి చైవం విధా నారీ భర్తార మనువర్తతే ।
విరాజతే హి సా క్షిప్రం కపోతీవ దివి స్థితా॥ 15
ఏవ మేత త్పురావృత్తం లుబ్ధకస్య మహాత్మనః ।
కపోతస్య చ ధర్మిష్ఠా గతిః పుణ్యేన కర్మణా॥ 16
య శ్చేదం శృణుయా న్నిత్యం య శ్చేదం పరికీర్తయేత్
నాశుభం విద్యతే తస్య మనసాపి ప్రమాదతః ।
యుధిష్ఠిర మహా నేష ధర్మో ధర్మభృతాంవర॥ 17
గోఘ్నేష్వపి భవే దస్మి న్నిష్కృతిః పాపకర్మణః ।
న నిష్కృతి ర్భవే త్తస్య యో హన్యా చ్ఛరణాగతం॥
ఇతిహాస మిమం శ్రుత్వా పుణ్యం పాపప్రణాశనం ।
న దుర్గతి మవాప్నోతి స్వర్గలోకం చ గచ్ఛతి॥ 19
ఇతి శ్రీమహాభారతే శతసాహస్ర్యాం సంహితాయాం।
వైయాసిక్యాం శ్రీశాంతిపర్వాంతర్గత ఆపద్ధర్మపర్వణి।
ఏకోనపంచాశదధిక శతతమోఽధ్యాయః.
యదక్షరపదభ్రష్టం మాత్రా హీనం తు య ద్భవేత్ ।
త త్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ నారాయణ నమోఽస్తు తే॥ శ్రీః

శబ్దమఞ్జరి.

సమాస కుసుమావళిః

సంస్కృతభాషయందుఁ బ్రయోగింపఁబడెడు సుబంతములు వ్యస్తపదములుగాను సమస్త (సమాసము చేయబడిన) పదములుగాను ఉండును.

సమాసమనఁగా: అనేకపదంబుల నేకపదంబుగాఁ గలిపి పలుకుట. సమాసంబులు సంక్షేపంబుగా నాఱు విధంబులు. అవి యేవన:—

సమాసములు.	వానిలోఁగల భేదములు
1 తత్పురుషసమాసము	8
2 కర్మధారయసమాసము	7
3 ద్విగుసమాసము	2
4 బహువ్రీహిసమాసము	7
5 అవ్యయీభావసమాసము	2
6 ద్వన్ద్వసమాసము	4

ఏతదంతర్గత విశేషసమాసంబు లేవనిన:—

అలుక్సమాసము, గతిసమాసము, నిత్యసమాసము, అసమర్థసమాసము, కృదాదివృత్తులు ఇత్యాదులు.

సమాసార్థము నెఱిఁగించెడి వాక్యంబునకు విగ్రహంబని సంజ్ఞ.

భూనాయకంవా ధననాయకంవా
భజన్ భువం వా ధన మేతి లోకే,

త ద్విఘ్ననాథం న భజామి కింతు
సహస్రశ స్తం ప్రణమామి నిత్యం.
శ్రీమత్పాణిని సూత్రాణి సమాలోచ్య యథామతి,
బాలవ్యుత్పత్తయే కుర్మ స్సమాసకుసుమావళిం.

తత్పురుషసమాసనిరూపణం

తత్పురుషోఽష్టవిధోఽభూ
త్ప్రథమాదివిభక్తి నఞ్ కృతై ర్భేదైః,
ఉత్తరపదజనితార్థో
ముఖ్య స్తత్రేతి పణ్డితైః ఖ్యాతః॥

ప్రథమా తత్పురుషః

అమృతంయోఽపిబ ద్దైత్య స్తం వైకుణ్ఠో ద్విధాఽచ్ఛినత్,
గాహు రుత్తరకాయోఽస్య పూర్వకాయోఽభవ ద్ధ్వజః॥

ఉత్తరః + కాయస్య-ఉత్తరకాయః; పూర్వః + కాయస్య, పూర్వకాయః (అర్ధం పిప్పల్యాః-అర్ధపిప్పలీ); ఇత్యేవమాదయః.

ద్వితీయా తత్పురుషః.

దుఃఖాతీతో భవత్యేవ యది కృష్ణశ్రితో జనః,
అథవాఽన్నబుభుక్షు స్సన్ ముహూర్తసుఖ మశ్నుతే.

దుఃఖ మతీతో – దుఃఖాతీతః, కృష్ణం శ్రితః కృష్ణశ్రితః, అన్నం బుభుక్షుః-అన్నబుభుక్షుః, ముహూర్తం సుఖం – ముహూర్తసుఖం, ఖట్వా మారూఢః – ఖట్వారూఢః ఇత్యాదయః.

తృతీయా తత్పురుషః

మాసావర స్త్వం ఖలు మాసపూర్వ
స్త్వహం తు విద్యానిపుణో నితా న్తం.
ఇతీవ సంసద్యపి బాడబానాం
పరస్పరం వాక్కలహో బభూవ.

మాసేన అవరః-మాసావరః, మాసేన పూర్వః-మాస పూర్వః, విద్యయా నిపుణః,-విద్యానిపుణః, వాచా కలహః - వాక్కలహః, పిత్రా సదృశః - పితృసదృశః ఇత్యేవ మాదయః.

చతుర్థీ తత్పురుషః.

గృహీ భూతబలిం ద త్తే గోసుఖం తు కృషీవలః,
ద త్తే యష్టా యూపదారు కుణ్డలాష్టాపదం బుధః.

భూతేభ్యో బలిః - భూతబలిః, గవే సుఖం - గో సుఖం, యూపాయ దారు - యూపదారు, కుణ్డలాయ అష్టా పదం-కుణ్డలాష్టాపదం, గవే హితం - గోహితం ఇత్యేవ మాదయః.

పఞ్చమీ తత్పురుషః.

పూర్వం చోరభయం ప్రాప్య వ్యాఘ్రభీత స్తతః పరం,
సుఖాపేతో జన స్సమ్య గరణ్యే నివసే త్కథం.

చోరా ద్భయం - చోరభయం, వ్యాఘ్రాత్ భీతః- వ్యాఘ్రభీతః, సుఖాత్ అపేతః — సుఖాపేతః. వృక్షాత్ పతితః-వృక్షపతితః ఇత్యేవ మాదయః.

షష్ఠీ తత్పురుషః

అధికం రాజపురుష స్సైన్య స్సర్వమహాన్ యతః,
వృక్షమూల ముపాశ్రిత్య జపతో దేవపూజకాత్.

రాజ్ఞః పురుషః-రాజపురుషః, సర్వేషాం మహత్తరః-సర్వమహాన్, వృక్షస్యమూలం-వృక్షమూలం, దేవానాం పూజకః - దేవపూజకః, వృక్షాణాం ఛాయా - వృక్షచ్ఛాయం ఇ త్యేవ మాదయః.

సప్తమీ తత్పురుషః

ప్రాశ్యాన్న మీశ్వరాధీనం స్థాలీపక్వం తు మానవః,
వర్త్మ న్యాతపశుష్కస్సన్ దానశౌణ్డః కథం భవేత్.

ఈశ్వరే అధీనం-ఈశ్వరాధీనం, స్థాల్యాం పక్వం-స్థాలీపక్వం, ఆతపే శుష్కః-ఆతపశుష్కః, దానే శౌణ్డః దానశౌణ్డః, సాంకాశ్యే సిద్ధః-సాంకాశ్య సిద్ధః ఇ త్యేవ మాదయః.

నఞ్ తత్పురుషః.

అజ్ఞానా త్పాప మాప్నోతి పాపా దబ్రాహ్మణో భవేత్,
తస్మా దిచ్ఛన్తి త త్త్యక్తు మభవాయైవ పణ్డితాః.

న జ్ఞానం-అజ్ఞానం, న బ్రాహ్మణః-అబ్రాహ్మణః, న భవః-అభవః, న అశ్వః-అనశ్వః ఇ త్యేవ మాదయః.

కర్మధారయసమాస నిరూపణం

కవిభి స్సప్తవిధ స్స్యాది త్యేవం కర్మధారయః కథితః,
తత్పురుషా న్తర్భావాత్ తద్వత్ప్రాధాన్య మీరితంచాస్య.

విశేషణం పూర్వపదే విశేష్యం తథోభయత్రాపి విశేషణం చ, యస్యోపమానం పరత స్తదాదా సంభావనా చా ప్యవధారణా చ.

విశేషణపూర్వపదకర్మధారయః

నీలోత్పలాని నారీణాం నయనానీవ రేజిరే,
కమ్పితా న్యల్పవాతేన సత్సరస్సు స్థితా న్యహో.

నీలాని చ తాని ఉత్పలాని - నీలోత్పలాని, అల్ప శ్చాసౌ వాత శ్చ-అల్పవాతః, సన్తి చ తాని సరాంసి చ-సత్సరాంసి. రమ్యాచ సా లతా చ - రమ్యలతా ఇ త్యేవ మాదయః.

విశేష్యపూర్వపదకర్మధారయః.

ఉద్వీక్ష్య యస్య మాతఙ్గాన్ ఘనా ఇతి మనీషయా,
మయూరవ్యంసకా హృష్టా ననృతు స్తం నృపం భజే.

వ్యంసకాశ్చ తే మయూరాశ్చ-మయూరవ్యంసకాః, ఖసూచిశ్చాసౌ వైయాకరణశ్చ - వైయాకరణఖసూచిః ఇత్యేవ మాదయః.

పుంసాం స్నాతానులిప్తానా మన్నం భోజ్యోష్ణ మేవహి,
పథ్య మి త్యబ్రవీ ద్వైద్య శ్శాస్త్రే నిశ్చప్రచం వచః.

స్నాతాశ్చ తే అనులిప్తాశ్చ-స్నాతానులిప్తాః, భోజ్యం చ తత్ ఉష్ణం చ-భోజ్యోష్ణం. నిశ్చితం చ తత్ ప్రచితం చ-నిశ్చప్రచం. ఉదక్చ అవాక్చ ఉచ్చావచం ఇత్యేవ మాదయః.

ఉపమానోత్తరపదకర్మధారయః

రామోఽయం పురుషవ్యాఘ్ర స్సంవృతః కపికుఞ్జరైః,
హనిష్యతి బలా ద్యుద్ధే రావణం రాక్షసర్షభం.

పురుషో వ్యాఘ్ర ఇవ – పురుషవ్యాఘ్రః, కపయః కుఞ్జరా ఇవ – కపికుఞ్జరాః, రాక్షసః ఋషభఇవ – రాక్షసర్షభః, కవి ర్వరాహ ఇవ – కవివరాహః. ఇత్యేవ మాదయః.

ఉపమాన పూర్వపదకర్మధారయః.

కౌముదీవిశదా భాతి యా వాణీ రతిసున్దరీ,
లతాతన్వీ సదా దద్యా త్సా ద్రాక్షామధురాం గిరం.

కౌముదీవ విశదా – కౌముదీవిశదా, రతి రివ సున్దరీ – రతిసున్దరీ, లతేవ తన్వీ – లతాతన్వీ, ద్రాక్షేవ మధురా–ద్రాక్షామధురా, ఘన ఇవ శ్యామః–ఘనశ్యామః ఇత్యేవ మాదయః.

సంభావనాపూర్వపదకర్మధారయః.

తమాలవృక్షై రభిత స్సంవృతో విన్ధ్యపర్వతః,
బమ్భరై స్సకలై ర్దృష్టో దూరా ద్గజమనీషయా

తమాలా ఇతి వృక్షాః – తమాలవృక్షాః, విన్ధ్య ఇతి పర్వతః–విన్ధ్యపర్వతః, గజ ఇతి మనీషా – గజమనీషా, మేఘ ఇతి ఛలం–మేఘచ్ఛలం. ఇత్యేవ మాదయః.

అవధారణాపూర్వపదకర్మధారయః.

మనీషాసలిలై ర్యుక్తై ర్యత్నై ర్వాక్కల్పనోర్మిభిః,
యశస్సరిద్భి స్సంపన్నో భాత్యయం కవిసాగరః.

మనీషా ఏవ సలిలాని— మనీషాసలిలాని, యుక్తయః ఏవ రత్నాని—యుక్తిరత్నాని, కల్పనా ఏవ ఊర్మయః— కల్పనోర్మయః, యశాంస్యేవ సరితః — యశస్సరితః, కవి రేవ సాగరః—కవిసాగరః వినయ ఏవ ధనం – వినయధనం. ఇత్యేవమాదయః

ద్విగుసమాసనిరూపణం.

స చైకవద్భావ్యనేకవద్భావీతి ద్విధా ద్విగుః,
కర్మధారయ ఏ వాస్య ప్యన్తర్భావో బుధై ర్మతః.

ఏకవద్భావీ ద్విగుః.

పఞ్చవట్యా సమం క్షేత్రం త్రిలోక్యాం నహి విద్యతే.
తత్ర పఞ్చగవం దత్త్వా జన శ్శ్రేష్ఠపదం వ్రజేత్.

పఞ్చానాం వటానాం సమాహారః — పఞ్చవటీ, త్రయాణాం లోకానాం సమాహారః-త్రిలోకీ, పఞ్చానాం గవాం సమాహారః-పఞ్చగవం, త్రయాణాం భువనానాం సమాహారః—త్రిభువనం. ఇ త్యేవ మాదయః.

అనేకవద్భావీ ద్విగుః.

యుద్ధేషు విబుధా స్సర్వే బాడబా శ్చాధ్వరేష్వపి,
గాయన్తి యం కార్యసిద్ధ్యై భజే షాణ్మాతురం ముదా.

షణ్ణాం మాతౄణాం అపత్యం పుమాన్ – షాణ్మాతురః. అష్టసు కపాలేషు సంస్కృతః పురోడాశః – అష్టాకపాలః ఇత్యేవ మాదయః.

బహువ్రీహిసమాస నిరూపణం.

సప్తభి రాఖ్యాభి ర్వా విఖ్యాతో య స్సవై బహువ్రీహిః,
అన్యపదార్థో ముఖ్యః కథితో విబుధై ర్బహువ్రీహౌ.

ద్వాభ్యాం పదాభ్యాం బహుభిః పదై ర్వా
సంఖ్యోభయో స్స్యా పదయోః పదాగ్రే,
య స్స్యాభవ త్పూర్వపదే సహాశ్చ
దిగన్తరాళ వ్యతిహారలక్ష్మ.

ద్విపద బహువ్రీహిః.

ప్రాప్తాగ్ని మేవ మిషు మూఢరథా న్రథాశ్వాం స్తూణీర ముద్ధృతశరం చ వహన్ జవేన, రుద్రోఽపి వీర వపుషా స పురో బిభేద దేవై శ్చ దత్తపశు రేవ మహా బల స్సన్.

ప్రాప్తః అగ్ని ర్యం సః—ప్రాప్తాగ్నిః. ఊఢో రథః యై స్తే—ఊఢరథాః, దత్తః పశుః యస్మై సః—దత్తపశుః, ఉద్ధృతాః శరాః యస్మాత్సః—ఉద్ధృతశరః, మహాత్ బలం యస్య సః—మహాబలః, వీరాః పురుషాః యాసు తాః—వీర పురుషాః ఇత్యేవ మాదయః.

బహుపదబహువ్రీహిః.

నీలోజ్జ్వలవపుః పాతు శ్రీమత్పీతామ్బరో హరిః,
యస్య ప్రసాదా త్కుబ్జాఽభూ ద్దివ్యసున్దరవిగ్రహా.

నీల ముజ్జ్వలం చ వపుః యస్య సః—నీలోజ్జ్వలవపుః, శ్రీమత్ పీతం అమ్బరం యస్య సః—శ్రీమత్పీతామ్బరః,

దివ్యః సున్దరః విగ్రహః యస్యాస్సా—దివ్యసున్దర విగ్రహా ఇత్యేవ మాదయః.

సంఖ్యోభయపదబహువ్రీహిః.

కాననేఽస్మి న్నహో రాజన్ ద్విత్రై రాయాసితా జనైః
లభ్యన్తే పఞ్చషా నాగా ఇత్యూచు ర్బలినః ప్రభుం.

ద్వౌ వా త్రయో వా—ద్విత్రాః, పఞ్చవా షడ్వా—పఞ్చషాః, త్రయోవా చత్వారో వా—త్రిచతురాః ఇత్యేవ మాదయః.

సంఖ్యోత్తరపదబహువ్రీహిః.

బ్రహ్మణః కతి వా రుద్రా వదన్తి మితి సంఖ్యయా,
కుశల స్త్వేకయా యుక్త్యా వదే దుపదశా ఇతి.

దశానాం సమీపే యే సన్తి తే—ఉపదశాః ఇత్యేవ మాదయః.

సహపూర్వపదబహువ్రీహిః.

సకలా స్సహసంతానా స్సకలా అపి బాడబాః,
ప్రోచు స్స్వస్తి మహీపాయ సహపుత్రాయ సన్తతం.

కలాభిస్సహ వర్తన్త ఇతి—సకలాః, సంతానై స్సహ వర్తన్త ఇతి—సహసంతానాః, పుత్రేణ సహావర్తత ఇతి—సహపుత్రః ఇత్యేవ మాదయః.

దిగన్తరాళ లక్షణబహువ్రీహిః.

విద్యు దుత్తర పూర్వాయా మమోఘా మారుతోఽథవా, యది దక్షిణపూర్వాయాం వృష్టిర్నైవ భవే త్తదా.

ఉత్తరస్యాశ్చ పూర్వస్యాశ్చ దిశో౽్య దన్తరాళం సా-ఉత్తర పూర్వా, దక్షిణస్యా శ్చ పూర్వస్యాశ్చ దిశో౽్య దన్తరాళం సా – దక్షిణాపూర్వా ఇత్యేవ మాదయః.

వ్యతిహారలక్షణ బహువ్రీహిః.

బాహూబాహవి కేశాంచి న్ముష్టీముష్ట్య ద్భుతం తథా,
కేశాకే శ్యభవ ద్యుద్ధం వానరాణాం చ రక్షసాం.

బాహుభి ర్బాహుభి శ్చ గృహీ త్వేదం యుద్ధం ప్రవృత్తం-బాహూబాహవి, ముష్టిభి ర్ముష్టిభి శ్చ ప్రహృ త్యేదం యుద్ధం ప్రవృత్తం-ముష్టీముష్టి, కేశేషు కేశేషు గృహీత్వేదం యుద్ధం ప్రవృత్తం – కేశాకేశి ఇత్యేవ మాదయః.

అవ్యయీభావసమాస నిరూపణం.

యస్యాభవ త్పూర్వపదే౽వ్యయస్య నామ్నో విధానా ద్వివిధం చ లక్ష్మ, పూర్వః పదార్థో౽పి చ యత్ర ముఖ్య స్త మవ్యయీభావ ముదాహరామః.

అవ్యయపూర్వపదావ్యయీభావః.

భో రాజన్ ప్రత్యహం భూయా ద్యథాశక్త్యధి బాడబం, భక్తి స్తయా౽స్తు సంభద్రం నిష్పాప ముప లోచనం.

అహన్యహని-ప్రత్యహం. శక్తిమనతిక్రమ్య—యథా శక్తి, బాడబేషు అధి – అధిబాడబం, భద్రాణాం సమృద్ధిః

సాభద్రం, పాపానామభావో - నిష్పాపం, లోచనయో స్సమీపే ఉపలోచనం ఇత్యేవ మాదయః.

నామపూర్వ పదావ్యయీభావః.

స్వస్యాపి భోజనే యస్య సూపప్రతి న యుజ్యతే,
శాకప్ర త్యథవాఽన్యేభ్యః కథం దాస్యతి స ప్రభుః?

సూపస్య లేశః—సూపప్రతి, శాకస్య లేశః—శాక ప్రతి ఇత్యేవ మాదయః.

ద్వన్ద్వసమాస నిరూపణం.

అస్మిన్ సమాసే ప్రాధాన్య ముభయోః స్యాత్ పదార్థయోః, సహి ద్వన్ద్వ శ్చతుర్ధాస్యా దృబుధై రితి వినిశ్చితః. ఇతరేతర యోగాఖ్య స్సమాహారాహ్వయ స్తథా, ద్వాభ్యాం పదాభ్యాం బహుభి రుభా చేతి చతుర్విధః.

ద్విపదేతరేతర యోగద్వన్ద్వః

యయో ర్బలేన సమితౌ నిహతౌ కంస రావణౌ,
సూర్యాచన్ద్రమసో ర్వంశ్యౌ రామకృష్ణా వహం భజే.

కంస శ్చ రావణశ్చ - కంసరావణౌ, సూర్యశ్చ చన్ద్రమాశ్చ—సూర్యాచన్ద్రమసౌ, రామశ్చ కృష్ణశ్చ - రామకృష్ణౌ ఇత్యాదయః.

బహుపదేత రేతరయోగద్వన్ద్వః.

వాపీకూపతటాకానాం మహతాం స్థాపనా దపి.
ధర్మార్థ కామమోక్షాశ్చ సిధ్యన్తే నాత్ర సంశయః.

వాపీ చ కూపశ్చ తటాకశ్చ — వాపీకూపతటాకాః, ధర్మశ్చ అర్థశ్చ కామశ్చ మోక్షశ్చ - ధర్మార్థకామమోక్షాః, ఘటశ్చ పటశ్చ కుడ్యంచ — ఘటపటకుడ్యాని ఇత్యాదయః.

ద్విపద సమాహారద్వన్ద్వః.

శీతోష్ణం సుఖదుఃఖంవా సహన్ యో వర్తతే సదా,
నియమ్య వాక్త్వచం సమ్యక్ సహి యోగీతి కథ్యతే

శీతంచ ఉష్ణంచ తయో స్సమాహారః — శీతోష్ణం, సుఖంచ దుఃఖంచ తయో స్సమాహారః - సుఖదుఃఖం, వాక్చ త్వక్చ తయో స్సమాహారః - వాక్త్వచం ఇత్యేవమాదయః.

బహుపదసమాహారద్వన్ద్వః

ఢక్కామృదఙ్గపటహం యస్య దధ్వాన మన్దిరే,
అశ్వహస్తిరథం యస్య భావుకం తస్య భూభృతః.

ఢక్కాచ మృదఙ్గశ్చ పటహశ్చ తేషాం సమాహారం-ఢక్కామృదఙ్గపటహం, అశ్వశ్చ హస్తీచ రథశ్చ తేషాం సమాహారః — అశ్వహస్తిరథం, పాణిశ్చ పాదశ్చ గ్రీవాచ తేషాం సమాహారః — పాణిపాదగ్రీవం ఇత్యేవమాదయః.

అలుక్సమాసః.

కణ్ఠేకాలం స్మరన్నేవ జనుషాన్ధో హృదిస్పృశన్
వాచోయుక్తిం వదన్ జీవ త్యన్తికాదాగతం ప్రతి.

కణ్ఠే కాలో యస్యసః — కణ్ఠేకాలః జనుషా అన్ధః — జనుషాన్ధః, హృది స్పృశతీతి — హృదిస్పృక్, వాచః యుక్తిః—వాచోయుక్తిః, అన్తికాత్ ఆగతః—అన్తికాదాగతః. పశ్యతో హరతీతి—పశ్యతో హరః. ఇత్యేవ మాదయః.

గతి సమాసః.

సాక్షాత్కృత్య హరిం సమ్యగలంకృత్య పురం ప్రభో
తిరస్కృత్య రిపూన్సాహి పురస్కృత్య ద్విజాన్ భువం,

సాక్షాత్ కృత్వా—సాక్షాత్కృత్య, అలం కృత్వా— అలంకృత్య. తిరః కృత్వా – తిరస్కృత్య, ఊరీ కృత్వా— ఊరీకృత్య ఇత్యేవ మావయః.

నిత్య సమాసః.

కుమ్భకార స్తన్తువాయో లోహకారకఏవచ, శ్రేణ
యోఽన్యోఽపి సంస్థాప్యాః పార్శ్వే గ్రామస్య యత్నతః,

కుమ్భం కరోతీతి — కుమ్భకారః, తన్తుం వయతీతి— తన్తువాయః, లోహం కరోతీతి — లోహకారః, తాపిఞ్ఛేన సంకాశాః—తాపిఞ్ఛనిభాః ఇత్యేవ మాదయః.

శాలాతురీయేణ మహాత్మనా హి సర్వే సమర్థా విహితా
స్సమాసాః, తేషూపయుక్తా విహితా స్తథాఽసమర్థం
తథా జ్ఞాపకసిద్ధ ముచ్యతే.

అసమర్థసమాసః.

తను ముద్ధూళయన్ మర్త్యః శివభాగవతో యది.
అరిషడ్వర్గత స్తస్య భయం నాస్తి కదాచన.

భగవతి భక్తః - భాగవతః, శివే భాగవతః - శివభాగవతః, షణ్ణాం వర్గః-షడ్వర్గః, అరీణాం షడ్వర్గః—అరిషడ్వర్గః, సూర్యం న పశ్యంతీ త్యసూర్యంపశ్యాః, ఇత్యేవ మాదయః.

ప్రాయిక మేషాం కథితం ప్రాధాన్యం చాతిమాలాదా,
దన్తోష్ఠే ద్విత్రాదా నైత త్సూపప్రతీ త్యాదా.

మాలా మతిక్రాన్తః- అతిమాలః, దన్తశ్చ ఓష్ఠశ్చ తయోః సమాహారః - దన్తోష్ఠం, ద్వా వా త్రయో వా-ద్విత్రాః. సూపస్య లేశః-సూపప్రతి.

కృదాదివృత్తయః.

కృత్తద్ధిత సనాద్యన్త ధాతుభ్య శ్చైకశేషతః,
సమాసా దపి విద్వద్భిః కథితాః పఞ్చ వృత్తయః.

కృద్వృత్తిః.

భక్తానా మపి మర్త్యానా మమరాణా మథాపి వా,
సంపాదయతి యా జ్ఞానం తాం వాచం ప్రణమా మ్యహమ్.

భజన్త ఇతి-భక్తాః, మ్రియన్త ఇతి—మర్త్యాః, న మ్రియన్త ఇతి-అమరాః; జ్ఞాయతేఽనేనేతి—జ్ఞానమ్, ఉచ్యత ఇతి-వాక్.

తద్ధితవృత్తిః.

మానుషా నాదితేయాన్వా పీడయన్తో భువి స్థితాః,
యే దైతేయా స్తా న్నిహన్తుం జాతో దాశరథిః స్వయం.

మనో రపత్యాని పుమాంసో - మానుషాః, అదితే రపత్యాని పుమాంసః — ఆదితేయాః, దితే రపత్యాని పుమాంసో — దైతేయాః, దశరథస్యాపత్యం పుమాన్ — దాశరథిః, పులస్త్యస్య గోత్రాపత్యం పుమాన్ - పౌలస్త్యః ఇత్యేవ మాదయః,

సనాద్యన్తధాతువృత్తిః.

యః పాస్పర్ధితి వా లోకాన్ దేవై ర్వైరాయతే సదా,
రాక్షసస్య వినాశాయ తస్య పుత్రీయతు ప్రభుః,

అతిశయేన స్పర్ధతే—పాస్పర్ధితి, వైరమాచరతి—వైరాయతే, పుత్రి మాత్మన ఇచ్ఛతు - పుత్రీయతు ఇత్యేవ మాదయః.

ఏకశేషవృత్తిః.

సర్వేషామపిలోకానాం పితరౌ యౌ సనాతనౌ,
విదితౌ పాలనా చ్చిత్తే తౌ శివౌ సతతం భజే.

మాతా చ పితా చ—పితరౌ, సనాతనీ చ సనాతనశ్చ. సనాతనౌ, విదితా చ విదితశ్చ - విదితౌ, సాచసచ—తౌ, శివా చ శివశ్చ—శివౌ,

సమాసవృత్తి స్సర్వేషు సమాసేషు నిరూపితా,
పదార్థ స్యాభిధానం హి వృత్తి రి త్యభిధీయతే.

భో భోమాత్సర్యముత్సార్య వాత్సల్యా న్మత్కృతా మిమామ్,

పశ్యన్తు విబుధాః సర్వే సమాసకుసుమావళిమ్.

శ్రీ మధ్యమన్దిర కులామ్బుధి పూర్ణచన్ద్ర
శ్రీసర్వమఙ్గళమనీషికృతా సలీలమ్,
ఏషా సమాసకుసుమావళి రాజ్ఞతారం
జీయా త్కృపానిధి సదాశివ సంప్రసాదాత్.

సమాస కుసుమావళిః సమాప్తా

ధాతుమంజరి

(శిష్టా లకారా అత్ర నిరూప్యన్తే.)

భూ = సత్తాయాం. భూతానద్యతన పరోక్షే లిట్

బభూవ	బభూవతుః	బభూవుః
బభూవిథ	బభూవథుః	బభూవ
బభూవ	బభూవివ	బభూవిమ

భవిష్యతి లుట్

భవితా	భవితారౌ	భవితారః
భవితాసి	భవితాస్థః	భవితాస్థ
భవితాస్మి	భవితాస్వః	భవితాస్మః

అనద్యతన భవిష్యతి లృట్

భవిష్యతి	భవిష్యతః	భవిష్యంతి
భవిష్యసి	భవిష్యథః	భవిష్యథ
భవిష్యామి	భవిష్యావః	భవిష్యామః

ఆశీర్లిఙ్

భూయాత్	భూయాస్తాం	భూయాసుః
భూయాః	భూయాస్తం	భూయాస్త
భూయాసం	భూయాస్వ	భూయాస్మ

భూతే లుఙ్

అభూత్	అభూతాం	అభూవన్
అభూః	అభూతం	అభూత
అభూవం	అభూవ	అభూమ

హేతు హేతు మద్భావాద్యధికరణ వివక్షాయాం లృఙ్

అభవిష్యత్	అభవిష్యతాం	అభవిష్యన్
అభవిష్యః	అభవిష్యతం	అభవిష్యత
అభవిష్యం	అభవిష్యావ	అభవిష్యామ

గమ=గతౌ,
ఌ

లిట్:	జగామ	జగ్మతుః	జగ్ముః
	జగమిథ } జగంథ }	జగ్మథుః	జగ్మ
	జగామ } జగమ }	జగ్మివ	జగ్మిమ

లుట్—గంతా, లృట్, గమిష్యతి, ఆశీర్లిఙ్—గమ్యాత్—గమ్యాస్తాం, లుఙ్—అగమత్—అగమతాం, లృఙ్--అగమిష్యత్.

దృశిర్=ప్రేక్షణే

లిట్:	దదర్శ	దదృశతుః	దదృశుః
	దదర్శిథ } దద్రష్ఠ }	దదృశతుః	దదృశ
	దదర్శ	దదృశివ	దదృశిమ

లుట్—ద్రష్టా, లృట్—ద్రక్ష్యతి, ఆశీర్లిఙ్, దృశ్యాత్—దృశ్యాస్తాం.

లుఙ్:	అదర్శత్ } అద్రాక్షీత్ }	అద్రాష్టాం	అద్రాక్షుః
	అద్రాక్షీః	అద్రాష్టం	అద్రాష్ట
	అద్రాక్షం	అద్రాక్ష్వ	అద్రాక్ష్మ

లృఙ్-అద్రక్ష్యత్.

దాణ్=దానే—లిట్

దదౌ	దదతుః	దదుః

దదిథ / దదాథ	దదథుః	దద.
దదౌ	దదివ	దదిమ

దాతా, దాస్యతి, దేయాత్, దేయాస్తాం.

అదాత్	అదాతాం	అదుః
అదాః	అదాతం	అదాత
అదాం	అదావ	అదామ

శ్రూయాత్—స్తాం, అశ్రౌషీత్.

(అత్రక్రమేణ లిట్, లుట్, లృట్, ఆశీర్లిజ్, లుజ్, లృజ్ రూపాణి గ్రాహ్యాణి.)

జి. జిగాయ, జేతా, జేష్యతి, జీయాత్, అజైషీత్, అజేష్యత్

పా. పపౌ, పాతా, పాస్యతి. పేయాత్, అపాత్, అపాతాం, అపుః. అపాస్యత్

ఘ్రా. జిఘ్రౌ, ఘ్రాతా, ఘ్రాస్యతి, ఘ్రాయాత్-ఘ్రాయాస్తాం, ఘ్రేయాత్, అఘ్రాత్-అఘ్రాతాం-అఘ్రుః, అఘ్రాస్యత్.

వద. ఉవాద-ఊదతుః-ఊదు, వదితా, వదిష్యతి, ఉద్యాత్, అవాదీత్-అవదీత్ అవదిష్యత్

ణిది. నినింద. నిందితా, నిందిష్యతి, నింద్యాత్, అనిందీత్, అనిందిష్యత్

ష్ఠా. తస్థౌ, స్థాతా, స్థాస్యతి. స్థేయాత్, అస్థాత్-అస్థాతాం, అస్థాస్యత్

ధ్యై. దధ్యౌ. ధ్యాతా, ధ్యాస్యతి, ధ్యాయాత్-ధ్యాయాస్తాం, ధ్యేయాత్ అధ్యాసీత్-అధ్యాసిష్టాం, అధ్యాస్యత్

పత్ఌ. పపాత-పేతతుః-పేతుః. పతితా, పతిష్యతి, పత్యాత్, అపప్తత్, అపతిష్యత్

ణమ. ననామ, నన్తా, నంస్యతి, నమ్యాత్, అనంసీత్, అనంస్యత్.

శ్రు. శుశ్రావ, శ్రోతా, శ్రోష్యతి, శ్రూయాత్—స్తాం, అశ్రౌషీత్, అశ్రోష్యత్

అవ. ఆవ: అవితా, అవిష్యతి, అవ్యాత్, ఆవత్, అవిష్యత్
ఫల. పఫాల, ఫలితా, ఫలిష్యతి, ఫల్యాత్: అఫలత్, అఫలిష్యత్
అఞ్చు. ఆనంచ, అంచితా, అంచిష్యతి, అచ్యాత్, అంచీత్, అంచిష్యత్
పూజాయాం, అంచ్యాత్
మడి. మమండ, మండితా, మండిష్యతి, మండ్యాత్, అమండిత్,
అమండిష్యత్
కాక్షి. చకాంక్ష, కాంక్షితా, కాంక్షిష్యతి, కాంక్ష్యాత్, అకాంక్షీత్,
అకాంక్షిష్యత్
పఠ. పపాఠ, పఠితా, పఠిష్యతి, పఠ్యాత్, అప(పా)ఠీత్, అపఠిష్యత్
తర్జ. తతర్జ, తర్జితా, తర్జిష్యతి, తర్జ్యాత్, అతర్జీత్, అతర్జిష్యత్
ఫుల్ల. పుఫుల్ల, ఫుల్లితా. ఫుల్లిష్యతి, ఫుల్ల్యాత్, అఫుల్లీత్, అఫుల్లిష్యత్
కూజ. చుకూజ, కూజితా, కూజిష్యతి, కూజ్యాత్, అకూజత్, అకూజిష్యత్
వేఞ్. ఉవాయ-ఊయతుః, వవౌ-ఐవే, వాతా, వాస్యతి, ఊయాత్ (స్తాం)
అవాసీత్—అవాసిష్టాం, అవాస్యత్.
గుపూ. జుగోప-గోపాయాంచకార, గోపాయితా-గోపితా, గోప్తా,
గోపాయ్యాత్—గుప్యాత్, అగోపాయీత్—అగోపీత్ — అగోప్సీత్,
అగోపాయిష్యత్—అగోపిష్యత్—అగోప్స్యత్.

ఆత్మనేపదినః

ఏధ=వృద్ధౌ

లిట్:	ఏధాంచక్రే	ఏధాంచక్రాతే	ఏధాంచక్రిరే
	ఏధాంచకృషే	ఏధాంచక్రాథే	ఏధాంచకృఢ్వే
	ఏధాంచక్రే	ఏధాంచకృవహే	ఏధాంచకృమహే
లుట్:	ఏధితా	ఏధితారౌ	ఏధితారః
	ఏధితాసే	ఏధితాసాథే	ఏధితాధ్వే
	ఏధితాహే	ఏధితాస్వహే	ఏధితాస్మహే

లృట్:	ఏధిష్యతే	ఏధిష్యేతే	ఏధిష్యంతే
	ఏధిష్యసే	ఏధిష్యేథే	ఏధిష్యధ్వే
	ఏధిష్యే	ఏధిష్యావహే	ఏధిష్యామహే
ఆశీర్లిఙ్:	ఏధిషీష్ట	ఏధిషీయాస్తాం	ఏధిషీరన్
	ఏధిషీష్ఠాః	ఏధిషీయాస్థాం	ఏధిషీధ్వం
	ఏధిషీయ	ఏధిషీవహి	ఏధిషీమహి
లుఙ్:	ఐధిష్ట	ఐధిషాతాం	ఐధిషత
	ఐధిష్ఠాః	ఐధిషాథాం	ఐధిధ్వం, ఐధిఢ్వం
	ఐధిషి	ఐధిష్వహి	ఐధిష్మహి
లృఙ్:	ఐధిష్యత	ఐధిష్యేతాం	ఐధిష్యంత
	ఐధిష్యథాః	ఐధిష్యేథాం	ఐధిష్యధ్వం
	ఐధిష్యే	ఐధిష్యావహి	ఐధిష్యామహి
యతీ:	యేతే	యేతాతే	యేతిరే
	యేతిషే	యేతాథే	యేతిధ్వే
	యేతే	యేతివహే	యేతిమహే

యతితా, యతిష్యతే, యతిషీష్ట, అయతిష్ట, అయతిష్యత.

భాష:	బభాషే	బభాషాతే	బభాషిరే
	బభాషిషే	బభాషాథే	బభాషిధ్వే
	బభాషే	బభాషివహే	బభాషిమహే

భాషితా, భాషిష్యతే, భాషిషీష్ట, అభాషిష్ట, అభాషిష్యత

శిక్ష: శిశిక్షే, శిక్షితా, శిక్షిష్యతే, శిక్షిషీష్ట, అశిక్షిష్ట, అశిక్షిష్యత

లబి: లలంబే, లంబితా, లంబిష్యతే, లంబిషీష్ట, అలంబిష్ట, అలంబిష్యత

త్రైఙ్: తత్రే, త్రాతా, త్రాస్యతే, త్రాసీష్ట, అత్రాష్ట, అత్రాస్యత

శుభ: శుశుభే, శోభితా, శోభిష్యతే, శోభిషీష్ట, అశుభత-అశోభిష్ట
అశోభిష్యత

వది: వవందే, వందితా, వందిష్యతే, వందిషీష్ట, అవందత, అవందిష్ట, అవందిష్యత

లఘి: లలంఘే, లంఘితా, లంఘిష్యతే, లంఘిషీష్ట, అలంఘిష్ట, అలంఘిష్యత

క్షమూష్: చక్షమే, క్షమితా, క్షంతా, క్షమిష్యతే, క్షంస్యతే, క్షమిషీష్ట —క్షంసీష్ట, అక్షమిష్ట, అక్షంస్త, అక్షమిష్యత—అక్షంస్యత

4 శ్యన్వికరణి (దివాదయః)

దివు: ప. లిట్, దిదేవ, దేవితా, దేవిష్యతి, దీవ్యాత్, అదేవీత్, అదేవిష్యత్

నృతీ: ననర్త—ననృతతుః—ననృతుః, ననర్తిథ—ననృతథుః—ననృత, ననర్త— ననృతివ—నృతిమ, నర్తిమ, నర్తిష్యతి—నర్త్స్యతి, నృత్యాత్—నృత్యాస్తాం, అనర్తీత్—అనర్తిష్టాం, అనర్తిష్యత్—అనర్త్స్యత్.

ణశ: ననాశ—నేశతుః—నేశుః; నశితా—నంష్టా, నశిష్యతి—నఙ్క్ష్యతి, నశ్యాత్—నశ్యాస్తాం, అనశత్, అనశిష్యత్—అనంక్ష్యత్

శ్రము: శశ్రామ, శ్రమితా, శ్రమిష్యతి, శ్రమ్యాత్, అశ్రమత్ అశ్రమిష్యత్

దో: దదౌ, దాతా, దాస్యతి, దేయాత్, అదాత్, అదిష్యత్

తుష: తుతోష, తోష్టా, తోష్యతి, తోష్యాత్—తుష్యాస్తాం, అతుష్యత్, అతోక్ష్యత్

శము: శశామ—శేమతుః—శేముః, శమితా, శమిష్యతి, శమ్యాత్ (స్తాం), అశమత్—తాం. అశమిష్యత్

క్షమూ: చక్షామ, క్షమితా, క్షన్తా, క్షమిష్యతి—క్షంస్యతి, క్షమ్యాత్—స్తాం, అక్షమత్, అక్షమిష్యత్—అక్షంస్యత్

తృష: తతర్ష, తర్షితా, తర్షిష్యతి, తృష్యాత్, అతృష్యత్, అతృషిష్యత్,

ఆత్మనేపదినః—
షూఙ్: లేట్. (అదాదిషు—సూతే—సువాతే. సువతే, సుషువే, సవితా
—సోతా; సవిష్యతే—సోష్యతే; సూతాం; అసూత—అసు
వాతాం—అసువత; సువీత—సువీయాతాం; సవిషీష్ట—సవిషీ
యాస్తాం; అసవిష్ట—అసవిషాతాం; అసోష—అసోషాతాం;
అసవిష్యత—అసోష్యత. ఇత్యాది.)
(దివాదిషుతు) సుషువే, సవితా—సోతా; సవిష్యతే, సవిషీష్ట; అసవిష్ట—
అసోష్ట; అసవిష్యత
జనీ: జజ్ఞే; జనితా; జనిష్యతే; జనిషీష్ట; అజని--అజనిష్ట; అజనిష్యత
మాఙ్: మన; మేనే; మంతా; మంస్యతే; మంసీష్ట; అమంస్త--
అమంసాతాం; అమంసత; అమంస్యతి.
ప్రీఙ్: పిప్రియే, ప్రేతా; ప్రేష్యతే; ప్రేషీష్ట—ప్రేషీయాస్తాం;
అప్రేష్ట—అప్రేషాతాం; అప్రేష్యత
పీఙ్=పానే: పిప్యే, పాతా—పేతా; పాస్యతే—పేష్యతే; పాసీష్ట—
పేషీష్ట; అపాస్యత అపేష్యత
లీఙ్: లిల్యే, లాతా—లేతా, లాస్యతే—లేస్యతే, లాసీష్ట—లేసీష్ట,
అలాస్త—అలేష్ట, అలేష్యత—అలాస్యత
పూరీ: పుపూరే, పూరితా: పూరిష్యతే, పూరిషీష్ట, అపూరి--అపూరి
షాతాం, అపూరిష్ట, అపూరిష్యత
బుధ: బుబుధే, బోద్ధా, భోత్స్యతే, భుత్సీష్ట, అబోధి—అబుద్ధ—అభు
త్సాతాం—అభుతత్స, అభోత్స్యత

6 శవికరణి (తుదాదయః)

ఋచ్ఛ: ఆనర్ఛ, ఋచ్ఛితా, ఋచ్ఛిష్యతి, ఋచ్ఛ్యాత్-స్తాం, ఆర్ఛీత్,
ఆర్ఛిష్యత్
వ్యథ: వవ్యాథ, వథితా, వ్యథిష్యతి, వ్యథ్యాత్:
అవ్యథీత్, అవ్యథిష్యత్
ఇషు: ఇయేష—ఈషతుః, ఈషుః, ఏషితా, ఏష్టా; ఏషిష్యతి;
ఇష్యాత్. (స్తాం) ఐషీత్, ఐషిష్యత్.
స్ఫుట: పుస్ఫోట; స్ఫుటితా; స్ఫుటిష్యతి; స్ఫుట్యాత్; అస్ఫుటిష్యత్

లిఖ: లిలేఖ: లేఖితా: లేఖిష్యతి; లిఖ్యాత్; అలేఖీత్; అలేఖిష్యత్.
ధూ: దుధావ; ధువితా; ధువిష్యతి; ధూయాత్ స్తా(ం); అధువిష్యత్.
కౄ: చకార—చకరతుః – చకరుః; కరి (రీ)తా; కరి (రీ) ష్యతి; కీర్యాత్—స్తాం; అకారీత్; అకరి (రీ)ష్యత్.
విశ, వివేశ; వేష్టా; వేక్ష్యతి, విశ్యాత్;-స్తాం; అవిక్షత్ అవేక్ష్యత్.
ఉ. ప. ముచ్: ముమోచ; మోక్తా; మోక్షిష్యతి; ముచ్యాత్; అముచత్;
అముక్త, అమోక్ష్యత్; ముముచే; ముంచతాం; అముంచత; ముక్షీష్ట; అముక్షత; అముక్ష్యత.
పృఙ్: వ్యాపప్రే; వ్యాపర్తా; వ్యాపరిష్యతే; వ్యాపృషీత; వ్యాపరిష్యత.
మృఙ్: మమార: మర్తా; మరిష్యతి; మృషీష; అమృత; అమృషాతాం - అమృషత; అమరీష్యత. (అస్య పరస్మైపత్వం కేషుచిల్ల కారేష్వను శాసితం)
దృఙ్: ఆదద్రే; ఆదర్తా; ఆదరిష్యతే; ఆదృషీత్; ఆదృత-ఆదృషాతాం- ఆదృషత; ఆదరిష్యత్.
ఓలస్జీ: లలజ్జే; లజ్జితా; లజ్జిష్యతే; లజ్జిషీత; లజ్జిష్యత.

---

10. ణిజ్వికరణి (చురాదయః)

ఆత్మనే పదినః.

మంత్రి: మంత్రయాం బభూవ; మంత్రయితా; మంత్రయిష్యతే; మంత్రయిషీష్ట; అమ మంత్రత; అమంత్రయిష్యత.
తర్జ: తర్జయామాస; తర్జయితా; తర్జయిష్యతే; తర్జయిషీష్ట; అతతర్జత; అతర్జయిష్యత.

ఇత్యాద్యూహ్యం.

శ్రీరస్తు

నామలింగానుశాసనము అను

అమరకోశము

ద్వితీయ కాండము

వర్గ సంగ్రహము.

వర్గాః పృథ్వీ పుర క్ష్మాభృ ద్వనౌషధి మృగాదిభిః
నృ బ్రహ్మ క్షత్రవిట్ఛూద్రై స్సాఙ్గోపాఙ్గై రిహోదితాః. 1

అథ భూవర్గః.

భూర్భూమి రచలాఽనన్తా రసా విశ్వంభరా స్థిరా
ధరా ధరిత్రీ ధరణిః క్షో(ణీ)ణి ర్జ్యా కాశ్యపీ క్షితిః. 2
సర్వంసహా వసుమతీ వసుధోర్వీ వసుంధరా
గోత్రా కుః పృథివీ పృథ్వీ క్ష్మాఽవని ర్మేదినీ మహిః (హీ) 3
విపులా గహ్వరీ ధాత్రీ గౌ రిలా కుమ్భినీ క్షమా
జగతీ రత్నగర్భా చ భూతధా త్ర్యబ్ధిమేఖలా. 4
మృ న్మృత్తికా ప్రశస్తా తు మృత్సా మృత్స్నా చ మృత్తికా
ఉర్వరా సర్వసస్యాఢ్యా స్యాదూషః క్షారమృత్తికా. 5
ఊషవానూషరో ద్వావ ప్యన్యలింగౌ స్థలం స్థలీ
సమానౌ మరుధన్వానౌ ద్వే ఖిలా ప్రహతే సమే. 6
త్రిష్వథో జగతీ లోకో విష్టపం భువనం జగత్
లోకోఽయం భారతం వర్షం శరావత్యాస్తు యోఽవధేః. 7
దేశః ప్రాగ్దక్షిణః ప్రాచ్య ఉదీచ్యః పశ్చిమోత్తరః
ప్రత్యన్తో మ్లేచ్ఛదేశ స్స్యా న్మధ్యదేశ స్తు మధ్యమః. 8

ఆర్యావర్తః పుణ్యభూమి ర్మధ్యం వింధ్యహిమాగయోః
నీవృజ్జనపదౌ దేశవిషయౌ తూపవర్తనం. 9
త్రిష్వాగోష్ఠాన్నడప్రాయే నడ్వా న్నడ్వల ఇత్యపి
కుముద్వాన్ కుముదప్రాయే వేతస్వాన్ బహువేతసే. 10
శాద్వల శ్శాదహరితే సజమ్బాలే తు పఙ్కిలః
జలప్రాయ మనూపం స్యా త్పుంసి కచ్ఛ స్తథావిధః, 11
స్త్రీశర్కరా శర్కరిల శ్శార్కర శ్శర్కరావతి
దేశ ఏ వాదిమా వేవ ముస్నేయా స్సికతావతి. 12
దేశో నద్యమ్బు వృష్ట్యమ్బు సంపన్న వ్రీహిపాలితః
స్యా న్నదీమాతృకో దేవమాతృక శ్చ యథాక్రమమ్. 13
సురాజ్ఞి దేశే రాజన్వాన్ స్యా త్తతోఽన్యత్ర రాజవాన్
గోష్ఠం గోస్థానకం తత్తు గౌష్ఠీనం భూతపూర్వకం. 14
పర్యన్తభూః పరిసరః సేతురాళౌ స్త్రియాం పుమాన్
వామలూరు శ్చ నాకు శ్చ వల్మీకం పున్నపుంసకం. 14
అయనం వర్త్మ మార్గాధ్వ పన్థానః పదవీ సృతిః
సరణిః పద్ధతిః పద్యా వర్త న్యేకపదీతి చ
అతిపన్థా స్సుపన్థాశ్చ సత్పథ శ్చార్చితేఽధ్వని
వ్యధ్వో దురధ్వో విపథః కదధ్వా కాపథ స్సమాః 17
అపన్థా స్త్వపథం తుల్యే శృఙ్గాటక చతుష్పథే
ప్రాన్తరం దూరశూన్యోఽధ్వా కాన్తారం వర్త్మదుర్గమం. 18
గవ్యూతిః స్త్రీ క్రోశయుగం నల్వః కిష్కుచతుశ్శతం
ఘణ్టాపథ స్సంసరణం తత్పుర స్యోపనిష్కరం. 19
ద్యావాపృథివ్యౌ రోదస్యౌ ద్యావాభూమీ చ రోదసీ.

దివః పృథివ్యౌ గుంజా తు రుమా స్యా ల్లవణాకరః. 20

ఇతి భూవర్గః

అథ పురవర్గః

పూః స్త్రీ పురీ నగర్యౌ వా పత్తనం పుటభేదనం
స్థానీయం నిగమోఽన్య త్తు యన్మూలనగరాత్పురం. 21
తచ్ఛాఖానగరం వేశో వేశ్యాజనసమాశ్రయః
స్యాత్సాకేత మయోధ్యాయాం విదేహో మిథిలాపురీ
కాశీ వారాణ స్యవ న్తీ విశాలా చోజ్జయిన్యపి
మహోదయా కన్యకుబ్జా కనాఽకుబ్జం మహోదయం
ప్రాగ్జ్యోతిషం కామరూపం ద్వారకా ద్వారవత్యపి
ఆపణస్తు నిషద్యాయాం విపణిః పణ్యవీథికా. 22
రథ్యా ప్రతోళి ర్విశిఖా స్యాచ్చయో వప్ర మస్త్రియాం
ప్రాకారో వరణ స్సాలః ప్రాచీనం ప్రా న్తతో వృతిః. 23
భిత్తిః స్త్రీ కుడ్య మేడూకం తదంత ర్న్యస్తకీకసం
గృహ గేహో దవసిత వేశ్మ సద్మ నికేతనం. 24
నిశాంత వ స్త్య సదన భవనాఽఽగార మన్దిరం
గృహాః పుంసి చ భూమ్న్యేవ నికాయ్యనిలయాలయాః. 25
ధిష్ణ్య మోకో నివసనం సానాఽవసథ వా స్తు చ
సంస్థాయ ముటజం ధామ నివేశ శ్శరణం క్షయః. 26
వాసః కూటో ద్వయోశ్శాలా సభా సంజవనం త్విదం
చతుశ్శాలం మునీనాం తు పర్ణశాలోటజోఽస్త్రియాం. 27
చైత్య మాయతనం తుల్యే వాజిశాలా తు మన్దురా
ఆవేశనం శిల్పిశాలా ప్రపా పానీయశాలికా. 28
బౌద్ధానాంతు విహారోస్త్రీసత్రశాలాప్రతిశ్రయః

మఠ శ్ఛాత్రాదినిలయో గఞ్జాతు మదిరాగృహం
గర్భాగారం వాసగృహ మరిష్టం సూతికాగృహం. 29
కుట్టిమోఽస్త్రీ నిబద్ధాభూ శ్చన్ద్రశాలా శిరోగృహం
వాతాయనం గవాక్షస్స్యా న్మణ్డపోఽస్త్రీ జనాశ్రయః. 30
హర్మ్యాది ర్ధనినాం వాసః ప్రాసాదో దేవభూభుజాం
సౌధోఽస్త్రీ రాజసదన ముపకార్యోపకారికా. 31
స్వస్తిక స్సర్వతోభద్రో నన్ద్యావర్తాదయోఽపి చ
విచ్ఛన్దకః ప్రభేదా హి భవన్తీశ్వరసద్మనాం. 32
స్త్ర్యగారం భూభుజా మన్తఃపురం స్యా దవరోధనం
శుద్ధాన్త శ్చావరోధ శ్చ స్యాదట్టః క్షౌమ మస్త్రియాం. 33
ప్రఘాణ ప్రఘణాలిన్దా బహిర్ద్వార ప్రకోష్ఠకే
గృహావగ్రహణీ దేహ ళ్యంగణం చత్వరాజిరే. 34
అధస్తా ద్దారుణి శిలా నాసా దారూపరి స్థితం
ప్రచ్ఛన్న మన్తర్ద్వారం స్యాత్పక్షద్వారం తు పక్షకః. 35
వలీకనీధ్రే పటలప్రాన్తేఽథ పటలం ఛదిః
గోపానసీ తు వలభీ చ్ఛాదనే వక్రదారుణి. 36
కపోతపాలికాయాం తు విటఙ్కం పున్నపుంసకం
స్త్రీ ద్వా ర్ద్వారం ప్రతీహారః స్యా ద్వితర్ది స్తు వేదికా. 37
తోరణోఽస్త్రీ బహిర్ద్వారం పురద్వారం తు గోపురం
కూటం పూర్ద్వారి యద్ధ స్తినఖ స్తస్మి న్నథ త్రిషు. 38
కవాట మరరం తుల్యే తద్విష్కమ్భోఽర్గళం న నా
ఆరోహణం స్యా త్సోపానం నిశ్రేణి స్త్వధిరోహిణీ, 39
సమ్మార్జనీ శోధనీ స్యా త్సంకరోఽవకర స్తయా
క్షిప్తే ముఖం నిస్సరణం సన్ని వేశో నికర్షణం. 40

సమౌ సంవసథగ్రామౌ వేశ్మభూ ర్వాస్తు రస్త్రియాం
గ్రామాంత ముపశల్యం స్యా త్సీమ సీమే స్త్రియాముభే. 41
ఘోష ఆభీరపల్లీ స్యా త్పక్కణ శ్శబరాలయః.

ఇతి పురవర్గః.

అథ శైలవర్గః.

మహీధ్ర శిఖరి క్ష్మాభృ దహార్య ధర పర్వతాః. 42
అద్రి గోత్ర గిరిగ్రా వాచల శిలోచ్చయాః
లోకాలోక శ్చక్రవాళ స్త్రికూట స్త్రికకు త్సమౌ. 43
అ స్తస్తు చరమక్ష్మాభృ దుదయః పూర్వపర్వతః
హిమాలయోఽద్రిరాజ స్స్యా న్మలయ శ్చన్దనాలయః. 44
హిమవా న్నిషధో విన్ధ్యో మాల్యవాన్ పారియాత్రకః
గంధమాదన మన్యే చ హేమకూటాదయో నగాః. 45
పాషాణ ప్రస్తర గ్రావోపలాశ్మాన శ్శిలా దృషత్
కూటోఽస్త్రీ శిఖరం శృంగం ప్రపాత స్తు తటో భృగుః. 46
కటకోఽస్త్రీ నితమ్బోఽద్రేః స్నుః ప్రస్థ స్సాను రస్త్రియాం
ఉత్సః ప్రస్రవణం వారి ప్రవాహో నిర్ఝరో ఝరః. 47
దరీ తు కందరో వాస్త్రీ దేవఖాతబిలే గుహా
గహ్వరం గండశైలాస్తు చ్యుతాః స్థూలోపలా గిరేః. 48
ఖనిః స్త్రియామాకరః స్యా త్పాదాః ప్రత్యంతపర్వతాః
ఉపత్యకాఽద్రే రాసన్నా భూమి రూర్ధ్వ మధిత్యకా. 49
ధాతు ర్మనశ్శిలా ద్యద్రే ర్గైరికం తు విశేషతః.
నికుఞ్జకుంజౌ వా క్లీబే లతాదిపిహితోదరే. 50

ఇతి శైలవర్గః.

అథ వనౌషధివర్గః.

అటవ్యరణ్యం విపినం గహనం కాననం వనమ్
మహారణ్య మరణ్యానీ గృహారామ స్తు నిష్కుటః. 51
ఆరామ స్స్యా దుపవనం కృత్రిమం వన మేవ (య)తత్
అమాత్య గణికాగేహోపవనే వృక్షవాటికా. 52
పుమా నాక్రీడ ఉద్యానం రాజ్ఞ స్సాధారణం వనం
స్యా దేత దేవ ప్రమదావన మన్తః పురోచితం. 53
వీథ్యాళి రావళిః పఙ్క్తి శ్శ్రేణీ(లే)రేఖాస్తు రాజయః.
వన్యా వనసమూహే స్యా దఙ్కురోఽభినవోద్భిది. 54
వృక్షో మహీరుహ శ్శాఖీ విటపీ పాదప స్తరుః
అనోకహః కుట స్సాలః పలాశీ ద్రు ద్రుమాగమాః. 55
వానస్పత్యః ఫలైః పుష్పా త్తైరపుష్పా ద్వనస్పతిః
ఓషధ్యః ఫలపాకాన్తాః స్యా దవన్ధ్యః ఫలే గ్రహిః. 56
వన్ధ్యోఽఫలోఽవకేశీ చ ఫలవాన్ ఫలినః ఫలీ
ప్రఫుల్లోత్ఫుల్ల సంఫుల్ల వ్యాకోచ వికచస్ఫుటాః. 57
ఫుల్ల శ్చైతే వికసితే స్యు రవన్ధ్యాదయ స్త్రిషు
స్థాణు రస్త్రీ ధ్రువ శ్శఙ్కు ర్హ్రస్వశాఖా శిఫః క్షుపః 58
అప్రకాణ్డే స్తమ్బగుల్మౌ వల్లీతు వ్రతతి ర్లతా
లతా ప్రతానినీ వీరు ద్గుల్మి న్యులప ఇత్యపి. 59
నగాద్యారోహ ఉచ్ఛ్రాయ ఉత్సేధ శ్చోచ్ఛ్రయ శ్చ సః
అస్త్రీ ప్రకాండః స్కన్ధ స్స్యా న్మూలాచ్ఛాఖావధే స్తరోః. 60
సమే శాఖాలతే స్కన్ధశాఖా శాలే శిఫా జటే
శాఖా శిఫాఽవరోహ స్స్యా న్మూలా చ్చాగ్రం గతా లతా. 61

శిరోఽగ్రం శిఖరం వా నా మూలం బుధ్నోఽఙ్ఘ్రినామకః
సారో మజ్జాసమౌ త్వక్ స్త్రీవల్కం వల్కల మస్త్రియాం. 62
కాష్ఠం దార్విన్ధనం త్వేధ ఇధ్మ మేధ స్సమిత్ స్త్రియాం
నిష్కుహః కోటరం వా నా వల్లరీ మఞ్జరీ స్త్రియౌ. 63
పత్త్రం పలాశం ఛదనం దళం పర్ణం ఛదః పుమాన్
పల్లవోఽస్త్రీ కిసలయం విస్తారో విటపోఽస్త్రియాం. 64
వృక్షాదీనాం ఫలం సస్యం వృన్తం ప్రసవబన్ధనం
ఆమే ఫలే శలాటు స్స్యా చ్ఛుష్కే వాన ముభే త్రిషు. 65
క్షారకో జాలకం క్లీబే కలికా కోరకోఽస్త్రియాం
స్యా ద్గుచ్ఛక స్తు స్తబకః కుట్మలో ముకుళోఽస్త్రియాం. 66
స్త్రియః స్సుమనసః పుష్పం ప్రసూనం కుసుమం సుమం
మకరందః పుష్పరసః పరాగ స్సుమనోరజః. 67
ద్విహీనం ప్రసవే సర్వం హరీతక్యాదయః స్త్రియాం
అశ్వత్థ వైణవ ప్లాక్ష నైయగ్రోధై ఙ్గుదం ఫలే. 68
బార్హతం చ ఫలే జమ్బ్వాః జమ్బూః స్త్రీ జమ్బు జామ్బవం
పుష్పే జాతి ప్రభృతయస్స్వలిఙ్గా వ్రీహయః ఫలే. 69
విదార్యాద్యా స్తు మూలేఽపి పుష్పే క్లీబేఽపి పాటలా
బోధిద్రుమ శ్చలదళః పిప్పలః కుంజరాశనః 70
అశ్వత్థేఽథ కపిత్థే స్యు ర్దధిత్థగ్రాహి మన్మథాః
తస్మిన్ దధిఫలః పుష్పఫల దన్తశఠా వపి. 71
ఉదుమ్బ(రో)రే జన్తుఫలో యజ్ఞాఙ్గో హేమదుగ్ధకః
కోవిదారే చమరకః కుద్దాలో యుగపత్రకః. 72
సప్తపర్ణే విశాలత్వ క్ఛారదో విషమచ్ఛదః
ఆరగ్వధే రాజవృక్ష శమ్యాక చతురఙ్గుళాః 73

ఆరేవత వ్యాధిఘాత కృతమాల సువర్ణకాః
స్యు ర్జమ్భీరే దంతశఠ జమ్భ జమ్భీర జమ్భలాః. 74
వరుణో వరుణ స్సేతు స్తిక్తశాకః కుమారకః
పున్నాగే పురుష స్తుఙ్గః కేసరో దేవవల్లభః 75
పారిభద్రే నింబతరు ర్మందారః పారిజాతకః
తినిశే స్యందనో నేమీ రథద్రు రతిముక్తకః 76
వఞ్జుల శ్చిత్రకృ చ్చాథ ద్వౌ పీతనక పీతనౌ
ఆమ్రాతకే మధూకే తు గుడపుష్ప మధుద్రుమౌ 77
వానప్రస్థమధుష్ఠీ (వౌ) లౌ జలజేత్ర మధూలకః
పీలౌ గుడఫల స్స్రంసీ తస్మిం స్తు గిరిసంభవే 78
అక్షోటకందరాలౌ ద్వౌ వఙ్కోఽలే తు నికోచకః
పలాశే కింశుకః పర్ణో వాతపోథోఽథ వేతసే 79
రథాభ్రపుష్పవిదులశీతవానీరవఞ్జులాః
ద్వౌ పరివ్యాధవిదులౌ నాదేయీ చామ్బువేతసే 80
శోభాఞ్జనే శిగ్రుతీక్ష్ణ గంధకాక్షీబమోచకాః
రక్తోఽసౌ మధుశిగ్రు స్స్యా దరిష్టః ఫేనిల స్సమౌ 81
బిల్వే శ్శాణ్డిల్యశైలూషౌ మాలూర శ్రీఫలావపి
ప్లక్షో జటీ పర్కటీ స్యా న్న్యగ్రోధో బహుపా ద్వటః 82
గాలవ శ్శాబరో లోధ్ర స్తిరీట స్తిల్వమార్జనౌ
ఆమ్ర శ్చూతో రసాలోఽసౌ సహకారోఽతి సౌరభః 83
కుమ్భోలూఖల (కం) కే క్లిటే కౌశికో గుగ్గులుః పురః
శేలుః శ్లేష్మాతక శ్శీత ఉద్దాలో బహువారకః 84
రాజాదనం ప్రియాలశ్చ సన్నకద్రు ర్ధనుః పటః
గమ్భారీ సర్వతో భద్రా కాశ్మరీ మధుపర్ణికా 85

శ్రీపర్ణీ భద్రపర్ణీ చ కాశ్మర్య శ్చా ప్యథ ద్వయోః
కర్కన్ధూ ర్బదరీ కోలీ ఘోణ్టా కువలఫేనిలే 86
సౌవీరం బదరం కోల మథ స్యా త్స్వాదుకణ్టకః
వికఙ్కత స్స్రువావృక్షో గ్రన్థిలో వ్యాఘ్రపాదపి 87
ఐరావతో నాగరఙ్గో నాదేయీ భూమి జమ్బుకా
తిన్దుక స్స్ఫూర్జకః కాలస్కన్ధ శ్చ శితిసారకే 88
కాకేన్దుః కులకః కాకపీలుకః కాకతిన్దుకే
గోలీఢో ఝాటలో ఘణ్టా పాటలి ర్మోక్షముష్కకా 89
తిలకః క్షురక శ్శ్రీమా న్సమౌ పిచులఝాబుకౌ
శ్రీపర్ణికా కుముదికా కుమ్భీ కైడర్యకట్ఫలౌ 90
క్రముకః పట్టికాఖ్య స్స్యా త్పట్టీ లాక్షాప్రసాదనః
తూదస్తు యూపః క్రముకో బ్రహ్మణ్యో బ్రహ్మదారు చ 91
తూలం చ నీపప్రియకకదమ్బాస్తు హలిప్రియే
వీరవృక్షోఽరుష్కరోఽగ్ని ముఖీ భల్లాతకీ త్రిషు. 92
గర్దభాణ్డే కందరాల కపీతనసుపార్శ్వకాః
ప్లక్షశ్చ తిన్త్రిణీ చిఞ్చాఽమ్లి కాఽథో పీతసాలకే. 93
సర్జకాసన బన్ధూక పుష్ప ప్రియకజీవకాః
సాలేతు సర్జకార్శ్యా శ్వకర్ణకా స్సస్యసంవరః. 94
నదీసర్జో వీరతరు రిన్ద్రద్రుః కకు భోఽర్జునః
రాజాదన(ః) ఫలాధ్య (క్షః) క్షే క్షీరికాయా మథద్వయోః. 95
ఇఙ్గుదీ తాపసతరు ర్భూర్జే చర్మి మృదుత్వచౌ
పిచ్ఛిలా పూరణీ మోచా చిరాయు శ్శాల్మలిర్ద్వయోః. 96
పిచ్ఛాతు శాల్మలీవేష్టే రోచనః కూటశాల్మ (లీ) లిః
చిరిబిల్వో నక్తమాలః కరజశ్చ కరఞ్జకే. 97

ప్రకీర్యః పూతికరజః పూతికః కలిమారకః
కరఞ్జభేదా షడ్గ్రన్థో మర్కట్యంగారవల్లరీ. 98
రోహీ రోహితకః ప్లీహశత్రు ర్దాడిమపుష్పకః
గాయత్త్రీ బాలతనయః ఖదిరో దంతధావనః. 99
అరిమేదో విట్ఖదిరే కదరః ఖదిరే సితే.
సోమవల్కోఽప్యథ వ్యాఘ్రపుచ్ఛగంధర్వహస్తకౌ. 100
ఏరణ్డ ఉరుబూక శ్చ రుచక శ్చిత్రక శ్చ సః
చఞ్చుః పఞ్చాంగులో మణ్డవర్ధమానవ్యడమ్బకాః 101
అల్పా శమీ శమీర స్స్యా చ్ఛమీ సక్తుఫలా శివా
పిణ్డీతకో మరువక శ్శ్వసనః కరహాటకః. 102
శల్య శ్చ మదనే శక్రపాదపః పారిభద్రకః
భద్రదారు ద్రుకిలిమం పీతదారు చ దారు చ. 103
పూతికాష్ఠం చ సప్త స్యు ర్దేవదారు ణ్యథ ద్వయోః
పాటలిః పాటలాఽమోఘా కాచ సాలీ ఫలే రుహా. 104
కృష్ణవృన్తా కుబేరాక్షీ శ్యామా తు మహిళాహ్వయా
లతా గోవన్దినీ గున్ద్రా ప్రియంగుః ఫలినీ ఫలీ. 105
విష్వక్సేనా గంధఫలీ కారమ్భా ప్రియకశ్చ (సః) సా
మణ్డూకపర్ణపత్త్రోర్ణనటకట్వంగడుణ్డుకాః 106
శ్యోనాకశుకనాసర్క్ష దీర్ఘవృంతకుటన్నటాః
శోణక శ్చారళౌ తిష్యఫలా త్వామలకీ త్రిషు. 107
అమృతా చ వయస్థా చ త్రిలిఙ్గ స్తు విభీతకః.
అక్షస్తుషః కర్షఫలో భూతావాసః కలిద్రుమః. 108
అభయా త్వవ్యథా పథ్యా కా(వ)యస్థా పూతనాఽమృతా
హరీతకీ హైమవతీ రేచకీ శ్రేయసీ శివా 109

పీతద్రు స్సరలః పూతికాష్ఠం చాథ ద్రుమోత్పలః
కర్ణికారః పరివ్యా(ధే)ధో లకుచో లికుచో డహుః. 110
పనసః కణ్టక(కి)ఫలో నిచులోఽమ్బుజ(హి)ఇజ్జలః
కాకోదుమ్బరికా ఫల్గు ర్మలపూర్జఘనే ఫలా. 111
అరిష్ట స్సర్వతోభద్రహింగునిర్యాసమాలకాః
పిచుమన్ద శ్చ ని(మ్బో)మ్బోఽథ పిచ్ఛి లాగురుశిం(శు)శపా. 112
కపీలా భస్మగర్భా సా శిరీషస్తు కపీతనః
భ(ండి)ణ్డీలోఽప్యథ చామ్పేయ శ్చమ్పకో హేమపుష్పకః. 113
ఏతస్య కలికా గన్ధఫలీ స్యా దథ కేసరే
వకుళో వఞ్జు ళోఽశోకే సమౌ కరకదాడిమౌ. 114
చామ్పేయః కేసరో నాగకేసరః కాఞ్చనాహ్వయః
జయా జయన్తీతర్కారీ నాదేయీ వైజయన్తికా. 115
శ్రీపర్ణ మగ్నిమన్థ స్స్యాత్కణికా గణికారికా
జ(యో)యాఽథ కుటజ శ్శక్రో వత్సకో గిరిమల్లికా. 116
ఏత స్యైవ కలిఙ్గేన్ద్రియవ భద్రయవం ఫలే
కృష్ణపాకఫలావిఘ్నసుషేణాః కరమ(ర్ద)న్దకే. 117
కాలస్కన్ధ స్తమాల స్స్యా త్తాపిఞ్ఛోప్యథ సిన్ధు(కే)కః
సిన్దువా రేన్ద్రిసురసౌ నిర్గు ణ్డీన్ద్రాణికే త్యపి. 118
వేణీ గరాగరీ దేవతా (డో) ళో జీమూత ఇత్యపి
శ్రీహస్తినీ తు భూరుణ్డీ తృణశూ (న్య)ల్యం తు మల్లికా 119
భూపదీ శీతభీరు శ్చ సైవాఽఽస్ఫోటా వనోద్భవా
శేఫాలికా తు సువహా నిర్గుణ్డీ నీలికా చ సా. 120
సితాఽసౌ శ్వేతసురసా భూతవే శ్యథ మాగధీ
గణికా యూధి కాఽమ్బష్ఠా సా పీతా హేమపుష్పికా. 121

అతిముక్తః పుణ్డ్రక స్స్యా ద్వాసన్తీ మాధవీ లతా
సుమనా మాలతీ జాతి స్సప్తలా నవమాలికా. 122
మాఘ్యం కుందం రక్తకస్తు బన్ధూకో బన్ధుజీవకః
సహా కుమారీ తరణి రమ్లాన స్తు మహాసహా. 123
తత్ర శోణే కురవక స్తత్ర పీతే కురణ్టకః
నీలీ ఝిణ్టీ ద్వయో ర్బాణా దాసీ చార్తగల శ్చ సా. 124
సైరేయక స్తు ఝిణ్టీ స్యా త్తస్మిన్ కురవ కోఽరుణే
పీతా కురణ్టకో ఝిణ్టీ తస్మిన్ సహచరీ ద్వయోః. 125
ఉడుపుష్పం జపావజ్రపుష్పం పుష్పం తిలస్య యత్
ప్రతిహాసశతప్రాసచణ్డాతహయమారకాః. 126
కరవీరే కరీరేతు క్రకరగ్రన్థిలా వుభౌ
ఉన్మత్తః కితవో ధూర్తో(ధ)ధుత్తూరః కనకాహ్వయః 127
మాతులో మదన శ్చాస్య ఫలే మాతులపుత్రకః
ఫలపూరో బీజపూరో రుచకో మాతులుఙ్గకే. 128
సమీరణో (ణో) మరువకః ప్రస్థపుష్పః ఫణి (జ్జ) ర్జకః
జమ్బీరోఽప్యథ పర్ణాసే కఠిఞ్జరకుఠేరకౌ. 129
సితేఽర్జ కోఽత్ర పాఠీ తు చిత్రకో వహ్నిసంజ్ఞకః
అర్కాహ్వవసుకాఽఽస్ఫోటగణరూపవికీరణాః. 130
మందార శ్చార్కపర్ణేఽత్ర శుక్లేఽలర్కప్రతాపసౌ
శివమల్లీ పాశుపత ఏకాష్ఠీలో(బు)బకో వసుః. 131
వన్దా వృక్షాదనీ వృక్షరుహా జీవన్తి కేత్యపి
వత్సాదనీ ఛిన్నరుహా గుడూచీ తన్త్రికాఽమృతా. 132
జీవన్తికా సోమవల్లీ విశల్యా మధుపర్ణ్యపి
మూర్వా దేవీ మధురసా మోరటా తేజనీ స్రవా. 133

మధూలికా మధుశ్రేణీ గోకర్ణీ పీలుపర్ణ్యపి
పాఠాఽమ్బష్ఠా విద్ధకర్ణీ స్థాపనీ శ్రేయసీ రసా. 134
ఏకాష్ఠీలా పాపచేలీ ప్రాచీనా వనతి (క్తి)క్తకా.
కటుః కటుమ్బరాఽశోకా (క)రోహిణీ కటురోహిణీ. 135
మత్స్యపిత్తా కృష్ణభేదీ వక్రాఙ్గీ శకులాదనీ
ఆత్మగుప్తాఽజహాఽవ్యణ్డా కణ్డూరా ప్రావృషాయణీ. 136
ఋష్యప్రోక్తా శూకశిమ్బిః కపిక (చ్ఛ)చ్ఛూశ్చ మర్కటీ
చిత్రోపచిత్రా న్యగ్రోధీ ద్రవన్తీ శమ్బరీ వృషా. 137
ప్రత్యక్శ్రేణీ సుతశ్రేణీ రణ్డా మూషికపర్ణ్యపి
అపామార్గ శ్శైఖరికో ధామార్గవమయూరకౌ. 138
ప్రత్యక్పర్ణీ (కీశపర్ణీ) కీశవల్లీ కిణిహీ ఖరమఞ్జరీ
హఞ్జికా బ్రాహ్మణీ పద్మా భార్గీ బ్రాహ్మణయష్టికా. 139
అంగారవల్లీ బాలేయ శాకబర్బరవర్ధకాః
మఞ్జిష్ఠా వికసా జిఙ్గీ సమఙ్గా కాలమేషికా. 140
మణ్డూకపర్ణీ (భ) మణ్డీరీ భణ్డీ యోజనవల్ల్యపి
యాసో యవాసో దుస్పర్శో ధన్వయాసః కునాశకః. 141
రోదనీ కచ్ఛురానన్తా సముద్రాన్తా దురాలభా
పృశ్నిపర్ణీ పృథక్పర్ణీ చిత్రపర్ణ్యఙ్ఘ్రిపర్ణికా. 142
క్రోష్టువిన్నా సింహపుచ్ఛీ కలశీ ధావనీ (నిరు)గుహా
నిదిగ్ధికా స్పృశీ వ్యాఘ్రీ బృహతీ కణ్టకారికా. 143
ప్రచోదనీ కులీ క్షుద్రా దుఃస్పర్శా రాష్ట్రికేత్యపి
నీలీ కాలా క్లీతకికా గ్రామీణా మధుపర్ణికా. 144
రఞ్జనీ శ్రీఫలీ తుత్థా ద్రోణీ దోలా చ నీలినీ
అవల్గుజ స్సోమరాజీ సువల్లీ సోమవల్లికా. 145

కాలమేషీ కృష్ణఫలా వా(కుచి)గుజీ పూతిఫ ల్యపి
కృష్ణోపకుల్యా వైదేహీ మాగధీ చపలా కణా. 146
ఊషణా పిప్పలీ శౌణ్డీ కోలాఽథ కరిపిప్పలీ
కపివల్లీ కోలవల్లీ శ్రేయసీ వసిరః పుమాన్. 147
చవ్యం తు చవికా కాకచి(ఞ్చా)ఞ్చే గుఞ్జా తు కృష్ణలా
(ప) వలంకషా త్విక్షుగంధా శ్వదంష్ట్రా స్వాదుకణ్టకః. 148
గోకణ్టకో గోక్షురకో వనశృంగాట ఇత్యపి
విశ్వా విషా ప్రతివి షాఽతివి షోపవి షాఽరుణా. 149
శృఙ్గీమహౌషధం చాథ క్షీరావీ దుగ్ధికే(కా)సమే
శతమూలీ బహుసుతా భీరు రిన్దీవరీ వరీ. 150
ఋశ్యప్రోక్తాఽభీరుపత్రీ నారాయణ్య శ్శతావరీ
అహేరు రథ పీతద్రు కాలేయకహరిద్రవః. 151
దార్వీ పచంపచా దారుహరిద్రా పర్జనీ త్యపి
వచోగ్రగంధా షడ్గ్రంధా గోలోమీ శతపర్వికా. 152
శుక్లా హైమవతీ వైద్యమాతృసింహ్యౌ తు వాశికా
వృషోటరూష స్సింహాస్యో వాశకో వాజిదంతకః. 153
ఆస్ఫోటా గిరికర్ణీ స్యాద్విష్ణుక్రాంతాఽపరాజితా
ఇక్షుగంధా తు కాణ్డేక్షు కోకిలాక్షే క్షురక్షురాః 154
శాలేయ స్స్యా చ్ఛీతశివా ఛత్రా మధురికా మిసిః.
మిశ్రే యాప్యథ సింహుండో వజ్రద్రు స్స్నుక్స్నుహీగుడాః 155
సమన్తదు గ్ధాఽథో వేల్ల మమోఘా చిత్రతణ్డులా
తణ్డులశ్చ క్రిమిఘ్నశ్చ విడంగం పున్నపుంసకమ్. 156
బలా వాట్యాలకో(కా) ఘణ్టారవా తు శణపుష్పికా
మృద్వీకా గోస్తనీ ద్రాక్షా స్వాద్వీ మధుర సేతి చ. 157

సర్వానుభూతి స్సరళా త్రిపుటా త్రివృతా త్రివృత్
త్రిభణ్డీ(రో)రేచనీ శ్యామా పాలిన్ద్యా తు సుషేణికా. 158
కాలా మసూరవిద శాఽర్ధ చన్ద్రా కాలమేషికా
మధుకం క్లీతకం యష్టిమధుకం మధుయష్టికా, 159
విదారీ క్షీరశుక్లేక్షుగంధా క్రోష్టీతు యా సితా
అన్యా క్షీరవిదారీ స్యా న్మహాశ్వేతర్క్ష గన్ధికా. 160
లాఙ్గలీ శారదీ తోయపిప్పలీ శకులాదనీ
ఖరాశ్వా కారవీ దీప్యో మయూరో లోచమ స్తకః. 161
గోపీ శ్యామా శారిబా స్యా (దనన్తో) చ్చన్దనో త్పలశారిబా
యోగ్య మృద్ధి స్సిద్ధిలక్ష్మ్యౌ వృద్ధే రప్యాహ్వయా ఇమే. 162
కదళీ వారణబుసా రమ్భా మోచాంశుమత్ఫలా
కాష్ఠీలా ముద్గపర్ణీ తు కాకముద్గా సహేత్యపి. 163
వార్తాకీ హింగుళీ సింహీ భణ్టాకీ దుష్ప్రధర్షిణీ
నాకులీ సురసా (రాస్నా)నాగసుగంధా గంధనాకులీ. 164
నకులేష్టా భుజఙ్గాక్షీ ఛత్రాకీ సువహా చ సా
విదారిగంధాంశుమతీ సాలపర్ణీ స్థిరా ధ్రువా. 165
తుణ్డికేరీ సముద్రాన్తా కార్పాసీ బదరేతి చ
భారద్వాజీ తు సా వన్యాశృంగీ తు వృషభో వృషః, 166
గాఙ్గేరుకీ నాగబలా ఝుషా హ్రస్వగవేధుకా
ధామార్గవో ఘోషక స్స్యా న్మహాజాలీ సపీతకః 167
జ్యోత్స్నీపటోలికా జాలీ నాదేయీ భూమిజమ్బుకా
స్యా ల్లాఙ్గలీ త్వగ్నిశిఖా కాకాఙ్గీ కాకనాసికా. 168
గోధాపదీ తు సువహా ముసలీ తాల(మూ)మూలికా
అజశృఙ్గీ విషాణీ స్యా ద్గోజిహ్వా దార్వికే సమే. 169

తామ్బూలవల్లీ తామ్బూలీ నాగవ ల్ల్యప్యథ ద్విజా
హరేణు రేణుకా కాన్తీ కపిలా భస్మగన్ధినీ. 170
ఏలా వాలుక మైలేయం సుగన్ధి హరివాలుకమ్
వాలుకం చాథ పాలఙ్క్యా (ం) ముకుందః కుందకున్దురూ 171
బాలం హ్రీబేరబర్హిష్ఠోదీచ్యం కేశామ్బు నామ చ.
కాలనుసార్యవృద్ధాశ్మపుష్పశీతశివాని తు 172
శైలేయం తాలపర్ణీ తు దైత్యా గంధకుటీ మురా
గన్ధినీ గజభక్ష్యా తు సువహా సురభీ రసా. 173
మహేరణా కున్దురుకీ సల్లకీ హ్లాదినీతి చ
అగ్నిజ్వాలా సుభిక్షా తు ధాతకీ ధా(తు)తృపుష్పికా. 174
పృథ్వీకా చంద్రబాలైలా నిష్కుటి ర్బహులాఽథసా
సూక్ష్మపకుఞ్చికా తుత్థా కోరఙ్గీ త్రిపుటా త్రుటిః 175
వ్యాధిః కుష్ఠం పారిభావ్యం వాప్యంపాకల ముత్పలమ్
శఙ్ఖినీ చోరపుష్పీ స్యా త్కేశి న్యథ వితున్నకః 176
ఝటాఽమలాఽఝ్ఝటా తాలీ శివా తామల కీతి చ
ప్రపౌణ్డరీకం పౌణ్డర్య మథ తున్నః కుబేరకః. 177
కుణికచ్ఛః కాంతలకో నన్ది వృక్షోఽథ రాక్షసీ,
చణ్డా ధనహరీ క్షేమదుష్పత్రీగణహాసకాః. 178
వ్యాళాయుధం వ్యాఘ్రనఖం కరజం చక్రకారకమ్,
సుషిరా విద్రుమలతా కపోతాఙ్ఘ్రి ర్నటీ నలీ. 179
ధమ న్యఞ్జనకేశీ చ హనుర్హట్టవిలాసినీ.
శుక్తి శ్శఙ్ఖః ఖురః కోలదళం నఖ మథాఢకీ. 180
కాక్షీ మృత్స్నా తువరికా మృతాలక సురాష్ట్రజే,
కుటన్నటం దాశపురం వానేయం పరిపేలవమ్. 181

ప్లవ గోపుర గోనర్దకైవర్తీ ముస్తకాని చ
గ్రన్థిపర్ణం శుకం బర్హం పుష్పం స్థౌణేయ కుర్కురే. 182
మరున్మాలా తు పిశునా స్పృక్కా దేవీ లతా లఘుః
సముద్రాన్తా వధూః కోటివర్షా లఙ్కోయి కేత్యపి. 183
తపస్వినీ జటామాంసీ జటిలా లోమశా మి (శి) షీ
త్వక్పత్త్రి ముత్కటం భృఙ్గం త్వచం చోదం వరాఙ్గకమ్. 184
కచ్చూరకో ద్రావిడకః కా(ల్ప) ల్యకో వే(ధ) నముఖ్యకః
ఓషధ్యో జాతి మాత్రే స్యు రజాతౌ సర్వ మౌషధమ్. 185
శాకాఖ్యం పత్త్రిపుష్పాది తణ్డులీ యోఽల్పమారిషః
విశ ల్యాఽగ్నిశి ఖాఽనన్తా ఫలినీ శక్రపు (ష్పికా) ష్య్యపి. 186
స్యా దృక్షగన్ధా ఛగలా న్త్ర్యావేగీ వృద్ధదారకః
జుఙ్గో బ్రాహ్మీతు మత్స్యాక్షీ వయస్థా సోమవల్లరీ. 187
పటుపర్ణీ హైమవతీ స్వర్ణక్షీరీ హిమావతీ.
హయపుచ్ఛీతు కామ్భోజీ మాషపర్ణీ మహాసహా. 188
తుణ్డికేరీ రక్తఫలా బిమ్బికా పీలుపర్ణ్యపి.
బర్బరా (క)తబరీ తుఙ్గీ ఖరపు ష్పాఽజగన్ధికా. 189
ఏలాపర్ణీ తు సువహా రాస్నా యుక్తరసా చ సా
చాఙ్గేరీ చుక్రికా దంతశ ఠాఽమ్బ ష్ఠాఽమ్లలోణికా. 190
సహస్రవేధి చుక్రోఽమ్లవేతస శ్శతవే ధ్యపి
నమస్కారీ గన్ధకా (రీ)లీ సమంగా ఖది రేత్యపి. 191
జీవన్తీ జీవనీ జీవా జీవనీయా మధుస్రవా
కూర్చశీర్షో మధురకః శృంగ హ్రస్వాంగ జీవకాః. 192
కిరాతతిక్తో భూని మ్బోఽనార్యతి క్తోఽథ స ప్తలా
విమలా సాతలా భూరి ఫేనా చర్మక షేత్యపి. 193

వాయసోలీ స్వాదురసా వయస్థాఽథ పకూలకః.
నికుమ్భో దన్తికా ప్రత్యక్శ్రేణీ ఖ్యుదుమ్బరపర్ణ్యపి. 195
అజమోదా తూగ్రగన్ధా బ్రహ్మదర్భా యవానికా
మూలే పుష్కరకాశ్మీర పద్మపత్రాణి పౌష్కరే. 195
అవ్య థాతిచరా పద్మా చారటీ పద్మచారిణీ
కామ్పిల్యః కర్కశ శ్చన్ద్రో రక్తాంగో రోచనీ త్యపి. 196
ప్రపున్నాట స్త్వేడగజో దద్రుఘ్న శ్చక్రమర్దకః
పద్మాట ఉరణా(ఖ)ఖ్యశ్చ పలాణ్డుస్తు సుకంద(గంధ)కః 197
లతార్క ద్రుద్రుమౌ తత్ర హరితేఽథ మహౌషధం
లశునం గృఞ్జనారిష్ట మహాకంద రసోనకాః 198
పునర్నవాతు శో (థ) థఘ్నీ వితున్నం సు(ని) విషణ్ణకమ్
స్యా ద్వాతక శ్శీత లోఽపరాజితా శణపర్ణ్యపి. 199
పారవతాఙ్ఘ్రిః కటభిః పణ్యా జ్యోతిష్మతీ లతా
వార్షికం త్రాయమాణా స్యాత్త్రాయన్తీ బలభద్రికా. 200
విష్వక్సేనప్రియా ఘృష్టి ర్వారాహీ బదరేత్యపి
మార్కవో భృంగరాజ స్స్యాత్కాకమాచీ తు వాయసీ 201
శతపుష్పా సితచ్ఛత్రాఽతిచ్ఛత్రా మధురా మిసిః
అవాక్పుష్పీ కారవీ చ సారణీ తు ప్రసారణీ. 202
తస్యాం కటమ్భరా రాజబలా భద్రబ లేతి చ
జనీ జతూకా(రజనీ)జననీ జతుకృ చ్చక్రవర్తినీ. 203
సంస్ప ర్శాఽథ శ(ఠీ)టీ గన్ధమూలీ షడ్గ్రన్థి కేత్యపి
కర్చూరోఽపి పలా శోఽథ కా(ర) లివేల్లః కటిల్లకః 204
సుషవీ చాథ కులకం పటోల స్తిక్తకః పటుః
కూ(ష్మా)శ్మాణ్డకస్తు కర్కారు రుర్వారుః కర్కటీ స్త్రియౌ. 205

ఇక్ష్వాకుః కటుతుమ్బీ స్యాత్తు మ్బ్యలాబూ రుభే సమే
చిత్రా గవాక్షీ గో(డు)తుమ్బా విశాలా త్విన్ద్రవారుణీ 206
అర్శోఘ్న స్సూరణః కన్దో గణ్డీరస్తు సమష్ఠిలా
కల మ్బ్యుపోదకా. స్త్రీ తు మూలకం (హి) హిలమోచికా. 207
వాస్తుకం శాకభేదాః స్యుః దూర్వా తు శతపర్వికా
సహస్రవీర్యా భార్గవ్యౌ రుహాఽనన్తాథ సా సితా. 208
గోలోమీ శరవీర్యా చ గణ్డాలీ శకులాక్షకః
కురువిందో మేఘనామా ముస్తా ముస్తక మస్త్రియామ్. 209
స్యా ద్భద్రముస్తకో గున్ద్రా చూడాలా చక్ర లోచ్చటాః
వంశే త్వక్సార కర్మార త్వచిసార తృణధ్వజాః. 210
శతపర్వా యవఫలో వేణు మస్కర తేజనాః
వేణవః కీచకాస్తే స్యు ర్యే స్వన న్త్యనిలోద్ధతాః. 211
గ్రన్థిర్నా పర్వపరుషీ గున్ద్రా స్తేజనక శ్శరః
నడస్తు ధమనః పోటగళోఽథో కాశ మస్త్రియామ్. 212
ఇక్షుగన్ధా పోటగళః పుంభూమని తు బల్బజాః
రసాల ఇక్షు స్తద్భేదాః పుణ్డ్రకాన్తారకాదయః. 213
స్యా ద్వీరణం వీరతరం మూలేఽస్యోశీర మస్త్రియామ్
అభయం నలదం సేవ్య మమృణాళం జలాశయమ్. 212
లామజ్జకం లఘులయ మవదా హేష్టకాపథే
నడాదయ స్తృణం గర్మ్త చ్ఛ్యామాకప్రముఖా అపి. 215
అస్త్రీ కుశం కుథో దర్భః పవిత్ర మథ కత్తృణమ్
సౌర సౌగన్ధిక ధ్యామ దేవజగ్ధక రౌహిషమ్. 216
ఛత్రాతిచ్ఛత్రపాలఘ్నౌ మాలాతృణకభూస్తృణే
శష్పం బాలతృణం ఘాసో యవస(సం) స్తృణ మర్జునమ్. 217

తృణానాం సంహతి స్తృణ్యా నడ్యాతు నడసంహతిః
తృణరాజాహ్వయ స్తాళో నాళికేర స్తు లాఙ్గలీ. 218
ఘోణ్టా తు పూగః క్రముకో గువాకః ఖపురోఽస్యతు
ఫల ముద్వేగ మేతే చ హిన్తాలసహితా స్త్రయః. 219
ఖర్జూరః కేతకీ తాళీ ఖర్జూరీ చ తృణద్రుమాః
ఇతి వనౌషధివర్గః.

అథ సింహాదివర్గః.

సింహో మృగేన్ద్రః పఞ్చాస్యో హర్యక్షః కేసరీ హరిః. 220
(కణ్ఠీరవో గజరిపుః పింగదృష్టి ర్మృగాధిపః
పుణ్డరీకః పంచనఖ చిత్రకాయ మృగద్విషః)
శార్దూలద్వీపినౌ వ్యాఘ్రే తరక్షు స్తు మృగాదనః
వరాహ స్సూకరో ఘృష్టిః కోలః పోత్రీ కిరిః కిటిః. 221
దంష్ట్రీ ఘోణీ స్తబ్ధరోమా క్రోడో భూదార ఇత్యపి
కపి ప్లవఙ్గ ప్లవగ శాఖామృగ వలీముఖాః 222
మర్కటో వానరః కీశో వనౌకా అథ భల్లుకే
ఋక్షాచ్ఛభల్లభల్లూకా గండకే ఖడ్గఖడ్గినౌ. 223
లులాయో మహిషో వాహద్విష త్కాసరసైరిభాః
స్త్రియాం శివా భూరిమాయు గోమాయు మృగధూర్తకాః 224
సృగాల వఞ్చక క్రోష్టు ఫేరు ఫేరవ జమ్బుకాః
ఓతు ర్బిడాలో మార్జారో వృషదంశక ఆఖుభుక్, 225
త్రయో గాధేర గాధార గాధేయా గోధికాత్మజే
శ్వావిత్తు శల్య స్తల్లోమ్ని శలలీ శలలం శలమ్. 226
వాతప్రమీ ర్వాతమృగః కోక స్త్వీహామృగో వృకః
మృగే కురఙ్గ వాతాయు హరిణాజినయోనయః. 227

ఐణేయ మేణ్యా శ్చర్మాద్య మేణ మైణ ముభే త్రిషు
కదళీ కన్దళీ చీన శ్చమూరు ప్రియకా వపి. 228
సమూరు శ్చేతి హరిణా అమీ అజినయోనయః
కృష్ణసార రురు న్యఙ్కు రఙ్కు శమ్బర రౌహిషాః. 229
గోకర్ణ పృషతై ణర్శ్య రోహితా శ్చమరో మృగాః
గన్ధర్వ శ్శరభో రామ స్సృమరో గవయ శ్శశః. 230
ఇత్యాదయో మృగేన్ద్రాద్యా గవాద్యాః పశుజాతయః
(అధోగన్తా తు ఖనకో వృకః పుంధ్వజ ఉన్దురః)
ఉన్దురు ర్మూషికోఽప్యాఖు ర్గిరికా బాలమూషికా. 231
చుచున్దరీ గన్ధమూషీ దీర్ఘదేహీ తు మూషికా
సరటః కృకలాసస్స్యా న్ముసలీ గృహగోధికా. 232
లూతా స్త్రీ తన్తువాయోర్ణనాభ మర్కటకా స్సమాః
నీలఙ్గుస్తు క్రిమిః కర్ణజ(లౌ)లూకా(ః)శతపద్యుభే. 233
వృశ్చిక శ్శూక కీటస్స్యా దళి ద్రోణౌ తు వృశ్చికే
పారావతః కలరవః కపోతోఽథ శశాదనః. 234
పత్త్రీ శ్యేన ఉలూకస్తు వాయసారాతి పేచకౌ
(దివాన్ధః కౌశికో ఘూకో దివాభీతో నిశాటనః)
వ్యాఘ్రాటస్తు భరద్వాజః ఖఞ్జరీటస్తు ఖఞ్జనః. 235
లోహపృష్ఠ స్తు కఙ్క స్స్యా దథ చాషః కికీదివిః
కళిఙ్గ భృఙ్గ ధూమ్యాటా అథ స్యా చ్ఛతపత్త్రకః. 236
దార్వాఘాటోఽథ సారఙ్గ స్తోకక శ్చాతక స్సమాః
కృకవాకు స్తామ్రచూడః కుక్కుట శ్చరణాయుధః. 237
చటకః కలవిఙ్క స్స్యా త్తస్య స్త్రీ చటకా తయోః
పుమపత్యే చాటకై రః స్త్ర్యపత్యే చటకై వహి. 238

కర్క-రేటుః కరేటు స్స్యాత్కృకణక్రకరౌ సమౌ
వనప్రియః పరభృతః కోకిలః పిక ఇత్యపి. 239
కాకే తు కరటారిష్ట బలిపుష్ట సకృత్ప్రిజాః
ధ్వాంక్షాత్మఘోష పరభృ ద్బలిభు గ్వాయసా అపి. 240
చిర జీవీ చైకదృష్టి ర్మౌకళిః పికవర్ధనః
ద్రోణకాక స్తుకాకోలో దాత్యూహః కాలకణ్టకః. 241
ఆతా (పి)యిచిల్లౌ దక్షియ్యగృధ్రౌ కీర శుకౌ సమౌ
క్రుఙ్ క్రౌఞ్చోఽథ బకః కహ్వఃపుష్కరాహ్వస్తు సారసః 242
కోక శ్చక్ర శ్చక్రవాకో రథాంగాహ్వయనామకః
కాదమ్బః కలహంస స్స్యా దుత్క్రోశ కురరౌ సమౌ. 243
హంసాస్తు శ్వేతగరుత శ్చక్రాంగా మానసౌకసః
రాజహంసాస్తు తే చఞ్చుచరణై ర్లోహితై స్సితాః. 244
మలినై ర్మల్లికా (క్ష)ఖ్యాస్తే ధార్తరాష్ట్రా స్సితేతరైః
శరారి రాటి రాతిశ్చ బలాకా బిసకణ్ఠికా. 245
హంసస్య యోషి ద్వరటా సారసస్య తు లక్ష్మణా
జతు కాఽజినపత్రా స్యా త్పరోష్ణీ తైలపాయికా. 246
చర్వణా మక్షికా నీ(లా)లీ సరఘా మధుమక్షికా
(ప)నితజ్గికా పుత్తికా స్యా ద్దంశస్తు వనమక్షికా. 247
దంశీ తజ్జాతి రల్పా స్యా ద్గండోలీ వరటా ద్వయోః
భృంగారీ చీ(ఝీ)రుకా చీరీ ఝిల్లికా చ సమా ఇమాః. 248
సమౌ పతజ్గశలభౌ ఖద్యోతో జ్యోతిరిజ్గణః
మధువ్రతో మధుకరో మధులి ణ్మధుపాళినః. 249
ద్విరేఫ పుష్పలి ద్భృంగ షట్పద భ్రమరాళయః
ఇన్దిదిర శ్చఞ్చరీకో రోలమ్బో బమ్భర శ్చ సః. 250

మయూరో బర్హిణో బర్హీ నీలకంఠో భుజంగభుక్
శిఖావళ శ్శిఖీ కేకీ మేఘనాదానులాస్యపి 251
కేకా వాణీ మయూరస్య సమౌ చన్ద్రిక మేచకౌ
శిఖా చూడా శిఖణ్డ స్తు పిఞ్ఛబర్హే నపుంసకే. 252
ఖగే విహంగ విహగ విహంగమ విహాయసః
శకున్తి పక్షి శకుని శకున్త శకున ద్విజాః. 253
పతత్రి పత్రి పతగ పతత్పత్త్రిరథాణ్డజాః
నగౌకా వాజి వికిర వివిష్కిర పతత్త్రియః. 264
నీడోద్భవా గరుత్మన్తః పిత్సన్తో నభసంగమాః
తేషాం విశేషా హారీతో మద్గుః కారణ్డవః ప్లవః, 255
తిత్తిరిః కుక్కుభో లావో జీవంజీవ శ్చకోరకః.
కోయష్టిక ష్టిట్టిభకో వర్తకో వర్తికాదయః. 256
గరుత్పక్షచ్ఛదాః పత్త్రం పతత్త్రంచతనూరుహమ్
స్త్రీ పక్షతిః పక్షమూలం చఞ్చు స్త్రోటి రుభే స్త్రియౌ. 257
ప్రడీనోడ్డీన సణ్డీనా న్యేతాః ఖగగతిక్రియాః
పేశీ కోశో ద్విహీనేఽణ్డం కులాయో నీడ మస్త్రియామ్. 258
పోతః పాకోర్భకో డిమ్భః పృథుక శ్శాబక శ్శిశుః
స్త్రీపుంసౌ మిథునం ద్వన్ద్వం యుగ్మం తు యుగళం యుగమ్. 259
సమూహ నివహ వ్యూహ సన్దోహ విసర వ్రజాః
స్తోమౌఘ నికరవ్రాత వార సంఘాత సఞ్చయాః. 260
సముదాయ స్సముదయ స్సమవాయ శ్చయో గణః
స్త్రియాం తు సంహతి ర్బృన్దం నికురుమ్బం కదమ్బకం. 261
వ్యూహో వితానం ప్రకరో మండలం చక్రవాళకం
పటలం పేటికా స్త్రీ స్యాచ్చక్రం జాలంచ జాలకం. 262

బృన్దభేదా స్సమై ర్వర్గః సంఘ సార్థౌ తు జన్తుభిః
సజాతీయైః కులం యూధం తిరశ్చాం పున్నపుంసకం. 263
పశూనాం సమజోఽన్యేషాం సమాజోఽథ సధర్మిణాం
స్యాన్నికాయః పుఞ్జరాశీ తూత్కరః కూట మస్త్రియాం 264
కాపోత శౌక మాయూర తైత్తిరాదీని తద్గణే
గృహాసక్తాః పక్షిమృగా శ్ఛేకా స్యు ర్గృహ్యకాశ్చతే. 265
ఇతి సింహాదివర్గః.

అథ మనుష్యవర్గః.

మనుష్యా మానుషా మర్త్యా మనుజా మానవా నరాః
స్యుః పుమాంసః పఞ్చజనాః పురుషాః పూరుషా నరః 266
స్త్రీయోషి దబలా యోషా నారీ సీమన్తినీ వధూః
ప్రతీప్రదర్శినీ వామా వనితా మహిళా తథా. 267
విశేషా స్త్వఙ్గనా భీరుః కామినీ వామలోచనా
ప్రమదా (మాని) భామినీ కాంతా లలనా చ నితమ్బినీ. 268
సుందరీ రమణీ రామా కోపనా సైవభామినీ
వరారోహా మత్తకాశి న్యుత్తమా వరవర్ణినీ. 269
కృతాభిషేకా మహిషీ భోగిన్యోఽన్యా నృపస్త్రియః
పత్నీ పాణిగృహీతీ చ ద్వితీయా సహధర్మిణీ, 270
భార్యా జాయాఽథ పుం భూమ్ని దారాః స్యాత్తు కుటుమ్బినీ
పురన్ధ్రీ సుచరిత్రా తు సతీ సాధ్వీ పతివ్రతా. 271
కృతసాపత్నికాఽధ్యూఢాఽధివి న్నాఽథ స్వయంవరా
పతింవరా చ వర్యాథ కులస్త్రీ కులపాలికా. 272
కన్యా కుమారీ గౌరీ తు నగ్నికాఽనాగతార్తవా
స్యాన్మధ్యమా దృష్టరజా స్తరుణీ యువతి స్సమే. 273

సమాః స్నుషా జనీ వధ్వ శ్చిరణ్టీ తు సువాసినీ
ఇచ్ఛావతీ కాముకా స్యా ద్వృషస్యన్తీ తు కాముకీ. 274
కాంతార్థినీ తు యా యాతి సఙ్కేతం సాఽభిసారికా
పుంశ్చలీ ధర్షణీ బంధ క్యసతీ కులటేత్వరీ. 275
స్వైరిణీ పాంసులాఽథస్యా దశిశ్వీ శిశునా వినా
అవీరా నిష్పతిసుతా విశ్వస్తా విధవే సమే. 276
ఆళి స్సఖీ వయస్యా చ పతివత్నీ సభర్తృకా
వృద్ధా పలిక్నీ ప్రాజ్ఞీ తు ప్రజ్ఞా ప్రాజ్ఞాతు ధీమతీ 277
శూద్రీ శూద్రస్య భార్యా స్యా చ్ఛూద్రా తజ్జాతిరఙనా
ఆభీరీ తు మహాశూద్రీ జాతిపుంయోగయో స్సమే. 278
అర్యాణీ స్వయ మర్యా స్యాత్ క్షత్రియా క్షత్రియాణ్యపి
ఉపాధ్యాయా ప్యుపాధాయీ స్యా దాచార్యాపి చ స్వతః. 279
ఆచార్యానీ తు పుంయోగే స్యాదర్యీ క్షత్రియీ తథా
ఉపాధ్యాయాన్యుపాధ్యాయీ పోటా స్త్రీ పుంసలక్షణా. 280
వీరపత్నీ వీరభార్యా వీరమాతా తు వీరసూః
జాతాపత్యా ప్రజాతా చ ప్రసూతా చ ప్రసూతికా. 281
స్త్రీ నగ్నిక కాకోటవీ స్యా ద్దూతీ సంచారికే సమే
కాత్యాయ న్యర్ధ వృద్ధాయా కాషాయవసనాఽథవా. 282
సైరన్ధ్రీ పరవేశ్మస్థా స్వవశా శిల్పకారికా
అసిక్నీ స్యాదవృద్ధాయా ప్రేష్యాన్తః పురచారిణీ. 283
వారస్త్రీ గణికా వేశ్యా రూపాజీవాఽథ సా జనైః
సత్కృతా వారముఖ్యా స్యాత్కుట్టనీ శమ్భలీ సమే. 284
విప్రశ్నికా త్వీక్షణికా దైవజ్ఞాఽథ రజస్వలా
స్త్రీధర్మి ణ్యవిరాత్రేయీ మలినీ పుష్పవ త్యపి. 285

ఋతుమత్య ప్యుద క్యాపి స్యా(ద్రజః పుష్ప మా_ర్తవం
శ్రద్ధాళు ర్దోహదవతీ నిష్కళా విగతా_ర్తవా. 286
ఆపన్నసత్త్వా స్యా ద్గుర్వి ణ్యన్తర్వత్నీ చ గర్భిణీ
గణికాదే స్తు గాణిక్యం గా[illegible] యౌవతం గణే. 287
పునర్భూ ర్దిధిషూ రూఢా ద్వి _స్తస్యా దిధిషుః పతిః
సతు ద్విజోఽగ్రే దిధి(షూ)షుః సైవ యస్య కుటుమ్బినీ
కానీనః కన్యకాజాత స్సుతోఽథ సుభగాసుతః
సౌభాగినేయః స్యా త్పారస్త్రైణేయ స్తు పరస్త్రియః. 289
పైతృష్వసేయః స్యాత్ పైతృష్వస్రీయ శ్చ పితృష్వసుః
సుతో మాతృష్వసు శ్చైవం వై మాత్రేయో విమాతృజః. 290
అథ బాన్ధకినేయ స్స్యా ద్బన్ధుల శ్చాసతీసుతః
కౌలటేయః కౌలటేరో భిక్షుకీ తు సతీ యది. 291
తదా కౌలటినే యోఽస్యాః కౌలటేరోపి చాత్మజః
ఆత్మజ _స్తనయ స్సూను స్సుతః పుత్రః స్త్రియాం త్వమీ. 282
ఆహు ర్దుహితరం సర్వేఽపత్యం తోకం తయో స్సమే
స్వజాతే త్వౌరసౌ రస్యౌ తాత స్తు జనకః పితా. 293
జనయిత్రీ ప్రసూ ర్మాతా జననీ భగినీ స్వసా
ననా(న)న్దా తు స్వసా పత్యు ర్నప్త్రీ పౌత్రీ సుతాత్మజా. 294
భార్యాస్తు భ్రాతృవర్గస్య యాతరః స్యుః పరస్పరం
ప్రజావతీ భ్రాతృజాయా మాతులానీ తు మాతులీ. 295
పతిపత్న్యోః ప్రసూః శ్వశ్రూః శ్వశుర స్తు పితాతయోః
పితుర్భ్రాతా పితృవ్య స్యా న్మాతుర్భ్రాతా తు మాతులః. 296
స్యాలా స్స్యు ర్భ్రాతరః పత్న్యాః స్వామినో దేవృదేవరౌ
స్వస్రీయో భాగినేయ స్స్యా జ్జామాతా దుహితుః పతిః 297

పితామహః పితృపితా తత్పితా ప్రపితామహః
మాతు ర్మాతా మహా ద్యేవం సపిణ్డాస్తు సనాభయః. 298
సమానోదర్య సోదర్య సగర్భ్య సహజా స్సమాః
సగోత్ర బాన్ధవ జ్ఞాతి బన్ధు స్వ స్వజనా స్సమాః. 299
జ్ఞాతేయం బన్ధుతా తేషాం క్రమా ద్భావసమూహయోః
ధవః ప్రియః పతి ర్భర్తా జార స్తూపపతి స్సమౌ. 300
అమృతే జారజః కుండో మృతే భర్తరి గోళకః
భ్రాత్రీయో భ్రాతృజో భ్రాతృ భగిన్యౌ భ్రాతరావుభౌ. 301
మాతాపితరౌ పితరౌ మాతరపితరౌ ప్రసూజనయితారౌ
శ్వశ్రూశ్వశురౌ శ్వశురౌ పుత్రౌ పుత్రశ్చ దుహితా చ. 302
దమ్పతీ జమ్పతీ జాయాపతీ భార్యాపతీ చ తౌ
గర్భాశయో జరాయుః పుం స్యుల్బం చ కలలోఽస్త్రియాం. 303
సూతిమాసో వైజననో గర్భో భ్రూణ ఇమౌ సమౌ
తృతీయా ప్రకృతి షండః క్లీబః పండో నపుంసకం. 304
శిశుత్వం శైశవం బాల్యం తారుణ్యం యౌవనం సమే
స్యాత్ స్థాపిరం తు వృద్ధత్వం వృద్ధసఙ్ఘేఽపి వార్ధకం. 305
పలితం జరసా శౌక్ల్యం కేశాదౌ విస్రసా జరా
స్యాదుత్తానశయా డిమ్భా స్తనపా చ స్తనంధయీ. 306
బాలస్తు స్యా న్మాణవకో వయస్థ స్తరుణో యువా
ప్రవయాః స్థవిరో వృద్ధో జీనో జీర్ణో జరన్నపి. 307
వర్షీయాన్ దశమీ జ్యాయాన్ పూర్వజ స్త్వగ్రియోఽగ్రజః
జఘన్యజే స్యుః కనిష్ఠ యవీయోఽవరజానుజాః. 908
అమాంసో దుర్బల శ్ఛాతో బలవాన్ మాంసలోఽంసలః
తున్దిల స్తున్దిభ స్తున్దీ బృహత్కుక్షిః పిచణ్డిలః. 309

అపటీటో౽వనాట శ్చావ(భటో నతనాసికే
కేశవః కేశికః కేశీ వలినో పలిభ స్సమౌ. 310
వికలాఙ్గస్తు పోగణ్డః ఖర్వో హ్రస్వ శ్చ వామనః
ఖరణా స్స్యా త్ఖరణసో విగ్రస్తు గతనాసికః. 311
ఖురణా స్స్యా త్ఖురణసః ప్రజ్ఞుః ప్రగతజానుకః
ఊర్ధ్వజ్ఞు రూర్ధ్వజానుః స్యాత్ సంజ్ఞు స్సంహతజానుకే. 312
స్యాదేడే బధిరః కుబ్జే గడులః కుకరే కుణిః
పృశ్ని రల్పతనౌ శ్రోణః పంగౌ ముండస్తు ముణ్డితే, 313
వళిరః కేకరే ఖోడే ఖఞ్జ స్త్రిషు జరావరాః
జడులః కాలకః పిప్లు స్తిలక స్తిలకాలకః. 314
అనామయం స్యా దారోగ్యం చికిత్సా రుక్ప్రతిక్రియా
భేషజౌషధ భైషజ్యా న్యగదో జాయు రిత్యపి. 315
స్త్రీ రుగ్రుజా చోపతాపరోగవ్యాధిగదామయాః
పుమాన్ యక్ష్మ క్షయ శ్శోషః ప్రతిశ్యాయస్తు పీనసః. 316
స్త్రీ క్షుత్క్షుతం క్షవః పుంసి కాసస్తు క్షవథుః పుమాన్
శోఫస్తు శ్వయథు శ్శోషః పాదస్ఫోటో విపాదికా 317
కిలాసం సిధ్మ కచ్ఛ్వాం తు పామ పామే విచర్చికా
కణ్డూః ఖర్జూశ్చ కణ్డూయా విస్ఫోటః పిటక స్త్రిషు. 318
వ్రణో౽స్త్రియా మీర్మమరుః క్లీబే నాడీవ్రణః పుమాన్
కోఠో మండలకం కుష్ఠశ్విత్రే దుర్నామకార్శసీ. 319
అనాహ స్తు నిబన్ధ స్స్యాత్ గ్రహణీ రుక్ప్రవాహికా
ప్రచ్ఛర్దికా వమి శ్చ స్త్రీ పుమాం స్తు వమథు స్సమాః. 320
వ్యాధిభేదా విద్రధిః స్త్రీ జ్వరమేహభగన్దరాః
[శ్రీపదం పాదవల్మీకం కేశఘ్నం త్విన్ద్రలుప్తకం.]

అశ్మరీ మూత్రకృచ్ఛ్రం స్యా త్పూర్వే శుక్రావధే స్త్రిషు. 321
రోగహా ర్యగదఙ్కారో భిషగ్వైద్య శ్చికిత్సకే
వార్తో నిరామయః కల్య ఉల్లాఘో నిర్గతో గదాత్. 322
గ్లాన గ్లాస్నూ అమయావీ వికృతో వ్యాధితోఽపటుః
ఆతురోఽభ్యమితోఽభ్యా న్తః సమౌ పామనకచ్ఛురౌ, 323
దద్రుణో దద్రురోగీ స్యా దర్శో రోగయుతోఽర్శసః
వాతకీ వాతరోగీ స్యా త్సాతిసారోఽతిసారకీ. 324
స్యుః క్లిన్నాక్షే చుల్ల చిల్ల పిల్లాః క్లిన్నేఽక్ష్ణి చా ప్యమీ
ఉన్మత్త ఉన్మాదవతి శ్లేష్మలః శ్లేష్మణః కఫీ. 325
న్యుబ్జో భుగ్నే రుజా వృద్ధనాభౌ తున్దిలతున్దిభౌ
కిలాసీ సిధ్మలోఽన్ధోఽదృ ఙ్మూర్చాలే మూర్తమూర్ఛితౌ. 326
శుక్రం తేజో రేతసీ చ బీజవీర్యేన్ద్రియాణి చ
మాయుః పిత్తం కఫః శ్లేష్మా స్త్రియాంతు త్వగసృగ్ధరా, 327
పిశితం తరసం మాంసం పలలం క్రవ్య మామిషం
ఉత్తప్తం శుష్కమాంసం స్యా త్త ద్వల్లూరం త్రిలిఙ్గకం. 328
రుధిరేఽసృగ్లోహితాస్రరక్త క్షతజశోణితం
వృ(బు)క్కాగ్రమాంసం హృదయం హృన్మేదస్తు వపావసా. 329
పశ్చాద్గ్రీవా సిరా మన్యా నాడీ తు ధమని స్సిరా
తిలకం క్లోమ మస్తిష్కం గోర్దం కిట్టం మలోఽస్త్రియాం. 330
అన్త్రం పురీ తద్గుల్మ స్తు ప్లీహా పుంస్యథ వస్నసా
స్నాయుః స్త్రియాం కాలఖణ్డ యకృతీ తు సమే ఇమే. 331
సృణికా స్యన్దినీ లాలా దూషికా నేత్రయో ర్మలం
[నాసామలం తు శింఘాణం శింజూషం కర్ణయోర్మలం.]
మూత్రం ప్రసావ ఉచ్చారా వస్కరౌ శ(చ)మలం శకృత్. 332

పురీషగూధే వర్చస్క మస్త్రీ విష్ఠావి(శో)షౌ స్త్రియౌ
స్యా త్కర్పరః కపాలోఽస్త్రీ కీకసం కుల్యమస్థిచ. 333
స్యా చ్ఛరీరాస్థ్ని కఙ్కాళః పృష్ఠాస్థ్ని తు కశేరుకా
శిరోఽస్థ్ని తు కరోటిస్త్రీ పార్శ్వాస్థిని తు పర్శుకా 334
అఙ్గం ప్రతీకోఽవయవోఽపఘ నోఽథ కళేబరం
గాత్రం వపు స్సంహననం శరీరం వర్ష్మ విగ్రహః 335
కాయో దేహః క్లీబపుంసోః స్త్రియాం మూర్తి స్తను స్తనూః
పాదాగ్రం ప్రపదం పాదః పదఙ్ఘ్రి శ్చరణోఽస్త్రియాం. 336
తద్గ్రన్థీ ఘుటికే గుల్ఫౌపుమా న్పార్ష్ణి స్తయోరధః
జంఘా తు ప్రసృతా జానూ రుపర్వాష్ఠీవ దస్త్రియామ్. 337
సక్థి క్లీబే పుమా నూరు స్తత్సన్ధిః పుంసి వఙ్క్షణః
గుదం త్వపానం పాయుర్నా వ స్తి ర్నా భే రధో ద్వయోః 338
కటో నా శ్రోణిఫలకం కటిః శ్రోణిః కకుద్మతీ
పశ్చా న్నితమ్బః స్త్రీకట్యాః క్లీబే తు జఘనం పురః. 339
కూపకౌ తు నితమ్బస్థౌ ద్వయహీనే కుకున్దరే
స్త్రియాం స్ఫిచౌ కటిప్రోథా వుపస్థో వక్ష్యమాణయోః. 403
భ(గం)గో యోని ర్ద్వయోః శిశ్నో మేఢ్రో మేహనశేఫసీ
ముష్కోఽణ్డకోశో వృషణః పృష్ఠవంశాధరే త్రికం. 341
పిచణ్డకుక్షీ జఠరోదరం తున్దం స్తనౌ కుచౌ
చూచుకం తు కుచాగ్రం స్యా న్నక్రోడం భుజా స్తరం. 322
ఉరో వత్సం చ వక్ష శ్చ పృష్ఠం తు చరమం తనోః
స్కన్ధో భుజశిరోఽంసోఽస్త్రీ సన్ధీ తస్యైవ జత్రుణీ. 343

బాహుమూలే ఉభౌ కక్షౌ పార్శ్వ మస్త్రీ తయోరధః
మధ్యమం చావలగ్నం చ మధ్యోఽస్త్రీ ద్వౌ పరౌ ద్వయోః 344
భుజబాహూ ప్రవేష్టో దోః స్యా త్కఫోణి స్తు కూర్పరః
ఆస్యోపరి ప్రగణ్డ స్స్యాత్ ప్రకోష్ఠ స్తస్య చాప్యధః 345
మణిబన్ధా దాకనిష్ఠం కరస్య కరభో బహిః
పఞ్చశాఖ శ్శయః పాణి స్తర్జనీ స్యా త్ప్రదేశినీ. 346
అఙ్గుళ్యః కరశాఖా స్స్యుః పుం స్యఙ్గుష్ఠః ప్రదేశినీ
మధ్య మానామికా చాపి కనిష్ఠా చేతి తాః క్రమాత్. 347
పునర్భవః కరరుహో నఖోఽస్త్రీ నఖ రోఽస్త్రియాం
ప్రాదేశతాలగోకర్ణా స్తర్జన్యాదియుతే తతే. 348
అఙ్గుష్ఠే సకనిష్ఠే స్యా ద్వితి స్తిర్ద్వాదశాంగుళః
పాణౌ చపేటప్రతల ప్రహస్తా విస్తృతాంగుళౌ. 349
ద్వౌ సంహతౌ సంహతల ప్రతలౌ వామదక్షిణౌ
పాణి ర్నికుబ్జః ప్రసృతిస్తౌ యుతా వఞ్జలిః పుమాన్. 350
ప్రకోష్ఠే విస్తృతకరే హస్తో ముష్ట్యా తు బద్ధయా
స రత్నిస్స్యా దరత్ని స్తు నిష్కనిష్ఠేన ముష్టినా. 351
వ్యామో బాహ్వోస్సకరయో స్తతయో స్తిర్యగన్తరం
ఊర్ధ్వవిస్తృతదోః పాణి నృమానే పౌరుషం త్రిషు. 352
కంఠో గళోఽథ గ్రీవాయాం శిరోధిః కన్ధ రేత్యపి
కమ్బుగ్రీవా త్రిరేఖా సాఽవటు ర్ఘాటా కృకాటికా. 353
వక్త్రాస్యే వదనం తుణ్డ మాననం లపనం ముఖం
క్లీబే ఘ్రాణం గన్ధవహో ఘోణా నాసా చ నాసికా. 354
ఓష్ఠాధరౌ తు రదనచ్ఛదౌ దశనవాససీ
అధస్తా చ్చిబుకం గణ్డ కపోలౌ తత్పరా హనుః. 355

రదనా దశనా దన్తా రదా స్తాలు తు కాకుదమ్
రసజ్ఞా రసనా జిహ్వా ప్రాన్తా వోష్ఠస్య సృక్విణీ. 356
లలాట మలికం గోధి రూర్ధ్వే దృగ్భ్యాం భ్రువౌ స్త్రియా
కూర్చ మస్త్రీ భ్రువో ర్మధ్యం తారకాఽక్ష్ణః కనీనికా 357
లోచనం నయనం నేత్ర మీక్షణం చక్షు రక్షిణీ
దృగ్దృష్టీ చాస్రు నేత్రామ్బు రోదనం చాస్ర మ(శ్రు)స్రుచ. 358
అపాంగౌ నేత్రయో రన్తౌ కటాక్షోఽపాఙ్గదర్శనే
కర్ణ శబ్దగ్రహౌ శ్రోత్రం శ్రుతిః స్త్రీ శ్రవణం శ్రవః. 359
ఉత్తమాఙ్గం శిరశ్శీర్షం మూర్ధా నా మస్తకోఽస్త్రియాం
చికురః కున్తలో వాలః కచః కేశ శ్శిరోరుహః. 360
తద్బృన్దే కైశికం కైశ్య మలకా శ్చూర్ణకుంతలాః
తే లలాటే భ్రమరకాః కాకపక్షః శిఖణ్డకః. 361
కబరీ కేశవేశోఽథ ధమ్మిల్ల స్సంయతాః కచాః
శిఖా చూడా కేశపాశీ వ్రతినాం తు జటా సటా 362
వే(ణిః)ణీ ప్రవేణీ శీర్షణ్యా శిరస్యౌ విశదే కచే
పాశః పక్ష శ్చ హస్త శ్చ కలాపార్థాః కచాత్పరే. 363
తనూరుహం రోమ లోమ తద్వృద్ధౌ శ్మశ్రు పుమ్ముఖే
ఆకల్పవేషౌ నైపథ్యం ప్రతికర్మ ప్రసాధనమ్. 364
దశైతే త్రి ష్వలంక ర్తాఽలంకరిష్ణు శ్చ మణ్డితః
ప్రసాధి తోఽలంకృత శ్చ భూషిత శ్చ పరిష్కృతః. 365
విభ్రా డ్భ్రాజిష్ణురోచిష్ణూ భూషణం స్యా దలంక్రియా
అలంకార స్త్వాభరణం పరిష్కారో విభూషణం. 366
మణ్డనం చాథ మకుటం కిరీటం పున్నపుంసకం
చూడామణి శ్శిరోరత్నం తరలో హారమధ్యగః. 367

వాలపాశ్యా పారితథ్యా పత్త్రపాశ్యా లలాటికా
కర్ణికా తాళపత్త్రం స్యా త్కుణ్డలం కర్ణవేష్టనం. 368
గ్రైవేయకం కణ్ఠభూషా లమ్బనం స్యా ల్లలన్తికా
స్వర్ణైః ప్రాలమ్బికా ఽథోర స్సూత్రికా మౌక్తికైః కృతా. 369
హారో ముక్తావళీ దేవచ్ఛన్దో ఽసౌ శతయష్టి(కా)కః
హారభేదా యష్టిభేదా ద్గుచ్ఛ గుచ్ఛార్ధ గోస్తనాః. 370
అర్ధహారో మాణవక ఏకావ ళ్యేకయష్టికా
సైవ నక్షత్రమాలా స్యా త్సప్తవింశతిమౌక్తికా. 371
ఆవాపకః పారిహార్యః కటకం వలయో ఽస్త్రియాం
కేయూర మంగదం తుల్యే అంగుళీయక మూర్మికా. 372
సాక్షరాఽంగుళముద్రా సా కఙ్కణం కరభూషణం
స్త్రీకట్యాం మేఖలాకాఞ్చీ సప్తకీ రశనా తథా. 373
క్లీబే సారసనం చాథ పుంస్కట్యాం శృఙ్ఖలం త్రిషు
పాదాంగదం తులాకోటి ర్మఞ్జీరో నూపురో ఽస్త్రియామ్. 374
హంసకః పాదకటకః కిఙ్కిణీ క్షుద్రఘణ్టికా
త్వక్ఫల క్రిమి రోమాణి వస్త్రయోని ర్దశ త్రిషు. 375
వాల్కం క్షౌమాది ఫాలంతు కార్పాసం బాదరం చ తత్
కౌశేయం క్రిమికోశోత్థం రాఙ్కవం మృగరోమజమ్. 376
అనాహతం నిష్ప్రవాణి తన్త్రకం చ నవామ్బరే.
త త్స్యా దుద్గమనీయం య ద్ధౌతయో ర్వస్త్రయో ర్యుగమ్. 377
పత్త్రోర్ణం ధౌతకౌశేయం బహుమూల్యం మహాధనమ్
క్షౌమం దుకూలం స్యా ద్ద్వే తు నివీతం ప్రావృతం త్రిషు 378

స్త్రియాం బహుత్వే వస్త్రస్య దశాస్స్యు ర్వస్త్రయోర్ద్వయోః
దైర్ఘ్య మాయామ ఆ(నా)రోహః పరిణాహో విశాలతా. 379
పటచ్చరం జీర్ణవస్త్రం సమౌ నక్తకకర్పటౌ
వస్త్ర మాచ్ఛాదనం వాస శ్చేలం వసన మంశుకమ్. 380
సుచేలకః పటోఽస్త్రీ స్యా ద్వరాశిః స్థూలశాటకః
నిచోళః ప్రచ్ఛదపట స్సమౌ రల్లకకమ్బళౌ. 381
అన్తరీయోపసంవ్యాన పరిధానా న్యధోఽంశుకే.
ద్వౌ ప్రావారోత్తరాసంగౌ సమౌ బృహతికా తథా. 382
సంవ్యాన ముత్తరీయం చ చోళః కూర్పాసకోఽస్త్రియాం
నీశార స్స్యాత్ ప్రావరణే హిమానిలనివారణే. [కమ్. 383
అర్ధోరుకం వరస్త్రీణాం స్యా చ్చణ్డాతక(మస్త్రియాం)మంశు
స్యా త్త్రిష్వాఽప్రపదీనం త త్ప్రాప్నో త్యాప్రపదం హియత్. 384
అస్త్రీ వితాన ముల్లోచో దూష్యాద్యం వస్త్రవేశ్మని
ప్రతిసీరా యవనికా స్యా త్తిరస్కరిణీ చ సా. 385
పరికర్మాఙ్గసంస్కార స్స్యా న్మార్ష్టి ర్మార్జనా మృజా
ఉద్వర్తనోత్సాదనే ద్వే సమే ఆప్లావ ఆప్లవః. 386
స్నానం చర్చా తు చ(చా)ర్చిక్యం స్థాసకోఽథ ప్రబోధనమ్
అనుబోధః పత్త్రలేఖా పత్త్రాఙ్గుళి రిమే సమే 387
తమాలపత్త్రతిలకచిత్రకాణి విశేషకమ్
ద్వితీయం చ తురీయం చ న స్త్రియా మథ కుఙ్కుమమ్. 388
కాశ్మీరజన్మాగ్ని శిఖం వరం బాహ్లీకపీతనే
రక్తసంకోచపిశునే ధీరలోహితచన్దనమ్. 389

లాక్షా రాక్షా జతుక్లీబే యావోఽలక్తో ద్రుమామయః
లవఙ్గం దేవకుసుమం శ్రీసంజ్ఞ మథ జాపకమ్. 390
కా(లీ)లేయకం చ కాలానుసార్యం చాథ సమార్థకమ్
వం(శి)శకాగురు రాజార్హ్ల లోహాక్రిమిజ జోఙ్గకమ్ 391
కాలాగు ర్వగురుః స్యా త్తు మంగళ్యం మల్లిగన్ధి యత్
యక్షధూప స్సర్జరసోఽరాళ స్సర్వరసా వపి. 392
బహురూపోఽప్యథ వృకధూపకృత్రిమధూపకౌ
తురుష్కః పిణ్డక స్సిల్హో యావనోఽప్యథ పాయసః. 393
శ్రీవాసో వృక్షధూపోఽపి శ్రీవేష్టసరళద్రవౌ
మృగనాభి ర్మృగమదః కస్తూరీ చాథ కోలకమ్. 394
(కంకా)తక్కోలకం కోశఫల మథ కర్పూర మస్త్రియాం
ఘనసార శ్చన్ద్రసంజ్ఞ స్సితాభ్రో హిమవాలుకా. 395
గన్ధసారో మలయజో భద్రశ్రీ శ్చందనోఽస్త్రియాం
తైలపర్ణిక గోశీర్షే హరిచందన మస్త్రియాం 396
తిలపర్ణీ తు పత్రాంగం రఞ్జనం రక్తచందనం.
కుచందనం చాథ జాతికోశ జాతిఫలే సమే. 397
కర్పూరాగరు కస్తూరీ తక్కోలై ర్యక్షకర్దమః
గాత్రానులేపనీ వర్తి ర్వర్ణకం స్యా ద్విలేపనం. 398
చూర్ణాని వాసయోగా స్స్యు ర్భావితం వాసితం త్రిషు
సంస్కారో గంధమాల్యాద్యై ర్యస్స్యా త్తదధివాసనం. 399
మాల్యం మాలా స్రజౌ మూర్ధ్ని కేశమధ్యే తు గర్భకం
ప్రభ్రష్టకం శిఖాలమ్బి పురోన్యస్తం లలామకం. 400
ప్రాలమ్బ మృజులమ్బి స్యా త్కణ్ఠా ద్వైకక్షకం తు తత్
య త్తిర్యక్ క్షిప్త మురసి శిఖా స్వాపీడశేఖరౌ. 401

రచనా స్యా త్పరిస్పంద ఆభోగః పరిపూర్ణతా
ఉపధానం తూపబర్హః శయ్యాయాం శయనీయవత్. 402
శయనం మఞ్చ పర్యఙ్క పల్యఙ్కాః ఖట్వయా సమాః
గేన్డుకః కన్దుకో దీపః ప్రదీపః పీఠ మాసనం 403
సముద్గక స్సంపుటకః ప్రతిగ్రాహః పతద్గ్రహః
ప్రసాధనీ కఙ్కతికా పిష్టాతః పటవాసకః. 404
దర్పణే ముకురాదర్శౌ వ్యజనం తాళవృంతకం

ఇతి మనుష్యవర్గః.

అథ బ్రహ్మవర్గః.

సన్తతి ర్గోత్ర జనన కులా న్యభిజ నాన్వయౌ. 405
వంశోఽన్వవాయ స్సన్తానో వర్ణా స్స్యు ర్బ్రాహ్మణాదయః
విప్రక్షత్రియవిట్ఛూద్రా శ్చాతుర్వర్ణ్య మితి స్మృతం
రాజబీజీ రాజవంశ్యో బీజ్య స్తు కులసమ్భవః. 406
మా(మ)హాకుల కులీనార్య సభ్య సజ్జన సాధవః
బ్రహ్మచారీ గృహీ వానప్రస్థో భిక్షు శ్చతుష్టయే. 407
ఆశ్రమోఽస్త్రీ ద్విజాత్యగ్రజన్మభూదేవ బాడబాః
విప్రశ్చ బ్రాహ్మణోఽసౌ షట్కర్మా యాగాదిభి ర్యుతః. 408
విద్వా న్విపశ్చి ద్దోషజ్ఞ స్సన్ సుధీః కోవిదో బుధః
ధీరో మనీషీ జ్ఞః ప్రాజ్ఞ స్సంఖ్యావా న్పణ్డితః కవిః. 409
ధీమాన్ సూరిః కృతీ కృష్టి ర్లబ్ధవర్ణో విచక్షణః
దూరదర్శీ దీర్ఘదర్శీ శ్రోత్రియ చ్ఛాందసౌ సమౌ. 410
ఉపాధ్యాయోఽధ్యాప కోఽథ స్యా న్నిషేకాదికృ ద్గురుః
మన్త్రవ్యాఖ్యా కృదాచార్య ఆదేష్టా త్వధ్వరే వ్రతీ. 411

యష్టా చ యజమాన శ్చ స సోమవతి దీక్షితః
ఇజ్యాశీలో యాయజూకో యజ్వా తు విధినేష్టవాన్. 412
సగీష్ప తీష్ట్వా స్థపతిః సోమపీథీ తు సోమపాః
సర్వవేదా స్స యే నేష్టో యాగ స్సర్వస్వదక్షిణః. 413
అనూచానః ప్రవచనే సాఙ్గేఽధీతీ గురోస్తు యః
లబ్ధానుజ్ఞ స్సమావృత్తః సుత్వా త్వభిషవే కృతే. 414
ఛాత్రాన్తే వాసినౌ శిష్యే శైక్షః ప్రాథమకల్పికాః
ఏకబ్రహ్మ వ్రతాచారా మిథ స్స బ్రహ్మచారిణః. 415
సతీర్థ్యా స్త్వేకగురువ శ్చితవా నగ్ని మగ్నిచిత్
పారంపర్యోపదేశః స్యా దైతిహ్య మితిహాఽవ్యయం 416
ఉపజ్ఞా జ్ఞాన మాద్యం స్యాత్ జ్ఞాత్వాఽరమ్భ ఉపక్రమః
యజ్ఞ స్సవోఽధ్వరోయాగ స్సప్తతన్తు ర్మఖః క్రతుః. 417
పాఠో హోమ శ్చాతిథీనాం సపర్యా తర్పణం బలిః
ఏతే పఞ్చ మహాయజ్ఞా బ్రహ్మయజ్ఞాదినామకాః. 418
సమజ్యా పరిషద్గోష్ఠీ సభా సమితి సంసదః
ఆస్థానీ క్లీబ మాస్థానం స్త్రీనపుంసకయో స్సదః. 419
ప్రాగ్వంశః ప్రాగ్ఘవిర్గేహాత్ సదస్యా విధిద(ర్శి)ర్శనః
సభాసద స్సభాస్తారా స్సభ్యా సామాజికా శ్చ తే. 420
అధ్వర్యూద్గాతృహోతారో యజుస్సామర్గ్విదః క్రమాత్
అగ్నీధ్రాద్యా ధనై ర్వార్యా ఋత్విజో యాజకా శ్చ తే. 421
వేదిః పరిష్కృతా భూమిః సమే స్థణ్డిలచత్వరే
చషాలో యూపకటకః కుమ్బా సుగహనా వృతిః. 422
యూపాగ్రం తర్మ నిర్మన్థ్యదారుణి త్వరణి ర్ద్వయోః
దక్షిణాగ్ని ర్గార్హపత్యాహవనీయౌ త్రయోగ్నయః. 423

అగ్నిత్రయ మిదం త్రేతా ప్రణీత సంస్కృతోఽనలః
సమూహ్యః పరిచాయ్యోపచాయ్యా అగ్నౌ ప్రయోగిణః 424
యో గార్హపత్యా దానీయ దక్షిణాగ్నౌ ప్రణీయతే
తస్మి న్నానాయ్యోఽథాగ్నాయీ స్వాహా చ హుతభుక్ప్రియా. 425
ఋక్ సామిధేనీ ధాయ్యా చ యా స్యా దగ్నిసమిన్ధనీ
గాయత్రీ ప్రముఖం ఛన్దో హవ్యపాకే చరుః పుమాన్. 426
ఆమిక్షా సా శృతోష్ణే యా క్షీరే స్యా ద్దధియోగతః
ధవిత్రం వ్యజనం తద్య ద్రచితం మృగచర్మణా. 427
పృషదాజ్యం సదధ్యాజ్యే పరమాన్నం తు పాయసం
హవ్యకవ్యే దైవపైత్రే అన్నే పాత్రం స్రువాదికం. 428
ధ్రువోపభృ జ్జుహూ ర్నా తు స్రువో భేదాః స్రుచః స్త్రియః
ఉపాకృతః పశురసౌ యోఽభిమన్త్ర్య క్రతౌ హతః. 429
పరమ్పరాకం శ (మ)సనం ప్రోక్షణం చ వధార్థకం
వాచ్యలింగాః ప్రమీతోపసమ్పన్న ప్రోక్షితాహతే. 430
సాన్నాయ్యం హవి రగ్నౌతు హుతం త్రిషు వషట్కృతం
దీక్షాన్తోఽవభృథో యజ్ఞే తత్కర్మార్హం తు యజ్ఞియం 431
త్రిష్వథ క్రతుకర్మేష్టం పూర్తం ఖాతాదికర్మయత్
అమృతం విఘసో యజ్ఞశేష భోజనశేషయోః. 432
త్యాగో విహాపితం దాన ముత్సర్జన విసర్జనే
విశ్రాణనం వితరణం స్పర్శనం ప్రతిపాదనం. 433
ప్రాదేశనం నిర్వపన మపవర్జన మంహతిః [కం
మృతార్థం తద (హేదా) హర్దానం త్రిషు స్యాదౌర్ధ్వదైహి. 434
పితృదానం నివాప స్స్యాత్ శ్రాద్ధం తత్కర్మశాస్త్రతః
అన్వాహార్యం మాసి కేఽంశోఽష్ట మోఽహ్నః కుతపోఽస్త్రియాం

పర్యేషణా పరీష్టి శ్చాన్వేషణా చ గవేషణా
సని స్త్వధ్యేషణా యాచ్ఞాఽభిశ స్తి ర్యాచ నాఽర్థనా. 436
షట్తు త్రి ష్వర్ఘ్య మర్ఘార్థే పాద్యం పాదాయ వారిణి
క్రమా దాతి థ్యాతిథేయే అతిథ్య ర్థేఽత్ర సాధుని. 437
స్యా దావేశిక ఆగన్తు రతిథి ర్నా గృహాగతే
ప్రాఘూర్ణికః ప్రాఘుణిక శ్చాభ్యుత్థానం చ గౌరవం. 438
పూజా నమ స్యాఽపచితి స్సప ర్యాఽర్చాఽర్హణా స్సమాః
వరివస్యా తు శుశ్రూషా పరిచ ర్యాఽప్యుపాసనా
వ్రజ్యాఽటాట్యా పర్యటనం చర్యా త్వీర్యాపథస్థితిః. 439
ఉపస్పర్శ స్త్వాచమన మథ మౌన మభాషణం
ప్రాచేతస శ్చాదికవిః స్యా న్మైత్రావరుణి శ్చ సః
వాల్మీకి శ్చాథ గాధేయో విశ్వామిత్ర శ్చ కౌశికః
వ్యాసో ద్వైపాయనః పారాశర్యః సత్యవతీసుతః. 440
ఆనుపూర్వీ స్త్రియాం వావృ త్పరిపాటి రనుక్రమః
పర్యాయ శ్చాతిపాత స్తు స్యా త్పర్యయ ఉపాత్యయః
నియమో వ్రతమస్త్రీ తచ్చోపవాసాదిపుణ్యకం. 441
ఉపవ స్త్రం తూపవాసో వివేకః పృథగాత్మతా
స్యా ద్బ్రహ్మవర్చసం వృత్తాధ్యయనర్ధి రథాఞ్జలిః. 442
పాఠే బ్రహ్మాఞ్జలిః పాఠే విప్రుషో బ్రహ్మబిన్దవః
ధ్యానయోగాసనే బ్రహ్మాసనం కల్పో విధి క్రమౌ. 443
ముఖ్య స్స్యా త్ప్రథమః కల్పోఽనుకల్పస్తు తతోఽధమః
సంస్కారపూర్వం గ్రహణం స్యా దుపాకరణం శ్రుతేః. 444
సమే తు పాదగ్రహణ మభివాదన మి త్యుభే
భిక్షుః పరివ్రా ట్కర్మన్దీ పారాశర్యపి మస్కరీ. 445

తపస్వీ తాపసః పారికాఙ్క్షీ వాచంయమో మునిః
తపః క్లేశసహో దాన్తో వర్ణినో బ్రహ్మచారిణః. 446
ఋషయ స్సత్యవచసః స్నాతక స్త్వాప్లుతో వ్రతీ
యే నిర్జితేన్ద్రియగ్రామా యతినో యతయ శ్చతే. 447
య స్థణ్డిలే వ్రతవశా చ్ఛేతే స్థణ్డిలశా య్యసౌ
స్థాణ్డిల శ్చాథ విరజ స్తమస స్స్యు ర్ద్వయాతిగాః, 448
పవిత్రః ప్రయతః పూతః పాషణ్డా స్సర్వలిఙ్గినః
పాలాశో దణ్డ ఆషాఢో వ్రతే రామ్భస్తు వైణవః. 449
అస్త్రీ కమణ్డలుః కుణ్డీ వ్రతినా మాసనం బ్రుసీ
అజినం చర్మకృత్తిః స్త్రీ భైక్షం భిక్షాకదమ్బకం. 450
స్వాధ్యాయ స్స్యాజ్జప స్సుత్యాఽభిషవ స్సవనం చ సా
సర్వైనసా మపధ్వంసి జప్యం త్రి ష్వఘమర్షణం. 451
దర్శశ్చ పౌర్ణమాసశ్చ యాగౌ పక్షా న్తయోః పృథక్
శరీరసాధనాపేక్షం నిత్యం యత్కర్మ తద్యమః. 651
నియమస్తు సయత్కర్మ నిత్య మాగన్తుసాధనం
క్షౌరం తు భద్రాకరణం ముణ్డనం వపనం తథా. 453
ఉపవీతం యజ్ఞసూత్రం ప్రోద్ధృతే దక్షిణేకరే
ప్రాచీనావీత మన్యస్మి న్నివీతం కణ్ఠలమ్బితం. 454
అఙ్గుళ్యగ్రే తైర్థం తీర్థం స్వల్పాఙ్గుళ్యో ర్మూలే కాయం
మధ్యేఽఙ్గుష్ఠాఙ్గుళ్యోః పైత్రం మూలేఙ్గుష్ఠస్య బ్రాహ్మం. 455
స్యా ద్బ్రహ్మభూయం బ్రహ్మత్వం బ్రహ్మసాయుజ్య మి త్యపి
దేవభూయాదికం తద్వత్ కృచ్ఛ్రం సా న్తపనాదికం 456
సన్న్యాసవత్యనశనే పుమా న్ప్రాయోఽథ వీరహా
నష్టాగ్నిః కుహనా లోభా న్మిథ్యేర్యాపథకల్పనా. 457

వ్రాత్య స్సంస్కారహీన స్స్యా దస్వాధ్యాయో నిరాకృతిః
ధర్మధ్వజీ లిఙ్గవృత్తి రవకీర్ణీ క్షతవ్రతః. 458
సుప్తే యస్మి న్నస్త మేతి సుప్తే యస్మి న్నుదేతి చ
అంశుమా నభినిర్ముక్తాభ్యుదితౌ తౌ యథాక్రమం. 459
పరివేత్తాఽను జోఽనూఢే జ్యేష్ఠే దారపరిగ్రహాత్
పరివిత్తి స్తు తజ్జ్యాయాన్ వివాహోపయమౌ సమౌ. 460
తథా పరిణ యోద్వా హోపయామాః పాణిపీడనం
వ్యవాయో గ్రామ్యధర్మో మైధునం నిధువనం రతం. 461
త్రివర్గో ధర్మకామార్థై శ్చతుర్వర్గ స్సమోక్షకైః
సబలై స్తై శ్చతుర్భద్రం జన్యా స్స్నిగ్ధా వరస్య యే. 462

ఇతి బ్రహ్మవర్గః.

అథ క్షత్త్రియవర్గః.

మూర్ధాభిషిక్తో రాజన్యో బాహుజః క్షత్త్రియో విరాట్
రాజ్ఞి రాట్పార్థివ క్ష్మాభృ న్నృప భూప మహీక్షితః. 463
రాజా తు ప్రణతా శేషసామ న్త స్స్యా దధీశ్వరః
చక్రవర్తీ సార్వభౌమో నృపోఽన్యో మణ్డలేశ్వరః. 464
యే నేష్టం రాజసూయేన మణ్డల స్యేశ్వర శ్చ యః
శాస్తి యశ్చాజ్ఞయా రాజ్ఞ స్స సమ్రా డథ రాజకం. 465
రాజన్యకం చ నృపతి క్షత్త్రియాణాం గణే క్రమాత్
మన్త్రీ ధీసచి వోఽమా త్యోఽన్యే కర్మసచివా స్తతః. 466
మహామాత్రాః ప్రధానాని పురోధా స్తు పురోహితః
ద్రష్టరి వ్యవహారాణాం ప్రాడ్వివాకాక్షదర్శకౌ. 467

ప్రతీహారే ద్వారపాల ద్వార్స్థ ద్వార్స్థిత దర్శకాః
రక్షివర్గ స్త్వనీక స్థోఽథాధ్యక్షాధికృతౌ సమౌ. 468
స్థాయుకోఽధికృతో గ్రామే గోపో గ్రామేషు భూరిషు
భౌరికః కనకాధ్యక్షో రూప్యాధ్యక్ష స్తు నైష్కికః. 469
అన్తఃపురే త్వధికృత స్స్యా దన్తర్వంశికో జనః
సౌవిదల్లాః కఞ్చుకినః స్థాపత్యా స్సౌవిదా శ్చ తే. 470
షండో వర్షవర స్తుల్యౌ సేవకార్థ్యనుజీవినః
విషయానన్తరో రాజా శ్శత్రు ర్మిత్ర్ర మతఃపరమ్. 471
ఉదాసీనః పరతరః పార్ష్ణిగ్రాహ స్తు పృష్ఠతః
రిపౌ వైరి సపత్నారి ద్విష ద్ద్వేషణ దుర్హృదః, 472
ద్వి డ్విపక్షాహితా మిత్ర దస్యు శాత్రవ శత్రవః
అభి(ఘా)యాతి పరారాతి ప్రత్యర్థి పరిపన్థినః. 473
స్నిగ్ధో వయస్య స్సవయా అథ మిత్రం సఖా సుహృత్
సఖ్యం సాప్తపదీనం స్యా దనురో ధోఽనువర్తనమ్. 474
యథార్హవర్ణః ప్రణిధి రపసర్ప శ్చరః స్పశః
చార శ్చ గూఢపురుషశ్చా(ప్త)ప్తః ప్రత్యయి (తౌ)తస్సమౌ. 475
సాంవత్సరో జ్యౌతిషికో దైవజ్ఞగణకా వపి
స్యుర్మౌహూర్తిక మౌహూర్త జ్ఞానికార్తాన్తికా వపి. 476
తాన్త్రికో జ్ఞాత సిద్ధాంత స్సత్రీ గృహపతి స్సమౌ
లిపికారోఽక్షరచ ణోఽక్షరచుఞ్చు శ్చ లేఖకే. 477
లిఖితాక్షరసంస్థానే లిపి ర్లిభి రుభే స్త్రియౌ
స్యాత్సందేశహరో దూతో దూత్యం తద్భావకర్మణోః 478

అధ్వనీనో ఽధ్వ గోఽధ్వన్యః పాన్థః పథిక ఇత్యపి
స్వామ్యమాత్యసుహృత్కోశ రాష్ట్రదుర్గబలాని చ. 479
రాజ్యాంగాని ప్రకృతయః పౌరాణాం శ్రేణ యోఽపి చ
సన్ధిర్నా విగ్రహో యాన మాసనం ద్వైధమాశ్రయః. 480
షడ్గుణా శ్శక్తయ స్తిస్రః ప్రభావోత్సాహ మన్త్రజాః
క్షయః స్థానం చ వృద్ధిశ్చ త్రివర్గో నీతివేదినాం. 481
సప్రతాపః ప్రభావశ్చ యత్తేజః కోశదణ్డజం
సామదానే భేదదణ్డా విత్యుపాయ చతుష్టయమ్. 482
సాహసం తు దమో దణ్డ స్సామ సాన్త్వ మథో సమౌ
భేదోపజాపా వుపధా ధర్మాద్యై ర్యత్పరీక్షణమ్. 483
పఞ్చ త్రి ష్వషడక్షీణో య స్తృతీయాద్యగోచరః
వివిక్త విజన చ్ఛన్న నిశ్శలాకా స్తథా రహః. 484
రహ శ్చోపాంశు చాలిఙ్గే రహస్యం తద్భవే త్రిషు
సమౌ విస్రమ్భవిశ్వాసౌ భ్రేషో భ్రంశో యథోచితాత్. 485
అభ్రేష న్యాయ కల్పాస్తు దేశరూపం సమఞ్జసం
యుక్త మౌపయికం లభ్యం భజమానాభినీతవత్. 486
న్యాయ్యం చ త్రిషు షట్ సంప్రధారణా తు సమర్థనమ్
అపవాదస్తు నిర్దేశో నిదేశ శ్శాసనం చ సః. 487
శిష్టి శ్చాజ్ఞా చ సంస్థా తు మర్యాదా ధారణా స్థితిః
ఆగోఽపరాధో మన్తు శ్చ సమే తూద్దాన బంధనే. 488
ద్విపాద్యో ద్విగుణో దండో భాగధేయః కరో బలిః
ఘట్టాదిదేయం శుల్కోఽస్త్రీ ప్రాభృతంతు ప్రదేశనమ్. 489
ఉపాయన ముపగ్రాహ్య ముపహార స్తథోపదా
యౌతకాది తు యద్దేయం సుదాయో హరణం చ తత్. 490

తత్కాల స్తు తదాత్వం స్యా దుత్తరః కాల ఆయతిః
సాందృష్టికం ఫలం సద్య ఉదర్కః ఫల ముత్తరం. 491
అదృష్టం వహ్నితోయాది దృష్టం స్వపరచక్రజం
మహీభుజా మహీభయం స్వపక్షప్రభవం భయమ్. 492
ప్రక్రియా త్వధికార స్స్యా చ్చామరం తు ప్రకీర్ణకం
నృపాసనం తు యద్భద్రాసనం సింహాసనం తు తత్. 493
హైమం ఛత్రం త్వాతపత్రం రాజ్ఞస్తు నృపలక్ష్మతత్
భద్రకుమ్భః పూర్ణకుమ్భో భృఙ్గారః కనకాలుకా. 494
నివేశ శ్శిబిరం షణ్ఢే సజ్జనం తూపరక్షణం
హస్త్యశ్వరథపాదాతం సేనాఙ్గం స్యా చ్చతుష్టయం. 495
దన్తీ దన్తావళో హస్తీ ద్విరదోఽనేకపో ద్విపః
మతఙ్గజో గజో నాగః కుఞ్జరో వారణః కరీ. 496
ఇభః స్తమ్బేరమః పద్మీ యూథనాథస్తు యూథపః
మదోత్కటో మదకలః కలభః కరిశాబకః. 497
ప్రభిన్నో గర్జితో మత్త స్సమా వుద్వాంత న్నిర్మదౌ
హాస్తికం గజతా బృన్దే కరిణీ ధేనుకా వశా. 498
గణ్డః కటో మదో దానం వమథుః కరశీకరః
కుమ్భౌ తు శిరసః పిణ్డౌ తయో ర్మధ్యే విదుః పుమాన్. 499
అవగ్రహో లలాటం స్యా దీషికా త్వక్షికూటకం
అపాంగదేశో నిర్యాణం కర్ణమూలం తు చూలికా. 500
అధః కుమ్భస్య వాహిత్థం ప్రతిమాన మధోఽస్యయత్
ఆసనం స్కంధదేశ స్స్యా త్పద్మకం బిన్దుజాలకమ్. 501
పక్షభాగః పార్శ్వభాగః దన్త భాగ స్తు యోఽగ్రతః
ద్వౌ పూర్వపశ్చా జంఘాదిదేశౌ గాత్రావరే క్రమాత్. 502

తోత్రం వైణుక మాలానం బన్ధస్తమ్భేఽథ శృఙ్ఖలా
అన్దుకో నిగళోఽస్త్రీ స్యా దఙ్కుశోఽస్త్రీ సృణి స్త్రియామ్. 503
దూష్యా కక్ష్యా వరత్రా స్యాత్కల్పనా సజ్జనా సమే
ప్రవేణ్యాస్తరణం వర్ణః పరిస్తోమః కుథో ద్వయోః 504
వీతం త్వసారం హస్త్యశ్వం వారీ తు గజబంధనే
ఘోటకే వీతితురగ తురంగాశ్వతురంగమాః. 505
వాజివాహార్వ గంధర్వ హయ సైన్ధవ సప్తయః
ఆజానేయాః కులీనా స్స్యు ర్వినీ తాస్సాధువాహినః. 506
వనాయుజాః పారశీకాః కామ్బోజా బాహ్లికా హయాః
యయు రశ్వోఽశ్వమేధీయో జవనస్తు జవాధికః. 507
పృష్ఠ్యః స్థౌరీ సితః కర్కో రథ్యో వోఢా రథస్య యః
బాలః కిశోరో వామ్యశ్వా బడబా బాడబం గణే. 508
త్రి ష్వాశ్వీనం యదశ్వేన దినే నైకేన గమ్యతే
కశ్యం తు మధ్య మశ్వానాం హేషా హ్రేషాచనిస్వనః. 509
నిగళస్తు గళోద్దేశే బృన్దే త్వశ్వీయ మాశ్వవత్
(ఆ)అస్కన్దితం ధో(ధౌ)రితకం రేచితం వల్గితం ప్లుతమ్. 510
గతయోఽమూః పఞ్చధారా ఘోణా తు ప్రోథ మస్త్రియామ్
కవికా తు ఖలీనోఽస్త్రీ శఫం క్లీబే ఖురః పుమాన్. 511
పుచ్ఛోఽస్త్రీ లూమలాఙ్గూలే వాలహస్త శ్చ వాలధిః
త్రిషూపావృత్త లుఠితౌ పరావృత్తే ముహుర్భువి. 512
యానే చక్రిణి యుద్ధార్థే శతాఙ్గ స్స్యందనో రథః
అసౌ పుష్యరథ శ్చక్రయానం న సమరాయ యత్. 513
కర్ణీరథః ప్రవహణం డయనం చ సమం త్రయం
క్లీబేఽన శ్శకటోఽస్త్రీ స్యా ద్గన్త్రీ కమ్బళివాహ్యకమ్. 514

శిబికా యాప్యయానం స్యాత్ డోలా ప్రేఙ్ఖాదికా స్త్రియామ్
ఉఖౌ తు ద్వైప వైయాఘ్రౌ ద్వీపిచర్మావృతే రథే. 515
పాణ్డుకమ్బళసంవీతః స్యన్దనః పాణ్డుకమ్బళీ
రథే కామ్బళవాస్త్రాద్యాః కమ్బళాదిభి రావృతే. 516
త్రిషు ద్వైప్యపాదయో రథ్యా రథకట్యా రథవ్రజే
ధూః స్త్రీ క్లీబే యానముఖం స్యా ద్రథాఙ్గ మ(వ)పస్కరః. 517
చక్రం రథాఙ్గం తస్యాన్తే నేమిః స్త్రీ స్యా త్ప్రధిః పుమాన్
పిణ్డికా నాభి రక్షాగ్రకీలకే తు ద్వయో రణిః. 518
రథగుప్తి ర్వరూథో నా కూబర స్తు యుగన్ధరః
అనుకర్షో దార్వధః స్థం ప్రాసఙ్గో నా యుగాద్యుగః 519
సర్వం స్యా ద్వాహనం యానం యుగ్యం పత్త్రం చ ధోరణం
పరంపరా వాహనం య త్తద్వైనీతక మస్త్రియామ్. 520
ఆధోరణా హస్తిపకా హస్త్యారోహా నిషాదినః.
నియన్తా ప్రాజితా యన్తా సూతః క్షత్తా చ సారథిః. 521
సవ్యేష్ఠ దక్షిణస్థౌ చ సంజ్ఞా రథకుటుమ్బినః
రథిన స్స్యన్దనారోహా అశ్వారోహాస్తు సాదినః. 522
భటా యోధాశ్చ యోద్ధార స్సేనారక్షా స్తు సైనికాః
సేనాయాం సమవేతా యే సైన్యా స్తే సైనికా శ్చ తే. 523
బలినో యే సహస్రేణ సాహస్రాస్తే సహస్రిణః
పరిధిస్థః పరిచర స్సేనానీ ర్వాహినీపతిః. 524
కఞ్చుకో వారవాణోఽస్త్రీ యత్తు మధ్యే సకఞ్చుకాః
బధ్నన్తి తత్సారసన మధికాంగే ఽథశీర్షకం. 525
శీర్షణ్యం చ శిరస్త్రేఽథ తనుత్రం వర్మదంశనం
ఉరశ్ఛదః కఙ్కటకో జాగరః కవచోఽస్త్రియాం. 526

ఆముక్తః ప్రతిముక్త శ్చ పినద్ధ శ్చాపినద్ధవత్.
సన్నద్ధో వర్మిత స్సజ్జో దంశితో వ్యూఢకఙ్కటః. 527
త్రిష్వాముక్తాదయో వర్మభృతాం కావచికం గణే
పదాతి పత్తి పదగ పాదాతిక పదాజయః. 528
పద్గశ్చ పదిక శ్చాథ పాదాతం పత్తిసంహతిః
శస్త్రాజీవో కాణ్డపృష్ఠాయుధీ యాయుధికాస్సమాః. 529
కృతహస్త స్సుప్రయోగవిశిఖః కృతపుఙ్ఖవత్
అపరాద్ధపృషత్కోఽసౌ లక్ష్యాద్య శ్చ్యుతసాయకః. 530
ధన్వీ ధనుష్మాన్ ధానుష్కో నిషంగ్యస్త్రీ ధనుర్ధరః
స్యాత్కాణ్డవాం స్తు కాణ్డీర శ్శాక్తికః శ్శక్తి హేతికః. 531
యాష్టీక పారశ్వథికౌ యష్టి స్వధితి హేతికౌ
నైస్త్రింశికోఽసిహేతి స్స్యా త్సమౌ ప్రాసిక కౌన్తికౌ. 532
చర్మీ ఫలకపాణి స్స్యా త్పతాకీ వైజయన్తికః
అనుప్లవ స్సహాయ శ్చానుచ రోఽభిచర స్సమాః, 533
పురోగాగ్రేసరప్రష్ఠాగ్రతస్సర పురస్సరాః
పురోగమః పురోగామీ మందగామీ తు మన్థరః. 534
జఙ్ఘాలోఽతిజవ స్తుల్యౌ జఙ్ఘాకరిక జాఙ్ఘికౌ
తరస్వీ త్వరితో వేగీ ప్రజవీ జవనో జవః. 535
జయ్యో యశ్శక్యతే జేతుం జేయో జేతవ్యమాత్రకే
జైత్రస్తు జేతా యే గచ్ఛత్యలం విద్విషతః ప్రతి. 536
సోఽభ్యమిత్రోఽభ్యమిత్రీయోఽప్యభ్యమిత్రీణ ఇత్యపి
ఊర్జస్వల స్స్యా దూర్జస్వీ య ఊర్జోఽతిశయాన్వితః. 537
స్యా దురస్వా సురసిలో రథికో రథినో రథీ
కామఙ్గా మ్యనుకామీనో హ్యాత్యన్తీన స్తథా భృశం. 538

శూరో వీరశ్చ విక్రాన్తో జేతా జిష్ణుశ్చ జిత్వరః
సాంయుగీనో రణే సాధుః శస్త్రాజీవాదయ స్త్రిషు. 539

ధ్వజినీ వాహినీ సేనా పృతనాఽనీకినీ చమూః
వరూధినీ బలం సైన్యం చక్రం చానీక మస్త్రియాం 540

వ్యూహ స్తు బలవిన్యాసో భేదా దణ్డాదయో యుధి
ప్రత్యాసారో వ్యూహపార్ష్ణిః సైన్యపృష్ఠే ప్రతిగ్రహః. 541

ఏకేభైకరథా త్ర్యశ్వా పత్తిః పఞ్చపదాతికా
పత్త్యఙ్గై స్త్రిగుణైః సర్వైః క్రమా దాఖ్యా యథోత్తరం 542

సేనాముఖం గుల్మగణౌ వాహినీ పృతనా చమూః
అనీకినీ దశానీకి న్యక్షౌహి ణ్యథ సంపది. 543

సంపత్తిః శ్రీ శ్చ లక్ష్మీ శ్చ విపత్త్యాం విపదాపదౌ
ఆయుధం తు ప్రహరణం శస్త్ర మస్త్ర మథా స్త్రియాం. 544

ధను శ్చాపౌ ధన్వ శరాసన కోదణ్డ కార్ముకం
ఇష్వాసోఽప్యథ కర్ణస్య కాలపృష్ఠం శరాసనం 545

కపిధ్వజస్య గాణ్డీవ గాణ్డివౌ పుంనపుంసకౌ
కోటిరస్యాటనీ గోధా తలే జ్యాఘాతవారణే 546

లస్తక స్తు ధనుర్మధ్యం మౌర్వీ జ్యా శిఞ్జినీ గుణః
స్యా త్ప్రత్యాలీఢ మాలీఢ మిత్యాది స్థానపఞ్చకం. 547

లక్ష్యం లక్షం శరవ్యం చ శరాభ్యాస ఉపాసనం
పృషత్కా బాణ విశిఖా అజిహ్మగ ఖగాశుగాః. 548

కలమ్బ మార్గణశరాః పత్త్రీ రోప ఇషు ర్ద్వయోః
ప్రక్ష్వేడనా స్తు నారాచాః పక్షో వాజ స్త్రిషూత్తరే. 549

నిరస్తః ప్రహితే బాణే విషాక్తే దిగ్ధలిప్తకౌ
తూణోపాసఙ్గ తూణీర నిషఙ్గా ఇషుధి ర్ద్వయోః. 550
తూణ్యాం ఖడ్గే తు నిస్త్రింశ చంద్రహాసాసి రిష్టయః
కౌక్షేయకో మణ్డలాగ్రః కరవాలః కృపాణవత్ 551
త్సరుః ఖడ్గాది ముష్టౌ స్యా న్మేఖలా తన్నిబంధనే
ఫలకోఽస్త్రీ ఫలం చర్మ సంగ్రాహో ముష్టి రస్య యః. 552
ద్రుఘణో ముద్గరఘనౌ స్యా దీళీ కరవాలికా
భిండిపాల స్సృగస్తుల్యౌ పరిఘః పరిఘాతనః. 553
ద్వయోః కుఠార స్స్వధితిః పరశు శ్చ పరశ్వధః
స్యా చ్ఛస్త్రీ చాసిపుత్రీ చ ఛురికా చాసిధేనుకా. 554
వా పుంసి శల్యం కఙ్కు ర్నా సర్వలా తోమరోఽస్త్రియామ్
ప్రాస స్తు కుంతః కోణ స్తు స్త్రియః పాళ్యశ్రి కోటయః 555
సర్వాభిసార స్సర్వౌఘ స్సర్వసన్నహనార్థకః
లోహాభిసారోఽస్త్రభృతాం రాజ్ఞాం నీరాజనావిధిః. 556
యత్సేనయాఽభిగమన మరౌ తదభిషేణనమ్
యాత్రా వ్రజ్యాఽభినిర్యాణం ప్రస్థానం గమనం గమః. 557
స్యా దాసారః ప్రసరణం ప్రచక్రం చలితార్థకం
అహితా న్ప్రతి త్యభీతస్య రణే యాన మభిక్రమః. 558
వైతాళికా బోధకరా శ్చాక్రికా ఘాణ్టికా స్సమాః
స్యు ర్మాగధా స్తు మగధా వన్దినః స్తుతిపాఠకాః 559
సంశప్తకా స్తు సమయా త్సంగ్రామా దనివర్తినః
రేణు ర్ద్వయో స్స్త్రియాం ధూళిః పాంసు ర్నా న ద్వయోరజః. 560
చూర్ణే క్షోద స్సముత్పిఞ్జ పిఞ్జలౌ భృశ మాకులే
పతాకా వైజయన్తీ స్యా త్కేతనం ధ్వజ మస్త్రియామ్. 561

సా వీరాశంసనం యుద్ధభూమి ర్యాఽతిభయప్రదా
అహంపూర్వ మహంపూర్వ మిత్యహంపూర్వికా క్రియా. 562
ఆహోపురుషికా దర్పా ద్యా స్యా త్సంభావనాత్మని
అహమహమికా తు సా స్యా త్పరస్పరం యో భవ త్యహంకారః.
ద్రవిణం తర స్సహో బల శౌర్యాణి స్థామ శుష్మం చ
శక్తిః పరాక్రమః ప్రాణో విక్రమ స్త్వతిశక్తితా. 564
వీరపానం తు యత్పానం వృత్తే భావిని వా రణే
యుద్ధ మాయోధనం జన్యం ప్రధనం ప్రవిదారణమ్. 565
మృధ మాస్కన్దనం సఙ్ఖ్యం సమీకం సాంపరాయకమ్
అస్త్రియాం సమరానీక రణాః కలహ విగ్రహౌ. 566
సంప్రహారాభిసంపాత కలి సంస్ఫోట సంయుగాః
అభ్యామర్ద సమాఘాత సంగ్రామాభ్యాగ మాహవాః. 567
సముదాయః స్త్రియాం సంయ త్సమి త్యాజి సమిద్యుధః
నియుద్ధం బాహుయుద్ధేఽథ తుములం రణసంకులే. 568
క్ష్వేడా తు సింహనాద స్స్యాత్ కరిణాం ఘటనా ఘటా
క్రన్దనం యోధసంరావో బృంహితం కరిగర్జితమ్. 569
విస్ఫారో ధనుషాం స్యానః పటహాడమ్బరౌ సమౌ
ప్రసభం తు బలాత్కారో హఠోఽథ స్ఖలితం ఛలమ్. 570
అజన్యం క్లీబ ఉత్పాత ఉపసర్గ స్సమం త్రయమ్
మూర్ఛా తు కశ్మలం మోహోఽప్యవమర్ద స్తు పీడనమ్. 571
అభ్యవస్కన్దనం త్వభ్యాసాదనం విజయో జయః
వైరశుద్ధిః ప్రతీకారో వైరనిర్యాతనం చ సా. 572
ప్రద్రావోద్ద్రావ విద్రావ సం(దా)ద్రావావిద్రవో ద్రవః
అపక్ర మోఽపయానం చ రణే భఙ్గః పరాజయః. 573

పరాజిత పరభూతౌ త్రిషు నష్టతిరోహితౌ
ప్రమాపణం నిబర్హణం నికారణం నిశారణమ్. 574
ప్రవాసనం పరాసనం నిషూదనం నిహింసనమ్
నిర్వాపణం సంజ్ఞపనం నిర్గ్రన్థన మపాసనమ్. 575
నిస్తర్హణం నిహననం క్షణనం పరివర్జనం
నిర్వాసనం విశసనం మారణం ప్రతిఘాతనం. 576
ఉద్వాసన ప్రమథన క్రథనోజ్జాసనాని చ
ఆలమ్భ పిఞ్జ విశర ఘాతోన్మాథ వధా అపి. 577
స్యాత్పఞ్చతా కాలధర్మో దిష్టాన్తః ప్రలయోఽత్యయః
అన్తోనాశోద్వయో ర్మృత్యు ర్మరణం నిధ నోఽస్త్రియాం. 578
పరాసు ప్రాప్తపఞ్చత్వ పరేత ప్రేత సంస్థితాః
మృత ప్రమీతౌ త్రిష్వేతే చితా చిత్యా చితిః స్త్రియాం. 579
కబన్ధోఽస్త్రీ క్రియాయుక్త మపమూర్ధకళేబరం
శ్మశానం స్యా త్పితృవనం కుణప శ్శవమస్త్రియాం. 580
ప్రగ్రహోపగ్రహౌ బన్ద్యాం కారా స్యా ద్బన్ధనాలయే
పుంసి భూ మ్న్యసవః ప్రాణా శ్చైవం జీ వోఽసుధారణం 581
ఆయు ర్జీవితకాలో నా జీవాతు ర్జీవనౌషధం

ఇతి క్షత్త్రియవర్గః.

అథ వైశ్యవర్గః.

ఊరవ్యా ఊరుజా అర్యా వైశ్యా భూమి స్పృశో విశః. 582
ఆజీవో జీవికా వార్తా వృత్తి ర్వర్తన జీవనే
స్త్రియాం కృషిః పాశుపాల్యం వాణిజ్యం చేతి వృత్తయః. 583

సేవా శ్వవృత్తి రనృతం కృషి రుఞ్ఛ శిలం త్వృతం
ద్వేయాచితాయాచితయో ర్యథాసంఖ్యం మృతామృతే. 584
సత్యానృతం వణిగ్భావ స్స్యా దృణం పర్యుదఞ్చనం
ఉద్ధా రోఽర్థప్రయోగ స్తు కుసీదం వృద్ధిజీవికా. 585
యాచ్ఞా యాప్తం యాచితకం నిమయా దాప(ప) మిత్యకం
ఉత్తమర్ణాధమర్ణౌ ద్వౌ ప్రయోక్తృగ్రాహకౌ క్రమాత్. 586
కుసీదికో వార్ధుషికో వృద్ధ్యాజీవ శ్చ వార్ధుషిః
క్షేత్రాజీవః కర్షక శ్చ కృషిక శ్చ కృషీవలః. 587
క్షేత్రం వ్రైహేయశాలేయం వ్రీహిశాల్యుద్భవోచితం
యవ్యం యవక్యం షష్టిక్యం యవాదిభవనం హి యత్. 588
తిల్యతైలీనవ న్మాషో మాణుభఙ్గా ద్విరూపతా
మౌద్గీన కౌద్రవీణాది శేషధాన్యోద్భవోచితం. 589
బీజాకృతం తూప్తకృష్టం సీత్యం కృష్టం చ హల్యవత్
త్రిగుణాకృతం తృతీయాకృతం త్రిహల్యం త్రిసీత్యమపి తస్మిన్.
ద్విగుణాకృతే తు తత్సర్వం ద్విపూర్వం శమ్బాకృతమపీహ
ద్రోణాఢకాదివాపాదౌ ద్రౌణికాఢకికాదయః. 591
ఖారీవాప స్తు ఖారీక ఉత్తమర్ణాదయ స్త్రిషు
పున్నపుంసకయో ర్వప్రం కేదారం క్షేత్ర మస్య తు 592
కైదారకం స్యాత్ కైదార్యం క్షేత్రం కైదారికం గణే
లోష్టాని లోష్టవః పుంసి కోటిశో లోష్టభేదనః. 593
ప్రాజనం తోదనం తోత్రం ఖనిత్ర మవదారణం
దాత్రం లవిత్ర మాబన్ధో యోక్త్రం యోత్ర మథోఽఫలం 594
నిరీషం కూ(కు)టకం ఫాలః కృషకో లాఙ్గలం హలం
గోదారణం చ సీరోఽథ శమ్యాస్త్రీ యుగకీలకం. 595

ఈషా లాంగలదణ్డ స్స్యాత్ సీతా లాంగలపద్ధతిః
పుంసి మేధిః ఖలే దారు న్యస్తం య త్పశుబన్ధనే. 596
ఆశు వ్రీహిః పాటల స్స్యాత్ శితశూకయవౌ సమౌ
తోక్మ స్తు తత్ర హరితే కలాయ స్తు సతీనకః. 597
హరేణు(రేణుకౌ)ఖణ్డికౌ చాస్మిన్ కోరదూష స్తు కోద్రవః
మంగళ్యకో మసూ రోఽథ మకుష్టక మయష్టకౌ. 598
వనముద్గే సర్షపే తు ద్వౌ తున్తుభకదమ్బకౌ
సిద్ధార్థ స్త్వేష ధవళో గోధూమ స్సుమనస్సమౌ, 599
స్యాద్యావక స్తు కుల్మాష శ్చణకో హరిమన్థకః
ద్వౌ తిలే తిలపిఞ్జ శ్చ తిలపేజ శ్చ నిష్ఫలే. 600
క్షవః క్షుతాభిజననో రాజికా కృష్ణి కాఽసురీ
స్త్రియౌ కఙ్గుప్రియంగూ ద్వే అతసీ స్యా దుమా క్షుమా. 601
మాతులానీ తు భంగాయాం వ్రీహిభేద స్త్వణుః పుమాన్
కింశారు స్సస్యశూకం స్యా త్కణిశం సస్యమఞ్జరీ. 662
ధాన్యం వ్రీహిః స్తమ్బకరిః స్తమ్బో గుచ్ఛ స్తృణాదినః
నాళీ నాళం చ కాండోఽస్య పలాలోఽస్త్రీ స నిష్ఫలః, 603
కడంగరో బుసం క్లీబే ధాన్యత్వచి తుషః పుమాన్
శూకోఽస్త్రీ శ్లక్ష్ణతీక్ష్ణాగ్రే శమీ శిమ్బా త్రి షూత్తరే. 604
ఋద్ధ మావసితం ధాన్యం పూతం తు బహులీకృతం
మాషాదయ శ్శమీధాన్యే శూకధాన్యే యవాదయః. 605
శాలయః కలమాద్యా శ్చ షష్టికాద్యా శ్చ పుం స్యమీ
తృణధాన్యాని నీవారాః స్త్రీ గవేధు ర్గవేధుకా. 606
అయోగ్రం ముసలోఽస్త్రీ స్యా దుదూఖల ములూఖలం
ప్రస్ఫోటనం శూర్ప మస్త్రీ చాలినీ తితఉః పుమాన్. 607

స్యాత ప్రసేవౌ కండోల పిటౌ కట కిలిఞ్జకౌ
సమానౌ రసవత్యాం తు పాకస్థానం మహానసం. 608
పౌరోగవ స్తదధ్యక్ష స్సూపకారా స్తు వల్లవాః
ఆరాళికా ఆన్ధసికా స్సూదా ఔదనికా గుణాః. 609
ఆపూపికః కాన్దవికో భక్ష్యకార ఇమే త్రిషు
అశ్మ న్త ముద్ధాన మధిశ్రయణీ చుల్లి ర న్తికా. 610
అంగారధానికాఽఙ్గారశక ట్యపి హస న్త్యపి
హస న్యప్యథ నస్త్రీ స్యా దఙ్గా రోఽలాత ముల్ముకం. 611
క్లీబేఽమ్బరీషం భ్రాష్ట్రో నా కన్దుర్వా స్వేదనీ స్త్రియాం
అలఞ్జర స్స్యా న్మణికః కర్కు ర్యాలు గ్గళ న్తికా. 612
పిఠరః స్థాల్యుఖా కుణ్డం కలశ స్తు త్రిషు ద్వయోః
ఘటః కుట నిపావ స్త్రీ శరావో వర్ధమానకః. 613
ఋజీషం పిష్టపచనం కంసోఽస్త్రీ పానభాజనం
కుతూః కృ త్తిః స్నేహపాత్రే సైవాల్పా కుతుపః పుమాన్. 614
సర్వ మావపనం భాణ్డం పాత్రామత్రే చ భాజనం
దర్వీః కమ్బిః ఖజాకా చ స్యా త్తర్దూ ర్దారుహ స్తకః. 615
అస్త్రీ శాకం హరితకం శిగ్రు రస్యతు నాడికా
కడమ్బ శ్చ కలమ్బ శ్చ వేశవార ఉపస్కరః. 616
తిన్త్రిడీకం చ చుక్రం చ వృక్షామ్ల మథ వేల్లజం
మరీచం కోలకం కృష్ణ మూషణం ధర్మప త్తనం. 617
జీరకో జీరణోఽజాజీ కణా కృష్ణే తు జీరకే.
సుషవీ కారవీ పృథ్వీ పృథుః కాలోపకుఞ్చికా, 618
ఆర్ద్రకం శృఙ్గబేరం స్యా దథ చ్ఛత్రా వితున్నకః
కు స్తుమ్బురు చ ధాన్యాక మథ శుణ్ఠీ మహౌషధమ్. 719

స్త్రీ నపుంసకయో ర్విశ్వం నాగరం విశ్వభేషజం.
ఆరనాళక సౌవీర కుల్మాషాభిషుతాని చ. 620
అవన్తిసోమ ధాన్యామ్లకుఞ్జలాని చ కాఞ్జికే
సహస్రవేధి జతుకం బాహ్లికం హిఙ్గు రామఠమ్. 621
తత్పత్త్రీ కారవీ పృథ్వీ బాష్పికా కబరీ పృథుః.
నిశాఖ్యా కాఞ్చనీ పీతా హరిద్రా వరవర్ణినీ. 622
సాముద్రం యత్తు లవణ మక్షీబం వశిరం చ తత్
సైన్ధవోఽస్త్రీ శీతశివం మాణిబన్ధం చ సిన్ధుజే. 623
రౌమకే బస్తకం పాక్యం బిడం చ కృతకే ద్వయం
సౌవర్చ లేఽక్షరుచకే తిలకం తత్ర మేచకే. 624
మత్స్యణ్డీ ఫాణితం ఖణ్డవికారే శర్కరా సితా
కూర్చికా క్షీరవికృతి స్స్యా ద్రసాలా తు మార్జికా. 625
స్యా త్తేమనం తు నిష్ఠానం త్రిలిఙ్గా వాశితావధేః
శూలాకృతం భటిత్రం చ శూల్య ముఖ్యం తు పైఠరం. 626
ప్రణీత ముపసంపన్నం ప్రశస్తం స్యా త్సుసంస్కృతం
స్యా త్పిచ్ఛిలం తు విజిలం సంమృష్టం శోధితం సమే. 627
చిక్కణం మసృణం స్నిగ్ధం తుల్యే భావితవాసితే
అపక్వం పౌళి రభ్యూషో లాజాః పుం భూమ్ని చాక్షతాః. 628
పృథుక స్స్యా చ్చిపిటకో ధానా భృష్టయవే స్త్రియాం
పూపోఽపూపః పిష్టక స్స్యా త్కరమ్భో దధిసక్తవః. 629
భిస్సా స్త్రీ భక్త మన్ధోఽన్న మోదనోఽస్త్రీ సదీదివిః
భిస్సటా దగ్ధికా సర్వరసాగ్రే మణ్డ మస్త్రియాం. 630
మాసరా చామనిస్రావా మణ్డే భక్తసముద్భవే
యవాగూ రుష్ణికా శ్రాణా విలేపీ తరళా చ సా. 631

గవ్యం త్రిషు గవాం సర్వం గోవి డ్గోమయ మస్త్రియాం
తత్తు శుష్కం కరీషోఽస్త్రీ దుగ్ధం క్షీరం పయ స్సమం. 632
పయస్య మాజ్య దధ్యాది ద్రప్సం దధి ఘనేతరత్
ఘృత మాజ్యం హవి స్సర్పి ర్నవనీతం నవోద్ధృతం. 633
తత్తు హైయఙ్గవీనం యద్ధ్యో గోదోహోద్భవం ఘృతం
దణ్డాహతం కాలశేయ మరిష్ట మపి గోరసః. 634
తక్రం హ్యుదశ్వి న్మథితం పాదా మ్బ్వర్ధాంబు నిర్జలం
మణ్డం దధిభవం మస్తు పీయూ షోఽభినవం పయః. 635
అశనాయా బుభుక్షా క్షుద్గ్రాస స్తు కబళః పుమాన్
సపీతిః స్త్రీ తుల్యపానం సగ్ధిః స్త్రీ సహభోజనం. 636
ఉదన్యా తు పిపాసా తృట్తర్షో జగ్ధి స్తు భోజనం
జేమనం లేప ఆహారో నిఘసో న్యాద ఇత్యపి. 637
సౌహిత్యం తర్పణం తృప్తిః ఫేలా భుక్త సముజ్ఝితం
కామం ప్రకామం పర్యాప్తం నికామేష్టం యథేప్సితం. 638
గోపే గోపాల గోసంఖ్య గోధు గాభీర వల్లవాః
గోమహిష్యాదికం పాదబన్ధనం ద్వౌ గవీశ్వరే. 639
గోమాన్ గోమీ గోకులం తు గోధనం స్యా ద్గవాంవ్రజే
త్రిష్వాశితం గవీనం తద్గావో యత్రాశితాః పురా. 640
ఉక్షా భద్రో బలీవర్ద ఋషభో వృషభో వృషః
అనడ్వాన్ సౌరభేయో గా రుక్ష్ణాం సంహతి రౌక్షకం. 641
గవ్యా గోత్రా గవాం వత్సధేన్వో ర్వాత్సకధైనుకే
(ఉక్షా)వృషో మహానమహోక్షః స్యా ద్వృద్ధోక్ష స్తు జరద్గవః. 642
ఉత్పన్న ఉక్షా జాతోక్ష స్సద్యోజాత స్తు తర్ణకః
శకృత్కరి స్తు వత్స స్స్యాద్దమ్య వత్సతరౌ సమౌ. 643

ఆర్షభ్యషణ్ఢతా యోగ్యః షండో గోపతి రిట్చరః
స్కన్ధప్రదేశోఽస్య వహః సాస్నా తు గలకమ్బలః 644
స్యా న్నస్తిత స్తు నస్యోతః ప్రష్ఠవా డ్యుగపార్శ్వగః
యుగాదీనాం తు వోఢారో యుగ్య ప్రాసఙ్గ్య శాకటాః. 645
ఖన త్యనేన తద్వోఢాఽస్యేదం హాలికసైరికౌ
ధూర్వహే ధుర్య ధౌరేయ ధురీణా స్స ధురన్ధరాః. 646
ఉభా వేకధురీ ణైకధురా వేకధురావహే
సతు సర్వధురీణో యో భద్ర స్సర్వ ధురావహః. 647
మాహేయీ సౌరభేయీ గౌ రుస్రా మాహా చ శృఙ్గిణీ
అర్జున్యఘ్న్యా రోహిణీ స్యా దుత్తమా గోషు నైచికీ. 648
వర్ణాదిభేదా త్సంజ్ఞా స్స్యు శ్శబళీ ధవళాదయః
ద్విహాయనీ ద్వివర్షా గౌ రేకాబ్దా త్వేకహాయనీ. 649
చతురబ్దా చతుర్హాయ ణ్యేవం త్ర్యబ్దా త్రిహాయణీ
వశా వన్ధ్యాఽవతోకా తు స్రవద్గర్భాఽథ సన్ధినీ. 650
ఆక్రాన్తా వృషభే ణాథ వేహ ద్గర్భోపఘాతినీ
కాల్యోపసర్యా ప్రజనే ప్రష్ఠౌహీ బాలగర్భిణీ. 651
స్యా దచణ్డీ తు సుకరా బహుసూతిః పరేష్టుకా
చిరసూతా బష్కయణీ ధేను స్స్యా న్నవసూతికా. 652
సువ్రతా సుఖసన్దోహ్యా పీనోధ్నీ పీవరస్తనీ
ద్రోణక్షీరా ద్రోణదుఘా ధేనుష్యా బన్ధకే స్థితా. 653
సమాంసమీనా సా యైవ ప్రతివర్షం ప్రసూయతే
ఊధ స్తు క్లీబ మాపీనం సమౌ శివకకీలకౌ. 654
న పుంసి దామ సంధానం పశురజ్జు స్తు దామనీ
వైశాఖ మన్థ మన్థాన మన్థానో మన్థదణ్డకే. 655

కుఠరో దణ్డవిష్కమ్భౌ మన్థనీ గర్గరీ సమే
ఉష్ట్రే క్రమేళ కమయ మహాఙ్గాః కరభ శ్శిశుః. 656.
కరభా స్స్యు శ్శృఙ్ఖలకా దారవైః పాదబన్ధనైః
అజా ఛాగీ శుభ చ్ఛాగ బస్త చ్ఛగలకా అజే. 657
మేణ్ఢోర భ్రోర ణోర్ణాయు మేష వృష్ణయ ఏడకే
ఉష్ట్రోర భ్రాజబృన్దే స్యా దౌష్ట్రకౌరభ్రకాజకమ్. 658
చక్రీవన్త స్తు బాలేయా రాసభా గర్దభాః ఖరాః
వైదేహక స్సార్థవాహో నైగమో వాణిజో వణిక్. 659
పణ్యాజీవో ఽప్యాపణికః క్రయవిక్రయక శ్చ సః
విక్రేతా స్యా ద్విక్రయికః క్రాయికః క్రయిక స్సమౌ. 660
వాణిజ్యం తు వణిజ్యా స్యా న్మూల్యం వస్నో ఽప్యవక్రయః
నీవీ పరిపణం మూలధనం లాభో ఽధికం ఫలమ్. 661
పరిదానం పరీవర్తో నైమేయ నిమయా వపి
పుమా నుపనిధి ర్న్యాసః ప్రతిదానం త దర్పణమ్. 662
క్రయే ప్రసారితం క్రయ్యం క్రేయం క్రేతవ్యమాత్రకే
విక్రేయం పణితవ్యం చ పణ్యం క్రయ్యాదయ స్త్రిషు 663
క్లీబే సత్యాపనం సత్యంకార స్సత్యాకృతిః స్త్రియాం
విపణో విక్రయ స్సంఖ్యా స్సంఖ్యేయే హ్యాదశ త్రిషు 664
వింశత్యాద్యా స్సదైకత్వే సర్వా స్సంఖ్యేయసంఖ్యయోః
సంఖ్యార్థే ద్విబహుత్వే స్తస్తాసు చానవతే స్త్రియాం. 665
పఙ్క్తే శ్శతసహస్రాది క్రమా ద్దశగుణోత్తరం.
(యౌ)పౌతవం ద్రువయం పాయ్య మితి మానార్థకం త్రయం. 666
మానం తులాఙ్గులి ప్రస్థై ర్గుఞ్జాః పఞ్చాద్యమాషకః
తేషో డశాక్షః కర్షో ఽస్త్రీ పలం కర్షచతుష్టయమ్. 667

సువర్ణబిస్తౌ హేమ్నోఽక్షే కురుబిస్తస్తు తత్పలే
తులాస్త్రియాం పలశతం భార స్స్యా ద్వింశతి స్తులాః. 668
ఆచితో దశభారా స్స్యు శ్శాకటో భార ఆచితః
కార్షాపణః కార్షిక స్స్యా త్కార్షికే తామ్రికే పణః. 669
అస్త్రియా మాఢక ద్రోణౌ ఖారీవాహో నికుఞ్చకః
కుడవః ప్రస్థ ఇత్యాద్యాః పరిమాణార్థకాః పృథక్. 670
పాద స్తురీయః పాద స్స్యాత్ అంశభాగౌ తు వణ్టకః
ద్రవ్యం విత్తం స్వాపతేయం రిక్థ మృక్థం ధనం వసు. 671
హిరణ్యం ద్రవిణం ద్యుమ్న మర్థ రై విభవా అపి
స్యాత్కోశ శ్చ హిరణ్యం చ హేమరూప్యే కృతాకృతే. 672
తాభ్యాం యదన్య త్తత్కుప్యం రూప్య స్త ద్ద్వయ మాహతం
గారుత్మతం మరకత మశ్మగర్భో హరిన్మణిః. 673
శోణరత్నం లోహితకః పద్మరా గోఽథ మౌక్తికమ్
ముక్తాఽథ విద్రుమః పుంసి ప్రవాళం పున్నపుంసకమ్. 674
రత్నం మణి ర్ద్వయో రశ్మజాతౌ ముక్తాది కేఽపి చ
స్వర్ణం సువర్ణం కనకం హిరణ్యం హేమ హాటకమ్. 675
తపనీయం శాతకుమ్భం గాఙ్గేయం భర్మ కర్బురమ్
చామీకరం జాతరూపం మహారజతకాఞ్చనే. 676
రుక్మం కార్తస్వరం జామ్బూనద మష్టాపదోఽస్త్రియాం
అలఙ్కారసువర్ణం యచ్ఛృఙ్గీకనక మిత్యదః. 677
దుర్వర్ణం రజతం రూప్యం ఖర్జూరం శ్వేత మిత్యపి
రీతిః స్త్రియా మారకూటో న స్త్రియా మథ తామ్రకమ్. 678
శుల్బం మ్లేచ్ఛముఖం ద్వ్యష్ట వరిష్ఠోదుమ్బరాణి చ
లోహోఽస్త్రీ శస్త్రకం తీక్ష్ణం పిణ్డం కాలాయ సాయసీ 679

అశ్మసార రోఽథ మణ్డూ(రం)కం సింహాణ మపి తన్మలే
సర్వం చ తైజసం లోహం వికార స్త్వయసః కుశీ. 680
క్షారః కాచోఽథ చపలో రస స్సూత శ్చ పారదే
గవలం మాహిషం శృంగ మభ్రకం గిరిజామలే. 691
స్రోతోంజనం తు సౌవీరం కాపోతాంజనయామునే
తుత్థాంజనం శిఖిగ్రీవం వితున్నకమయూరకే, 682
కర్పరీ దార్వికా క్వాథోద్భవం తుత్థం రసాంజనం
రసగర్భం తార్క్ష్యశైలం గన్ధాశ్మని తు గన్ధకః. 683
సౌగన్ధిక శ్చ చక్షుష్యా కులాల్యౌ తు కుళత్థికా
రీతిపుష్పం పుష్పకేతుః పౌష్పకం కుసుమాఞ్జనమ్. 684
పిఞ్జరం పీతనం తాల మాలం చ హరితాలకే
గైరేయ మర్థ్యం గిరిజ మశ్మజం చ శిలాజతు 685
బోల గన్ధ రసప్రాణ పిణ్డ గోప రసా స్సమాః
డిణ్డీ రోఽబ్ధికఫః ఫేనః సిన్దూరం నాగసంభవం. 686
నాగ సీసక యోగేష్టవప్రాణి త్రపు పిచ్చటం
రఙ్గ వఙ్గేఽప్యథ పిచు స్తూలోఽ కమలో త్తరం. 687
స్యా త్కుసుమ్భం వహ్నిశిఖం మహారజన మిత్యపి
మేషకమ్బళ ఊర్ణాయు శ్శశోర్ణం శశలోమని. 688
మధు క్షౌద్రం మాక్షికాది మధూచ్ఛిష్టం తు సిక్థకం
మనశ్శిలా మనోగుప్తా మనోహ్వా నాగజిహ్వికా. 689
నైపాళీ కునటీ గోళా యవక్షారో యవాగ్రజః
పాక్యోఽథ సర్జికాక్షారః కాపోత స్సుఖవర్చకః. 690
సౌవర్చలం స్యా ద్రుచకం త్వక్ క్షీరీ వంశరోచనా
శిగ్రుజం శ్వేతమరిచం మోరటం మూలమైక్షవం. 691

గ్రన్థికం పిప్పలీమూలం చటకా శి(ర)ల ఇత్యపి
గోలోమీ శ్వేతకేశో నా పత్రాఙ్గం రక్తచందనం. 692
త్రికటు త్ర్యూషణం వ్యోషం త్రిఫలా తు ఫలత్రికం. ఇతి వైశ్యవర్గః.
అథ శూద్రవర్గః. శూద్రా శ్చావరవర్ణా శ్చ వృషలా శ్చ జఘన్యజాః.
ఆచణ్డాలా త్తు సంకీర్ణా అమ్బష్ఠకరణాదయః
శూద్రావిశో స్తు కరణో౽మ్బష్ఠో వైశ్యా ద్విజన్మనోః 694
శూద్రాక్షత్రియయో రుగ్రో మాగధః క్షత్రియావిశోః [తః
మాహిష్యో౽ర్యా క్షత్రియయోః క్షత్తా౽ర్యా శూద్రయో స్సు 695
బ్రాహ్మణ్యాం క్షత్రియా త్సూత స్తస్యాం వై దేహకో విశః
రథకార స్తు మాహిష్యా త్కరణ్యాం యస్య సమ్భవః. 596
స్యా చ్చణ్డాల స్తు జనితో బ్రాహ్మణ్యాం వృషలేన యః
కారు శ్శిల్పీ సంహతై స్తై ర్ద్వయో శ్శ్రేణి స్సజాతిభిః. 697
కులిక స్స్యా త్కులశ్రేష్ఠీ మాలాకార స్తు మాలికః
కుమ్భకారః కులాల స్స్యా త్పలగణ్డ స్తు లేపకః. 698
తన్తువాయః కువింద స్స్యా త్తున్న వాయ స్తు సౌచికః
రఙ్గాజీవ శ్చిత్రకరః శస్త్రమా ర్జో౽సిధావకః. 699
పాదూకృ చ్చర్మకార స్స్యా ద్వ్యోకారో లోహకారకః
నాడింధమ స్స్వర్ణకారః కలాదో రుక్మకారకే. 700
స్యా చ్ఛాఙ్ఖికః కామ్బవికః శౌల్బిక స్తామ్రకుట్టకః
తక్షా తు వర్ధకి స్త్వష్టా రథ కారశ్చ కాష్ఠతట్. 701
గ్రామాధీనో గ్రామతక్షః కౌటతక్షో౽నధీనకః
క్షురీ ముణ్డీ దివాకీర్తి నాపితా న్తావసాయినః. 702
నిర్ణేజక స్స్యా ద్రజక శ్శౌణ్డికో మణ్డహారకః
జాబాల స్స్యా దజాజీవీ దేవాజీవ స్తు దేవలః. 703
స్యా న్మాయా శామ్బరీ మాయాకార స్తు ప్రాతిహారకః

90 శైలాలిన స్తు శైలూషా జాయాజీవాః కృశాశ్వినః. 704
భరతా ఇత్యపి నటా శ్చారణా స్తు కుశీలవాః
మార్దఙ్గికా మౌరజికాః పాణివాదా స్తు పాణిఘాః 705
వేణుధ్మాః స్యుర్వైణవికా వీణావాద స్తు వైణికాః
జీవా న్తక శ్శాకునికో ద్వౌ వాగురికజాలికౌ. 706
వైతంసికః కౌటిక శ్చ మాంసిక శ్చ సమం త్రయం
భృతకో భృతిభు క్కర్మకరో వైతనిక శ్చ సః. 707
వార్తావహో వైవధికో భారవాహ స్తు భారికః
వివర్ణః పామరో నీచః ప్రాకృత శ్చ పృథగ్జనః. 708
నిహీ నోఽపశదో జాల్మః క్షుల్లక శ్చేతర శ్చ సః
భృత్యే దాసేర దాసేయ దాస గోప్యక చేటకాః. 709
నియోజ్య కింకర ప్రేష్య భుజిష్య పరిచారకాః
పరాచిత పరిస్కన్ద పరజాత పరైధితాః. 710
మందస్తు తుంద పరిమృజ ఆలస్య శ్శీత కోఽల సోఽనుష్ణః
దక్షే తు చతుర పేశల పటవ స్సూత్థాన ఉష్ణ శ్చ. 711
చణ్డాల ప్లవ మాతఙ్గ దివాకీర్తి జనంగమాః
నిషాద శ్వపచా వన్తేవాసి చాణ్డాల పుల్కసాః. 712
భేదాః కిరాత శబర పుళిన్దా మ్లేచ్ఛజాతయః
వ్యాధో మృగవధాజీవో మృగయు ర్లుబ్ధక శ్చ సః. 713
కాలేయకః సారమేయః కుక్కురో మృగదంశకః
శునకో భషక శ్శ్వాస్యా దలర్క స్తు స యోగితః. 714
శ్వా విశ్వకద్రు ర్మృగయాకుశల స్సరమా శునీ
విట్చర స్సూకరో గ్రామ్యో బర్కర స్తరుణః పశుః. 715
ఆచ్ఛోదనం మృగవ్యం స్యా దాఖేటో మృగయా స్త్రియాం
దక్షిణారు ర్లుబ్ధయోగా ద్దక్షిణేర్మా కురఙ్గకః. 716

చోరైకాగారిక స్తేన దస్యు తస్కర మోషకాః
ప్రతిరోధి పరాస్కన్ది పాటచ్చర మలిమ్లుచాః. 717
చౌరికా స్తైన్య చౌర్యే చ స్తేయం లోప్త్రం తు తద్ధనం
విత్తంస స్తూపకరణం బంధనే మృగపక్షిణామ్. 718
ఉన్మాథం కూటయన్త్రం స్యా ద్వాగురా మృగబంధనీ
శుల్బం వరాటకః స్త్రీ తు రజ్జు స్త్రిషు వటీగుణః. 719
ఉద్ఘాటనం ఘటీయన్త్రం సలిలోద్వాహనం ప్రహేః
పుంసి వేమా వాయదణ్డ స్సూత్రాణి నరి తన్తవః. 720
వాణి ర్వ్యూతిః స్త్రియా తుల్యే పుస్తం లేప్యాదికర్మణి
పాఞ్చాలికా పుత్రికా స్యా ద్వస్త్రదన్తాదిభిః కృతా. 721
జతుత్రపు వికారేతు జాతుషం త్రాపుషం త్రిషు
పిటకః పేటకః పేటా మంజూషాఽథ విహఙ్గికా
భారయష్టి స్తదాలమ్బి శిక్యం కాచోఽథ పాదుకా. 722
పాదూ రుపానత్ స్త్రీ సై వానుపదీనా పదాయతా
నద్ధ్రి వర్ధ్రి వరత్రా స్యా దశ్వాదే స్తాడనీ కశా. 723
చాణ్డాలికా తు కండోలవీణా చణ్డాలవల్లకీ
నారాచీ స్యా దేషణికా శాణ స్తు నికషః కషః. 724
వృశ్చనః పత్త్రపరశు రీషికా తూలికా సమే
తైజసా వర్తనీ మూషా భస్త్రా చర్మప్రసేవికా. 725
ఆస్ఫోటనీ వైధనికా కృపాణీ కర్తరీ సమే
వృక్షాదనో వృక్షభేదీ టఙ్కః పాషాణదారణః. 726
క్రకచః కరపత్రం స్యా దారా చర్మప్రభేదికా
సూర్మిః స్థూణాయః ప్రతిమా శిల్పం కర్మకళాదికం. 727
ప్రతిమానం ప్రతిబిమ్బం ప్రతిమా ప్రతియాతనా। ప్రతిచ్ఛాయా

92 ప్రతికృతి రర్చాపుంసి ప్రతినిధి రుపమోపమానంస్యాత్. 728
వాచ్యలిఙ్గా స్సమ స్తుల్య స్సదృక్ష స్సదృశ స్సదృక్
సాధారణ స్సమాన శ్చ స్యు రుత్తరపదే త్వమీ. 729
నిభ సంకాశ నీకాశ ప్రతీకాశోపమాదయః
కర్మణ్యా తు విధా భృత్యా భృతయో భర్మ వేతనం. 730
భరణ్యం భరణం మూల్యం నిర్వేశః పణ ఇత్యపి
సురా హలిప్రియా హాలా పరిస్రు ద్వరుణాత్మజా. 731
గన్ధోత్తమా ప్రసన్నేరా కాదమ్బర్యః పరిస్రుతా
మదిరా కశ్య మద్యే చా ప్యవదంశ స్తు భక్షణం. 732
శుణ్డా పానం మదస్థానం మధువారా మధుక్రమాః
మధ్వాసవో మాధవకో మధు మార్ద్వీక మద్వయోః. 733
మైరేయ మాసవ శ్శీధు ర్మేదకో జగల స్సమౌ
సంధానం స్యా దభిషవః కిణ్వం పుంసి తు నగ్నహూః. 734
కారోత్తమ స్సురామణ్డ మాపానం పానగోష్ఠికా
చష కోఽస్త్రీ పానపాత్రం సర కోఽప్యనుతర్షణం. 735
ధూర్తోఽ క్షదేవీ కితవోఽక్షధూర్తో ద్యూతకృ త్సమాః
స్యు ర్లగ్నకాః ప్రతిభువః సభికా ద్యూతకారకాః. 786
ద్యూతోఽస్త్రియా మక్షవతీ కైతవం పణ ఇత్యపి
పణోఽక్షేషు గ్లహోఽక్షాస్తు దేవకాః పాశకా శ్చ తే. 737
పరిణాయ స్తు శారీణాం సమ న్తా న్నయనేఽస్త్రియాం
అష్టాపదం శారిఫలం ప్రాణిద్యూతం సమాహ్వయః. 738
ఉక్తా భూరిప్రయోగత్వా దేకస్మి న్యేఽత్ర యోగికాః
తాద్ధర్మ్యా దన్యతో వృత్తా స్తూహ్యా లిఙ్గాన్తరేఽపితే. 739
ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలింగానుశాసనే
భూమ్యాదికాండో ద్వితీయ స్సాఙ్గ ఏవ సమర్థితః. 740

—— x ——